

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MİMARLIK ANABİLİM DALI

**TARİHSEL KAYNAKLARA GÖRE SİNOP ŞEHRİNİN FİZİKSEL GELİŞİMİ
(ANTİK DÖNEMDEN 19. YY. SONUNA KADAR)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Fulya ÜSTÜN

TEMMUZ 2008

TRABZON

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MİMARLIK ANABİLİM DALI

**TARİHSEL KAYNAKLARA GÖRE SİNOP ŞEHRİNİN FİZİKSEL GELİŞİMİ
(ANTİK DÖNEMDEN 19. YY. SONUNA KADAR)**

Mimar Fulya ÜSTÜN

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
“Yüksek Mimar”
Unvanı Verilmesi Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 13.06.2008
Tezin Savunma Tarihi : 14.07.2008**

**Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Ömer İskender TULUK
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Cenap SANCAR**

Enstitü Müdür V: Doç. Dr. Salih TERZİOĞLU

Trabzon 2008

ÖNSÖZ

“Tarihsel Kaynaklara Göre Sinop Şehrinin Fiziksel Gelişimi (Antik Dönemden 19. yy. Sonuna Kadar)” adlı bu çalışma KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı’nda hazırlanmıştır.

Tezime konu olan bu çalışmanın hazırlanmasında;

Danışmanım olmayı kabul ettiği günden bu güne kendisinden çok şey öğrendiğim ve desteğini benden asla esirgemeyen hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Ömer İskender TULUK’a

Kaynaklarını hiç düşünmeden benimle paylaşan Sinop’lu öğretmen Zeynel Zeki ÖZCANOĞLU’na,

Osmanlıca çevirilerim için zaman ayıran için Arş. Gör. Turan AÇIK’a

Mimar Sevim Yalçın SARABİL’e

Çalışmamın her anında en az benim kadar yorulan ablam Funda Üstün’e, kuzenim Hasan Can Öztekin ve arkadaşım Gökşen ALBAYRAK’a

Trabzon’da olduğum süre içerisinde hep yanımda hissettiğim Eren DEMİRKAYA ve beni kendi çocuklarından ayırmayan ailesine,

Maddi ve manevi desteklerini gördüğüm tüm yakınlarıma ve arkadaşlarıma,

Son olarak da kendi yaşamlarını biryana bırakıp, bizi asla yalnız bırakmayan ve her türlü konuda her zaman bizi destekleyen annem Filiz ÜSTÜN’e ve babam Bahattin ÜSTÜN’e ve tezime konu olan canım memleketim Sinop’uma sonsuz teşekkür ederim.

Fulya ÜSTÜN

Trabzon 2008

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	VIII
SUMMARY.....	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	X
TABLolar DİZİNİ.....	XIII
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Bir Karadeniz Şehri Sinop.....	2
1.2.1. Sinop Şehrinin Coğrafik Konumu.....	2
1.2.2. Sinop Şehrinin İklim ve Bitki Örtüsü.....	5
1.3. Sinop Şehrinin Kısa Tarihi.....	5
1.3.1. Sinop Adının Kaynağı.....	5
1.3.2. Antik Dönemde Sinop.....	6
1.3.3. Bizans Döneminde Sinop.....	9
1.3.4. Selçuklu Döneminde Sinop.....	9
1.3.5. Beylikler Döneminde Sinop.....	11
1.3.5.1. Pervaneoğulları Beyliği Döneminde Sinop.....	11
1.3.5.2. Candaroğulları Beyliği Döneminde Sinop.....	11
1.3.6. Osmanlı Döneminde Sinop.....	13
1.4. Şehrın Arkeolojik Kalıntıları ve Anıtsal Yapıları.....	14
1.4.1. Antik Dönem Kalıntıları.....	14
1.4.1.1. Serapis Tapınağı.....	14
1.4.1.2. Mithridates Sarayı.....	15
1.4.1.3. Şehir Surları.....	17
1.4.2. Bizans Dönemi Anıtsal Yapıları.....	22
1.4.2.1. Balat Kilisesi.....	22
1.4.3. Selçuklu Dönemi Anıtsal Yapıları.....	23

1.4.3.1. İç Kale	23
1.4.3.2. Alaeddin Camii	24
1.4.3.3. Süleyman Pervane Medresesi	28
1.4.3.4. Seyyid Bilal Türbesi	30
1.4.3.5. Gazi Çelebi Türbesi	32
1.4.3.6. Aslan Çeşmesi	33
1.4.4. Beylikler Dönemi Anıtsal Yapıları	34
1.4.4.1. Fetih Baba Mescidi	34
1.4.4.2. Saray Camii.....	35
1.4.4.3. Hızır-İlyas Zaviyesi	36
1.4.4.4. Hatunlar Türbesi	37
1.4.4.5. Sultan Hatun Türbesi (Aynalı Kadın) Türbesi	38
1.4.4.6. Candaroğulları (İsfendiyaroğulları) Türbesi	39
1.4.4.7. Tayboğa Türbesi	40
1.4.4.8. Yukarı Hamam	41
1.4.4.9. Yalı (Varoş) Hamamı.....	42
1.4.4.10. Fıskıran Çeşmesi	43
1.4.4.11. Şehabüddin Çeşmesi	44
1.4.5. Osmanlı Dönemi Anıtsal Yapıları	45
1.4.5.1. Mehmet Ağa (Kaleyazısı) Camii	45
1.4.5.2. Meydankapı (Süleymaniye) Camii	46
1.4.5.3. Cezayirli Ali Paşa Camii.....	47
1.4.5.4. Kefevi Camii	49
1.4.5.5. Tersane Camii	50
1.4.5.6. Yeşil Türbe.....	51
1.4.5.7. Yesari Baba Türbesi	52
1.4.5.8. Aşağı (Tuzcular) Hamam	52
1.4.5.9. Köftecioglu Hanı.....	53
1.4.5.10. Terazi Çeşmesi	54
1.4.5.11. Saray Çeşmesi	54
1.4.5.12. Kefevi Çeşmesi	55
1.4.5.13. Seyyid Bilal Çeşmesi	56
1.4.5.14. Halk Çeşmesi	56

1.4.5.15. Karakum Çeşmesi	57
1.4.5.16. Sarımsaklı Çeşme.....	57
1.4.5.17. Eski Vali Konağı (Park) Çeşmesi	58
1.4.5.18. Kethüda Mehmet Ağa (Bilal-Balat) Çeşmesi	59
1.4.5.19. Şehitler Çeşmesi.....	59
1.4.5.20. Cezaevi	60
1.4.5.21. PTT Binası	62
1.4.5.22. Acente Binası	63
1.4.5.23. Kültür Merkezi	64
1.4.5.24. Öğretmen Evi	65
1.4.5.25. Paşa Tabyaları	66
1.5. Şehrin Yok Olmuş Anıtsal Yapıları	66
1.5.1. Antik Dönem Yok Olmuş Yapıları	66
1.5.1.1. Sarnıç	66
1.5.2. Selçuklu Dönemi Yok Olmuş Yapıları	67
1.5.2.1. Kale (İbrahim Bey) Camii	67
1.5.2.2. Aslan Camii	67
1.5.2.3. Meydankapı Çeşmesi	68
1.5.3. Beylikler Dönemi Yok Olmuş Yapıları	68
1.5.3.1. Kapan Camii	68
1.5.3.2. Kadı Mescidi	68
1.5.3.3. Ulubey Mescidi	68
1.5.3.4. Demirli Mescid	69
1.5.3.5. Tayboğa Mescidi	69
1.5.3.6. Pervane Türbesi	69
1.5.3.7. Ulu Bey Çeşmesi.....	69
1.5.3.8. İsmail Bey (Demirli Mescit) Çeşmesi.....	70
1.5.3.9. Araste Çeşmesi.....	70
1.5.3.10. Karantihane	70
1.5.4. Osmanlı Dönemi Yok Olmuş Yapıları	70
1.5.4.1. Tıys Mescidi.....	70
1.5.4.2. Devlet Hatun Türbesi	70
1.5.4.3. Hilmi Çeşmesi	71

1.5.4.4.	Hacı Kemal Çeşmesi	71
1.5.4.5.	Kaleyazısı Çeşmesi	71
1.5.4.6.	Tabakhane Çeşmesi	71
1.5.4.7.	Hacı Ramazan Çeşmesi	71
1.5.4.8.	Hoca Kemal Çeşmesi	72
1.5.4.9.	Beyaz Kadın Çeşmesi	72
1.5.4.10.	Eснаflar Çeşmesi	72
1.5.4.11.	Süleymaniye Mektebi	72
1.5.4.12.	Eski Hükümet Konağı	72
1.5.4.13	Hastane	73
1.5.5.	Yapıldığı Dönem Bilinmeyen Yok Olmuş Yapılar	73
1.5.5.1.	Şekerhane Mescidi	73
1.5.5.2.	Hazırlık Mescidi.....	73
1.5.5.3.	Mirza Baba Türbesi.....	73
1.5.5.4.	Kırklar Türbesi	73
1.6.	Geleneksel Sinop Konutları	74
2.	YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BULGULAR	76
2.1.	Çalışmanın Amacı.....	76
2.2.	Yöntemin Tanımı	77
2.2.1.	Şehrin Fiziksel Yapısına İlişkin Tarihsel Kaynaklar	77
2.2.1.1.	Tahrir Defterleri	77
2.2.1.2.	Şer'iyeye (Kadı) Sicilleri	78
2.2.1.3.	Vakıf Kayıtları	78
2.2.1.4.	Salnameler	78
2.2.1.5.	Seyahatnameler	79
2.2.1.6.	Görsel Belgeler (Haritalar, Gravürler, Resimler, Fotoğraflar)	79
2.2.1.7.	Anıtsal Yapılar	81
2.2.1.8.	Geleneksel Konutlar ve Sokak Dokuları.....	81
2.3.	Yöntemin Uygulanması	81
2.3.1.	Şehrin Antik Dönem Fiziksel Yapısı	85
2.3.1.1.	Seyahatnamelere Göre Antik Dönemde Sinop.....	87
2.3.1.2.	Görsel Belgelere Göre Antik Dönemde Sinop	88
2.3.1.3.	Anıtsal Yapılara Göre Antik Dönemde Sinop.....	89

2.3.2.	Şehrin Bizans Dönemi Fiziksel Yapısı	90
2.3.2.1.	Anıtsal Yapılara Göre Bizans Döneminde Sinop	91
2.3.3.	Şehrin Selçuklu Dönemi Fiziksel Yapısı	92
2.3.3.1.	Seyahatnamelere Göre Selçuklu Döneminde Sinop	94
2.3.3.2.	Anıtsal Yapılara Göre Selçuklu Döneminde Sinop	95
2.3.4.	Şehrin Beylikler Dönemi Fiziksel Yapısı	95
2.3.4.1.	Seyahatnamelere Göre Beylikler Döneminde Sinop	96
2.3.4.2.	Anıtsal Yapılara Göre Beylikler Döneminde Sinop	97
2.3.5.	Şehrin Osmanlı Dönemi Fiziksel Yapısı.....	98
2.3.5.1.	Tahrir Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Sinop	99
2.3.5.2.	Şer'iyeye Sicillerine Göre Osmanlı Döneminde Sinop	101
2.3.5.3.	Salnamelere Göre Osmanlı Döneminde Sinop	104
2.3.5.4.	Vakıf Kayıtlarına Göre Osmanlı Döneminde Sinop	105
2.3.5.5.	Seyahatnamelere Göre Osmanlı Döneminde Sinop	106
2.3.5.6.	Görsel Belgelere (Haritalar, Gravürler, Resimler, Fotoğraflar) Göre Osmanlı Döneminde Sinop	107
2.3.5.7.	Anıtsal Yapılara Göre Osmanlı Döneminde Sinop	112
2.3.5.8.	Geleneksel Konutlar ve Sokak Dokularına Göre Osmanlı Döneminde Sinop .	113
3.	SONUÇLAR VE ÖNERİLER	114
4.	KAYNAKLAR	117
5.	EKLER	123

ÖZGEÇMİŞ

ÖZET

Bu çalışma, Antik Dönemden başlayarak hemen her dönemde önemli bir yerleşme merkezi olan Sinop kentinin fiziksel gelişiminin tarihsel kaynaklardan yararlanarak ortaya konmasını amaç edinmiştir.

Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, kentin coğrafyası, siyasi tarihi ve anıtsal yapıları hakkında genel bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, kentin Antik, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemindeki fiziksel yapısı, her dönem için Şer'iyeye Sicilleri, Tahrir Defterleri, vakıf kayıtları, salnameler, seyahatnameler, görsel belgeler ve anıtsal yapılardan yararlanarak ortaya konmuş, kentin gelişiminin, anıtsal yapılarının ve tarihsel kaynaklardan tespit edilen mahallelerinin kent haritası üzerine işlenmesi ile görsel analizi gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü bölümde, tüm incelemeler ve değerlendirmeler doğrultusunda çalışmanın sonuçları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Fiziksel Gelişim, Tarihsel Kaynaklar, Kent Dokusu

SUMMARY

According to Historical Resources Physical Development of Sinop City (To End of 19. Century From Ancient Period)

The aim of this study is to investigate physical development of Sinop that is a significant site center in the pre-Turk and Turk periods by means of historical resources.

This study covers three sections.

In the first section, it is given general information about geography, political history and monumental buildings of the city.

In the second section, physical structure of the city, in the Ancient, Byzantine, Selcuklu, Commonplaces and Ottoman period, for each period, is introduced to benefit from Şer'iyye register, tax register, foundation records, state annuals, travel books, visual documents and monumental buildings. Monumental buildings and districts that are determined from historical resources of the city are marked on the city map, and thus visual analysis of the city development is realized.

In the final section, it is shown results of study according to all of evaluations and surveys.

Key Words: Sinop, physical development, historical resources, city texture

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Sinop'un coğrafik konumu	2
Şekil 2. Günümüzdeki Sinop kentinin fiziki yapısını oluşturan belli başlı öğeler.....	4
Şekil 3. Serapis Tapınağı kalıntıları	15
Şekil 4. Mithridates Sarayı planı	17
Şekil 5. Mithridates Sarayı kalıntıları	17
Şekil 6. Dış kale güney surları	19
Şekil 7. Dış kale doğu surları	19
Şekil 8. Dış kale batı duvarı	20
Şekil 9. Dış kale kuzey surları.....	21
Şekil 10. a. Mithridates Sarayı kalıntıları içinde Balatlar Kilisesi girişi, b. Balatlar Kilisesi	23
Şekil 11. a. İç kale duvar detayı b. Selçuklu dönemi kitabeleri, c. iç kale duvarı	24
Şekil 12. Alaeddin Camii planı	26
Şekil 13. a. Alaeddin Camii b. Alaeddin Camii iç mekan	28
Şekil 14. Pervane Medresesi planı	30
Şekil 15. a. Pervane Medresesi güney cephesi, b. medrese iç mekanı.....	30
Şekil 16. Seyyid Bilal Türbesi planı	31
Şekil 17. a. Seyyid Bilal Türbesi b. türbe iç mekanı	32
Şekil 18. a. Medrese içinden Gazi Çelebi Türbesi'nin girişi, b. türbe iç mekanı	33
Şekil 19. a. Aslan Çeşmesi b. çeşme duvarı detayı-boğa figürü	33
Şekil 20. Fetih Baba Mescidi planı	34
Şekil 21. Fetih Baba Mescidi kuzey cephesi	35
Şekil 22. Saray Camii planı.....	36
Şekil 23. Saray Camii kuzey cephesi b. cami iç mekanı.....	36
Şekil 24. Hatunlar Türbesi planı	37
Şekil 25. Hatunlar Türbesi	37
Şekil 26. Aynalı Kadın Türbesi planı.....	38
Şekil 27. Aynalı Kadın Türbesi	38
Şekil 28. Candaroğulları Türbesi planı	39
Şekil 29. a. Candaroğulları Türbesi	40

Şekil 30. Tayboğa Türbesi planı	40
Şekil 31. Tayboğa Türbesi	41
Şekil 32. a. Yukarı Hamam doğu cephesi b. hamam iç mekanı.....	42
Şekil 33. Yalı Hamamı planı	43
Şekil 34. a. Yalı Hamamı dış görünüş b. hamam iç mekanı	43
Şekil 35. Fıskıran Çeşmesi	44
Şekil 36. Şehabüddin Çeşmesi	44
Şekil 37. Kaleyazısı Camii planı	45
Şekil 38. a. Kaleyazısı Camii kuzey cephesi b. cami iç mekanı	46
Şekil 39. Meydankapı Camii planı	47
Şekil 40. a. Meydankapı Camii b. cami iç mekanı.....	47
Şekil 41. Cezayirli Ali Paşa Camii planı.....	48
Şekil 42. a. Cezayirli Ali Paşa Camii kuzey cephesi b. cami iç mekanı	48
Şekil 43. Kefevi Camii planı	49
Şekil 44. a. Kefevi Camii kuzey cephesi b. cami iç mekanı	50
Şekil 45. a. Tersane Camii kuzey cephesi b. cami iç mekanı	51
Şekil 46. Yeşil Türbe.....	51
Şekil 47. Yesari Baba Türbesi.....	52
Şekil 48. a. Aşağı Hamam güney cephesi b. hamam iç mekanı.....	53
Şekil 49. Köftecioglu Hanı.....	53
Şekil 50. Terazı Çeşmesi	54
Şekil 51. Saray Çeşmesi	55
Şekil 52. Kefevi Çeşmesi	55
Şekil 53. Seyyid Bilal Çeşmesi	56
Şekil 54. Halk Çeşmesi	57
Şekil 55. Karakum Çeşmesi	57
Şekil 56. Sarımsaklı Çeşme.....	58
Şekil 57. Eski Vali Konağı Çeşmesi	58
Şekil 58. Kethüda Mehmet Ağa Çeşmesi	59
Şekil 59. Şehitler Çeşmesi.....	60
Şekil 60. Cezaevi vaziyet planı.....	62
Şekil 61. a. Cezaevi ve iç kale dıştan görünüm, b. cezaevi.....	62
Şekil 62. PTT binası kuzey cephesi	63

Şekil 63. Acenta Binası	64
Şekil 64. Kültür Merkezi güney cephesi	64
Şekil 65. Öğretmenevi kuzey cephesi	65
Şekil 66. Paşa Tabyaları	66
Şekil 67. Geleneksel Sinop konut örnekleri	74
Şekil 68. Antik çağda Sinop.....	89
Şekil 69. Gravür Karadeniz haritası-Sinop, Kırım, İstanbul boğazı.....	107
Şekil 70. XVII. yüzyılda Boztepe'den Sinop'un görünüşü.....	108
Şekil 71. XVII. yüzyılda Sinop'un güneyden genel görünüşü.....	108
Şekil 72. XIX. yüzyılda Sinop-Alaeddin Cami ve çevresi.....	109
Şekil 73. XIX. yüzyılda Osmanlı-Rus Savaşı sonrası kentin genel görünümü.....	110
Şekil 74. Sinop'a ait bir gravür.....	110
Şekil 75. XX. yüzyıl başlarında kentin görünümü	111
Şekil 76. 1900'lü yıllarda Yeni Mahalle	111
Şekil 77. Sinop geleneksel konut ve sokak dokusu	113

TABLÖLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Dönemlere ait mevcut tarihsel kaynaklar.....	85
Tablo 2. Tarihsel kaynaklarda adları geçen mahalleler.....	103
Tablo 3. Tarihsel kaynaklarda adları geçen müslim ve gayrimüslim mahalleler	104

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Anadolu kentleri, defalarca yıkılmış, kurulmuş, yeni yöneticilerinin elinde kısmen de olsa yeniden şekillenmiş, böylelikle çehreleri zaman içinde büyük ölçüde değişmiştir. Savaşlar ve göç gibi etkenler kentlerin sosyal yapısını büyük ölçüde değiştirirken, bu sürece kentlerin fiziki görünüşlerinin de değişimleri eşlik etmiştir (Danacıoğlu, 2001).

Özellikle coğrafi keşifler ve aydınlanma düşüncesinin paralelinde XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ortaya çıkan siyasi, iktisadi ve sosyal değişimler neticesinde, bu değişimlerin meydana geldiği yer olan kentler büyük önem kazanmıştır. 1800'lerden 1900'lere kadar kent nüfusunun yaklaşık 10-15 kat artması ve günümüz dünyasında artık nüfusun çoğunluğunun kentlerde yaşıyor olması bu büyük değişim göstergelerinden sadece biri olarak sayılabilir. Ancak modernleşme ve gelişmenin yarattığı olumsuzluklara rağmen kentlerin tarihsel izlerini, kurulma-genişleme-yıkılma-yeniden kurulma döngüsünü takip etmek mümkündür (Danacıoğlu, 2001).

Kurulan ilk kentler için, kendilerine yetecek kadar bir toprak parçası ve güvenli, savunulması kolay bir liman aranmış, bu nedenle küçük adalar, yarımada boyunları, nehir deltaları gözde yerleşim yerleri olmuştur (Işık, 2001). Kentlerde surlar ve suriçi ile başlayan yerleşim yeri zamanla surlardan dışarıya taşmış, büyük ölçüde ticari hayatın sürdüğü çarşı bölgesine doğru yayılmıştır. Bu uzun geçiş dönemi boyunca kent merkezini oluşturan ve bütün etnik toplulukların, dinlerin karşılaştığı yer olan çarşıda, kente ait ortak bir benlik ve ortak bir günlük yaşam düzeni ortaya çıkmıştır (Cerasi, 1999). Bütün sonraki kent biçimleri, fiziksel yapılarını ve kurumsal modellerini hemen hemen ibadethane, kale, köy ve pazarın ilk kentsel birleşmesinden almışlardır (Mumford, 2007). Kentlerin büyümesi, henüz gelişimini tamamlamamış küçük kent köyleri olarak tanımlanabilecek ibadethane, okul, kütüphane, çeşmeler, bazen bir hamam gibi kamusal ve ortak öğelere sahip mahalleler ile ibadethanenin çevresinde birbirleriyle mezhep, aşiret birliği olan insanların bir araya gelmesiyle gerçekleşmiştir (Kuban, 2004).

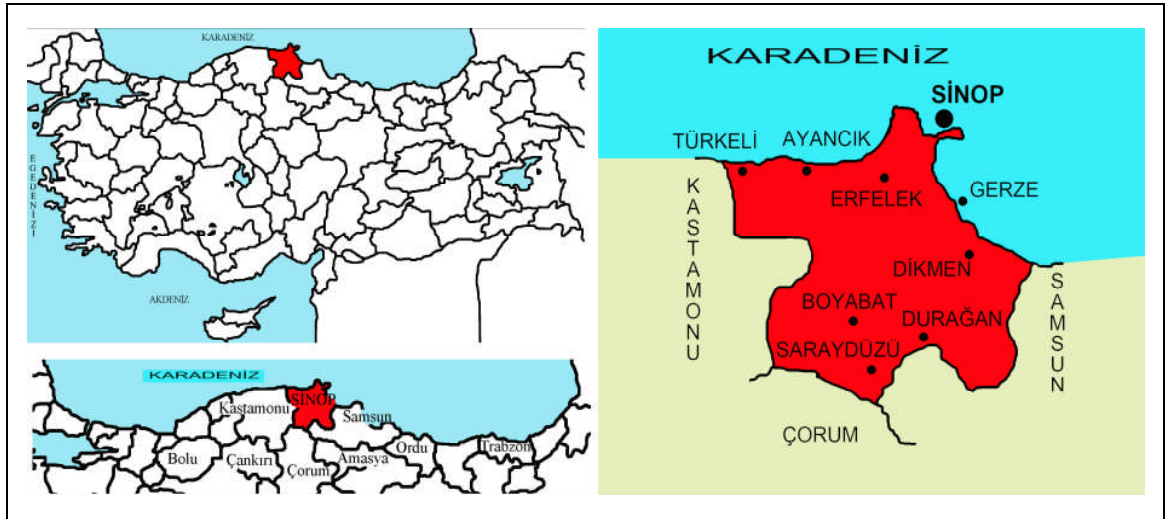
Osmanlı döneminde hızlı bir büyüme eğilimine giren Anadolu kentlerinin, aslında çok daha önceleri kurulmuş, daha sonraları imaret ve yeni mahallelerle güçlendirilmiş kasaba ve küçük merkezler olarak geliştikleri görülmektedir (Cerasi, 1999). Kendine özgü

coğrafi özellikleri ile söz konusu bu merkezlerden biri sayılabilecek Sinop kentinin mimari yapı kültürü, ilk ticaret koloni yerleşkesinden Osmanlı'nın sonuna kadar devingen bir çizgi izleyen siyasi, ekonomik ve sosyal yapısının izlerini taşımaktadır. Bu izleri anlamlı kılacak bir mimari değerlendirmeyi ancak kentin tarihi serüveni ile kurulacak paralellikle yapmak mümkündür.

1.2. Bir Karadeniz Şehri Sinop

1.2.1 Sinop Şehrinin Coğrafi Konumu

Sinop, Karadeniz'in kuzey uç noktası olan İnceburun ile sonlanan yarımadaının dar kısmında kurulmuştur. 5862 km²'lik yüzölçümüyle Türkiye topraklarının %8'ini kaplamaktadır. 475 km. uzunluğundaki sınırlarının 300 km'si kara, 175 km'si denizdir (Anonim, 2005). Doğusunda Samsun'un Alaçam ilçesi, güneyinde Samsun'unun Vezirköprü ilçesi, Çorum'un Osmancık ve Kargı ilçeleri ile Kastamonu'nun Taşköprü ilçesi, batısında da Kastamonu'nun Çatalzeytin ilçesi yer almaktadır (Şekil1).

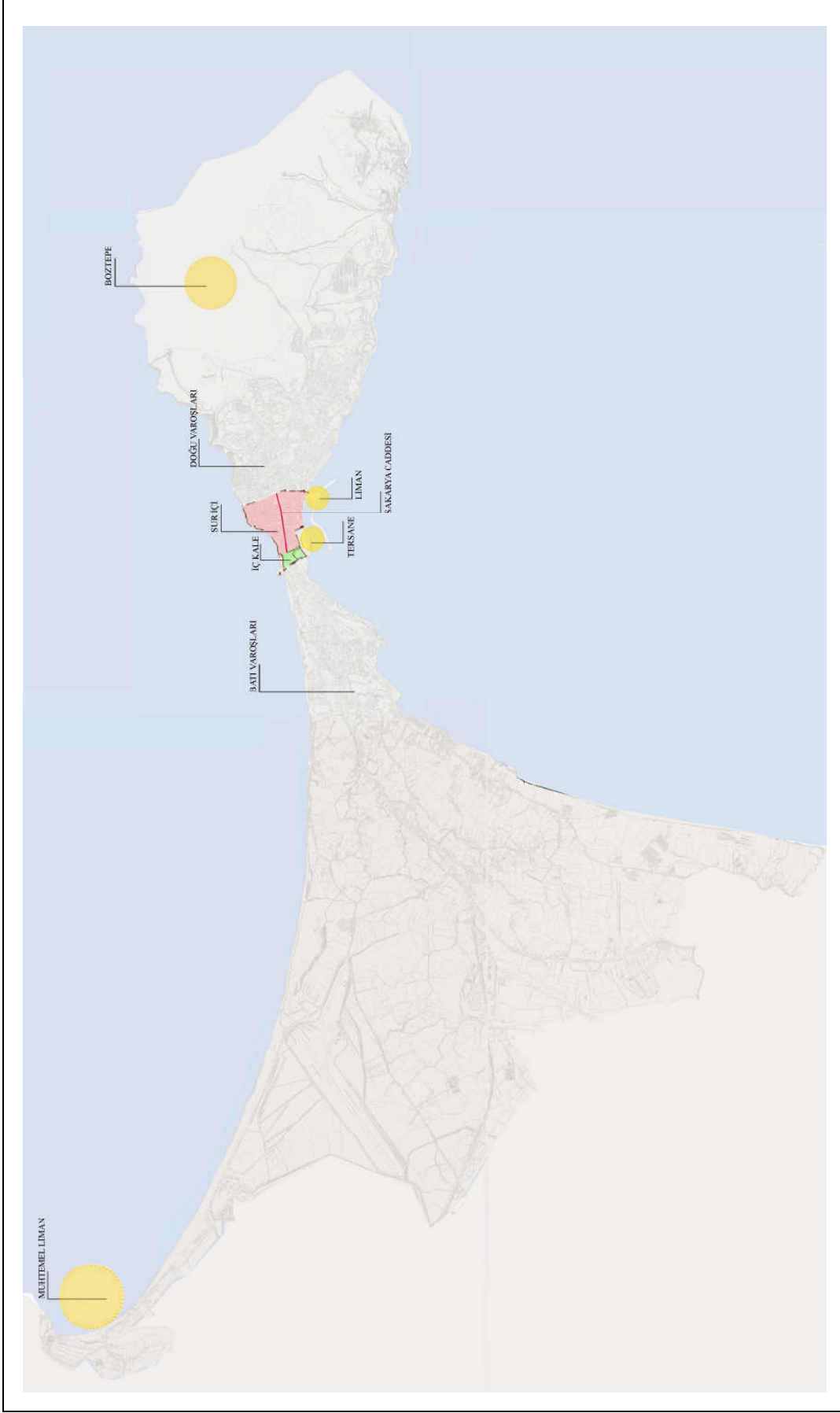
Şekil 1. Sinop'un coğrafi konumu

Yarımadaının karaya bağlandığı berzah (bir yarımadaı karaya bağlayan, iki yanı su, dar kara parçası) üzerinde yer almasından dolayı önemli bir coğrafi ve stratejik konuma

sahip olmuş, çifte limanı ile Anadolu'nun kuzey bölgesinde bir liman kenti olarak tarihin hemen her döneminde önemini korumuştur.

Doğuya doğru uzanan yarımada, güneydoğuda yer alan, derin ve demirlemeye elverişli Sinop Limanı'nı doğu rüzgarından başka bütün rüzgarlardan korumakta, bu sayede kent uzun Karadeniz kıyısında tek doğal liman durumunu kazanmaktadır. Kentin güneydoğudaki bu limanın dışında fırtınalara açık ve güvenli olmayan ikinci liman ise kuzeybatıda yer almaktadır (Darkot, 1967), (Şekil 2).

Kentin coğrafi özelliklerine genel olarak bakıldığında, kıyı kesimi ile Sinop Yarımadası çevresi alçak tepelerden oluşmakta, kıyıya paralel uzanan ve iç kesimlerle kıyı kesimi arasında ulaşımı güçleştiren doğal engel durumundaki güneydeki dağlık alan ve Küre Dağları'nın güneyinde yer alan Gökırmak Vadisi ve çevresindeki düzlükler olarak üç bölgeden oluşmaktadır (Anonim, 1982). Sinop'un sahip olduğu zengin kültür ve tarih özelliklerinin oluşmasında liman kenti olmasının yanında Gökırmak vadisi arasında aşılmaz bir engel olan sıradağlarda etkili olmuştur (Ksenophon, 1998). İl sınırları içinde fazla yüksek olmayan dağlar, iç bölgelerle kıyı kesimi arasında ki ulaşımı zorlaştırmakta, bağlantının kopuk olmasından dolayı ise kent gelişmemektedir. Yörenin engebeli arazisini meydana getiren Küre dağları kuzeybatıda yükselip, sahil kesimine yaklaşınca alçalmakta ve dağlarla sahil kesimi arasında kalan büyük düzlükler halindeki kıyı ovalarını meydana getirmektedir (Anonim, 2005). Kentin topraklarını doğu ve batı olmak üzere ikiye ayıran Küre dağları, güney kesimini ikiye bölen Kızılırmak'ın kollarından biri olan Gökırmak ile birlikte kentin ekonomisi için oldukça önemli olan Boyabat Ovasını oluşturmaktadır (Esemenli, 1990). Kentin merkezinde eski bir yanardağ krateri olan Sülük Gölü bulunmakta, ayrıca çok sayıda akarsu da güney-kuzey yönünde vadilerle akarak il topraklarını sulamakta, Karadeniz'e dökülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Günümüzdeki Sinop kentinin fiziki yapısını oluşturan belli başlı öğeler

1.2.2. Sinop Şehrinin İklim ve Bitki Örtüsü

Doğu ve batı Karadeniz iklim özelliklerinin geçiş noktasında yer alan Sinop'ta, bu özellikler iç içe geçmekte, mevsimler arasında büyük sıcaklık farkları bulunmamaktadır. Kentin kuzey kesimlerde görülen ılıman-nemli Karadeniz iklim tipi, güney kesimlerde etkisini bozkır iklimine bırakmakta, yıl boyu özellikle kuzeybatı, kuzey ve doğudan sürekli esen rüzgarlar kenti daima etkisi altında bulundurmaktadır. Deniz kıyısında bulunması ve dağların kıyıdağlı olarak yükselmesinin sonucu olarak yazın birkaç gün dışında, kentte bütün yıl nemli ve yağışlı geçmektedir. İç kesimlerinde ise kıyıya paralel olarak uzanan dağlar nedeniyle, Karadeniz ikliminin etkisi giderek azalması ile birlikte yağışlar azalmakta, sıcaklık düşmekte ve bozkır ikliminin etkileri görülmektedir (Anonim, 1982).

Sinop, Karadeniz ikliminin etkisi ile her mevsim görülen yağış sonucunda zengin orman ve bitki örtüsüne sahip olmuştur. Ağaç denizi olarak nitelendirilen bölgeleri ile kent hem önemli doğal güzellikler oluşturmakta hem de ekonomik olarak büyük değer taşımaktadır. Bölgede orman altı nem oranı yüksek olduğundan orman altı örtüsü çok sıktır. Güneye doğru gidildikçe kuraklaşan iklim nedeniyle kuzeydeki gür orman dokusunun yerine bozkır bitkileri görülmeye başlamaktadır (Anonim, 1982).

1.3. Sinop Şehrinin Kısa Tarihi

1.3.1. Sinop Adının Kaynağı

Antik çağda Paphlagonia olarak geçen bugünkü Batı Karadeniz'de Milet tesisi olarak yer alan Sinop'un bilinen en eski adı Sinope'dir. Mitolojide Sinope, Karadeniz'de Sinop'a adını veren efsanevi kişi, Asopos ırmak tanrısının bir kızı olarak geçmektedir Kentin bir Yunan yerleşmesi olduğu yaygın olarak kabul görmesine karşın mitolojide, yerleşik bir halkı varken zapt edilmiş bir kent olarak geçmektedir (Karagöz, 2003).

Kentin ismini, kurucuları olduğu rivayet edilen Sinope adlı bir amazon veya eski Yunan Irmak Tanrısı Asopos'un "su perisi" kızlarından olan Sinope'den aldığı belirtilmektedir (Karagöz, 2003). Strabon (2005) ise kentin kurucusu olarak Arganotlar'dan Teselya'lı Autolykos'u göstermektedir. Delaney (1960), Autolykos'un idaresinde M.Ö. 780 ve 756 arasında, Miletli bir boğazda bir yerleşim bulduklarını ve

burayı yunanca zarar vermek, yok etmek anlamındaki “sinomai” den türeyen Sinop olarak isimlendirdiklerini belirtmektedir.

Arkeolojik kazılarda Asur ve Hitit yerleşmelerine dair bir bulgu bulunmamasına karşın isminin kaynağını bazı kaynaklar Hititçe “Sinuwa” a olarak göstermektedir (Delaney, 1960). Robinson (1940), adlarını daima ay ilahının ismi “Sin” ile birleştiren Asuriler olabileceğini söylemektedir. Ayrıca, adının ilk söyleniş biçiminin Sinavur olduğunu ileri süren kaynaklarla birlikte başka kaynaklar Sinip’ten geldiğini, bazı tarihçiler Sen-ha-pi kökünden türediğini, bazıları ise Farsça Sine-i ab, yani suyun göğsü kelimesinden geldiğini ifade etmektedirler (Başoğlu, 1978).

Şehre Sinopolis demiş olan Romalıların kayıtlarında ise General Pompeis’un idaresine verilen onbir kent arasında ismi Sinop Teium olarak geçmektedir (Anonim, 2002).

Fatih Sultan Mehmet’in ise Sinop’a Ceziretül-Uşşak dediğini bilinmektedir (Başoğlu, 1978). Türkler şehri fethettikten sonra ise kentin adının, önce Sınap olduğu daha sonra ise Sinop olarak günümüze geldiği bilinmektedir (Cebeloğlu ve Cebeloğlu, 1972)

1.3.2. Antik Dönemde Sinop

Sinope ilk dönemlerine ait yönetim organizasyonu hakkında çok az şey bilinmesine karşın, bir kent devleti ve bir ana kente bağlı olarak kurulduğu bilinmektedir.

Sinope, antik dönemde Küçük Asya’nın kuzeyinde Bithynia ile Pontos arasında, diğer bir ifade ile Filyos Çayı (Zonguldak) ile Halys (Kızılırmak) arasında kalan Paphlagonia adı verilen bölgede yer almaktadır (Demir, 2001). Limanı olmayan bir kıyıda, Sinop yarımadasının konumu gemicilerin dikkatini çekmiştir (Texier, 2002). Anadolu’dan Karadeniz’e belli başlı çıkış yerlerinden birisi olması, hemen karşısında yer alan Kırım Yarımadasıyla bağlantı noktası konumunda olmasından dolayı antikçağda önemli bir mevki elde etmiştir. Karadeniz’deki tek sığınak yeri olan Sinop sahip olduğu iki doğal limanı ile bu önemini korumuş ve bu özellikleri ile çevresini az tanıyan antikçağ insanı için seçicilik sağlamıştır (Demir, 2001).

Sinop kentinin yazılı tarih dönemleri Hitit İmparatorluk Döneminde Kaşka halkıyla başlatılmaktadır (Anonim, 1982). Kent merkezinde bir temel kazısı sırasında ele geçirilen bir metal mızrak ucu ile iğne ise Orta Tunç Çağı’na tarihlenmiş ve bu buluntular bu bölgede MÖ 2. binyılı yerleşmesi ya da mezarlığı olabileceği fikrini doğurmuştur. Ayrıca,

yakın çevrede çıkan tüm buluntular birlikte değerlendirildiğinde de Sinop yöresinde Assur Ticaret Kolonileri Çağı ile çağdaş yerleşme ve mezarlıkların yoğun olduğu düşünülmektedir (Dönmez, 2004).

Kent ile ilgili bu arkeolojik bulguların yanı sıra, oldukça az olmasına karşın filolojik verileri de değerlendirmek, yörenin MÖ 2. binyılı anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu dönem hakkında hemen hemen tek yazılı kaynağımızı Hitit metinleri oluşturmaktadır. MÖ. 2. binyılda Güney Karadeniz sahillerinde Ka-ka (Ga-ga), Pala, Tummana, Kala-ma, Ka-tama, Hulana ve Ka-ıya başta olmak üzere pek çok topluluğun yaşamış olduğu Hitit yazılı kaynaklarından bilinmektedir. Kuzey Anadolu’da irili ufaklı yaklaşık 2000 yerleşme adı geçmesine karşın, Karadeniz Bölgesi’ndeki araştırmalar sonucunda MÖ 2. binyılı yerleşmelerinin sayıları henüz birkaç yüze yeni ulaşmıştır (Dönmez, 2004).

Tarihi kayıtlara göre ise Sinop, MÖ 756 yılında İon’un Miletos şehrinden ayrılan ve kendilerine yeni bir şehir kurmak için müsait bir yer arayan göçmenler tarafından tesis edilen seksen tane olduğu söylenen şehirlerden biridir (Karagöz, 2003). Ksenophon (1998), “Sinope Paphlagonia’da; ama Sinope bir Miletos kolonisi” demektedir. Miletliler Sinop’un güzelliğini ve içinde yaşayan halkın zayıflığını görerek şehre hakim olmuş ve dışarıdan göçmen getirerek yerleşmişler ve yeni kurdukları bu yerleşmeye Sinope adını vermişlerdir (Texier, 2002). Fakat kısa bir süre sonra Paphlagonia bölgesine göçen Kimmer’ler tarafından kent yağmalanmış ve MÖ 630 yılında Miletos’lu göçmenler kente tekrar yerleşmişlerdir. Kısa zamanda gelişen kent bütün doğu Karadeniz ticaretini ele geçirerek, Amisos (Samsun), Kotyora (Ordu), Cerasus (Giresun) ve Trapezus (Trabzon) gibi kentleri kendine bağlayarak adına sikke basmaya başlamıştır (Tokgöz, 1973).

MÖ 546 yılından İskender’in ölümüne kadar olan dönemde Sinope’nin; Alyattes ve Kroisos devrinde Lydia egemenliği altında olduğunun kaynaklarda belirtilmesine karşın kent ve çevresinde yapılan araştırmalarda bunu belgeleyecek herhangi bir veriye rastlanmamıştır (Koçak, 1993).

Frigler’i tarih sahnesinden silerek batıya doğru uzanan ve zaman zaman Sinop bölgesini de etkisi altına alan Kimmer ve İskitlerin akınlarının sonuncusu Lidya kralı tarafından önlenmiştir. Bir süre sonra, Lidya ve Babil Krallarının Med Kralı ile Anadolu topraklarını bölüşmek amacıyla yaptığı anlaşma sonucunda Sinop’u da içeren Kızılırmak’ın batısı Lidya’ya kalmıştır. Lidya Devleti’nin sınırları doğuda Kızılırmak’a kadar genişlemiş, Sinop ilinin bugünkü sınırlarını da aşmıştır (Anonim, 1982).

MÖ 546–547 yıllarında Kroisos’un Kyros’a yenilmesi ile İran’da ortaya çıkan tüm Anadolu ile birlikte Sinope ve çevresinin de Pers işgali altına girdiği anlaşılmaktadır (Koçak, 1993).

Persler, Miletoslu deniz tüccarlarının kurdukları kıyı kentlerinin ekonomik yaşantısına karışmamış ancak Sinope’nin de içinde bulunduğu bu kentlerin başına kendi yandaşlarını atamışlardır. MÖ 420’lerde Yunanlıların Persleri bozguna uğratması ile ayaklanan koloni kentleri belli bir özerklik kazanmıştır. MÖ 340’larda gücünü yitiren Pers Devleti, MÖ 330’larda Makedonya Kralı İskender tarafından bozguna uğratılmış ve Pers egemenliği son bulmuştur (Anonim, 1982).

Büyük İskender Ankyra (Ankara) dolaylarına geldiklerinde Sinoplular heyet göndererek bağlılıklarını bildirmişlerdir. Bu çağlarda kentte birçok mabet ve çeşitli binalar inşa edilerek şehrin giriş surları onarılmış, kültüre önem verilerek bilgin ve filozoflar himaye edilmişlerdir (Tokgöz, 1973). İskender’in ölümünden sonra Anadolu’nun batısında ve güneyinde çıkan savaşlardan uzak kalan Sinop bölgesi İskender’in satraplarından Evmenes’in denetimine girmişse de Mithridates bu duruma son vermiştir (Anonim, 1982). Devletin güvenliğini sağlamak için Mithridates merkezi Amasya’dan Sinope’ye nakletmiştir (Robinson, 1940).

Mithridates’in başlattığı Pontos Krallığı döneminde Sinop yöresi parlak çağın merkezi olmuştur. Tarihe “Büyük” ünvanıyla geçen Pontos Krallığının son yöneticisi olan Mitridat Eupator döneminde başkent olan Sinope, tarihindeki en yüksek ve ihtişamlı çağını yaşamıştır. Sinope’de doğan ve şehrin çifte limanını genişleten, surlarla çeviren, stoa, agora, gymnasium ve sarayla şehri donatan Mithridates’in kişiliği Sinop ve Anadolu Hellenizminin bir sembolü olmuştur (Esemenli, 1990). Miletoslular burada bir deniz üssü kurmuş, buradan Helenlerle beraber birçok mücadeleye katılmıştır. Ancak, uzun süre bağımsızlığını koruyan kent tahkim edilmiş olmasına karşın iki kere zapt edilmiştir (Strabon, 2005). İlk olarak MÖ 183’de Pharnakes hiç beklenmedik bir zamanda kente saldırmış ve ele geçirmiş, kente bağlı kolonilerden Cerasus yakınlarında Pharnace adlı yeni bir koloni kurmuştur (Robinson, 1940). İkincisinde ise dışarıdan Lucullus ve içeriden tiranın garnizon komutanı olan Bakkhides tarafından aynı anda çifte saldırıya uğramıştır (Strabon, 2005).

Pontus hakimiyetinin Roma egemenliği tarafından yıkılmasından sonra, Romalı subayların doğrudan yetkisi altına giren diğer Karadeniz kentleri ile birlikte Sinope de,

İmparator Augustus döneminde (MÖ 27-MS 14), yerel yöneticiler eliyle yönetilmeye başlamışlardır (Anonim, 1982).

1.3.3. Bizans Döneminde Sinop

Sinop'un Roma idaresine geçmesi, tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur ve Lucullus portreli paralarla yeni bir Roma çağı başlamıştır. MS 110 yılında, Roma valisi Sinop'a 20 km. uzaklıktaki suyu kemerlerle şehre getirmiş, halkın sıhhati yanında dini ve fikri meselelerle de ilgilenmiştir (Tokgöz, 1973).

Doğal korunaklı limanı ile Bizans döneminde de önemini koruyan Sinop kenti Rusya steplerinden ya da Orta Anadolu'dan gelen ürünlerin boşaltma yükleme merkezi olmuştur (Anonim, 1982).

1.3.4. Selçuklu Döneminde Sinop

1071 Malazgirt Savaşından sonra Türkler hızla Anadolu içlerine yayılmışlardır. Süleyman'ın 1075'de kurduğu devlet, İznik ve İzmit şehirlerini alarak oralarda hüküm sürmüş ve bütün topraklara Türkler yerleşmiştir. Süleyman Şahın Antakya seferinden önce Orta Anadolu'ya sahil bölgelerine ve bütün Anadolu vilayetlerine de hakimiyetini yaymış bu bölgelere valiler tayin etmiştir. Ancak, Sinop'un da içinde olduğu Anadolu'da birçok kent Selçukluların eline henüz geçmemiş Bizanslı yerel yöneticilere bağlı kentler konumundaydı. Süleyman Şah 1085'de Antakya seferine çıkarken Çankırı, Kastamonu ve Sinop fatihi olarak anılan komutanlarından Karatekin Sinop'u ele geçirmiştir (Anonim 1987, Turan 1971).

Selçuklular Bizanslıların yerleşim alanlarını takip ettiğinden Türk nüfusunun yoğunluğu batıya doğru artmış, bu sebeple zayıf kalan Karadeniz sahilleri Rumlar tarafından tekrar ele geçirilmiştir (Turan, 1971). Bizanslıların elinde kalan Sinop'u fethetmek için İzzettin Keykavus, bölgeyi tanıyan kişilerden kentin kalesine dair, kalenin silah zoru ile değil, içeridekilerin karadan ve denizden irtibatını kesip uzun süreli kuşatma ile düşürülebileneceği bilgisini almıştır. Selçuklu ordusu Sinop tarafına hareket ettiği sırada Trabzon Rum imparatoru esir alınmıştır. Esir imparator Aleksios'a adamlarından birini kaleye göndererek teslim olmalarını söylemesini emretmiş, Keykavus'un kararlığı

neticesinde 1214 yılında Sinop'u ele geçirilmiştir. Keykavus bir süre Sinop'ta yaptığı teşkilat ve tayinlerle şehri kısa zamanda bir Türk ve Müslüman beldesi haline getirmiştir. Şehrin kilisesi camiye dönüştürülmüş, kalenin yıkılan yerleri onarılmış ve iç kaleyi inşa ettirmiştir. Şehrin ekonomik gelişmesini sağlamak için memleketin her yerinden zengin kişilerin seçilip Sinop'a gönderilmesini istemiştir. Sinop ve çevresinde Türk iskanını kolaylaştırarak bu göçü teşvik etmiştir (Koca, 2001).

Alaeddin Keykubad'ın Erzincan'a saldırdığı ve Erzurum üzerine yürüdüğü sırada doğuda aleyhine bir anlaşma olmuş ve Arap kaynaklarına göre 1228 senesinde, Harizmşalı'nın Doğu Anadolu işlerine karışmasını fırsat bilen Trabzon Rumları Samsun ve Sinop limanlarına saldırmışlardır. Ünye'ye kadar Selçukluların elinde olan sahil şeridini yağmalamışlar, Sinop'ta Rum gemileri kent surlarına kadar ilerlemiş, limandaki Türk gemilerini ve tayfalarını da esir almışlardır. Bu olay üzerine Reis Hayton elindeki Rum esirleri ve malları iade ederek Türk esirlerini kurtarmıştır (Turan, 1971). I. Aledin Keykubat harekete geçerek Sinop ve Samsun'u ele geçirmiş, Trabzon'u kuşatmış ancak başarılı olamamıştır (Anonim, 1982).

Sinop Selçukluların fetihlerinden elli yıl sonra tekrar Trabzon Rum İmparatorluğu tarafından bir istilaya uğramıştır. Kılıç Arslan ile kardeşi İzzeddin Keykavus arasındaki iç savaşlar sırasında Selçuklu Sultanlarının içinde buldukları ortamdan yaralanarak Sinop'u zapt etmiştir. Sinop'un istilasından sonra IV. Kılıç Arslan başkanlığında toplanan mecliste Muinüddin Süleyman Pervane'ye Sinop'u Rumların elinden alma görevi verilmiştir (Ülkütaşır, 1949). Pervane, Sinop üzerine gitmiş, iki sene kuşatmadan sonra Sinop'u geri almış ve bu başarısından dolayı ikta olarak verilen kenti kendi üzerine mülk olarak almıştır (Uzunçarşılı, 1969). Sinop'ta başta Alaeddin Camii olmak üzere birçok mimari eser inşa ettiren Pervane, devletin merkezinde bulunması gerektiğinden kente gidememişse de yerine oğlu Muineddin Mehmed'i göndermiştir (Koca, 2001).

Pervane öldüğünde arkasında başka şartlar altında bir Anadolu bırakmış, ülkenin doğu kısmı tamamen Moğolların bir eyaleti haline gelmeye başlamıştır. Anadolu'da meydana gelen bu hareketler Anadolu beyliklerinin ve Osmanlı devletinin doğmasına yol açmıştır (Kaymaz, 1970).

1.3.5. Beylikler Döneminde Sinop

1.3.5.1. Pervaneoğulları Beyliği Döneminde Sinop

1276'da Anadolu'daki büyük bir ayaklanma sonucunda ortaya çıkan kargaşa ortamından yararlanan Trabzon Rum İmparatorluğu kıyıda Sinop üzerine saldırmış, Selçuklu komutanı Tayboğa ile Çepni Türkleri tarafından bozguna uğratılmışlardır. Memluk Sultanı Baybars'ın 1277 Anadolu seferinden sonra İlhanlılar ile Memlûklular arasında ikili oynayan Muinüddin Pervane idam edilmiştir. Pervane'nin oğlu Muinüddin Mehmed babasının özel mülk haline getirmiş olduğu Sinop ve çevresinde XIII. yüzyılın ikinci yarısında bağımsızlığını ilan ederek Pervaneoğulları beyliğini kurmuştur (Turan, 1970).

Mehmed Bey'in ölümünden sonra ise yerine geçen oğlu Mühezzibüddin Mesud, önemli bir liman ve ticaret merkezi olan Sinop'a kurulan Ceneviz kolonisi tarafından Kefe'ye kaçırılmış ve yüksek bir kurtuluş parası ödeyip Sinop'a döndükten sonrada vefat etmiş, yerine oğlu Gazi Çelebi geçmiştir (Anonim, 1982).

Denizcilik faaliyetleri üzerinde duran Gazi Çelebi Kırım'daki Cenevizliler ve Trabzon Rum İmparatorluğu üzerine başarılı seferler düzenlemiştir (Koca, 2001). Son yıllarında Kastamonu Hükümdarı Candaroğlu Süleyman Paşa'nın hakimiyetini tanımış ve 1322'de vefat ettiğinde, yerine oğlu olmadığından bir süre için kızı geçmiş bu nedenle Sinop'a bu dönemde "hatun ili" denilmiştir (Oral, 1956). Daha sonra doğrudan Candaroğulları Beyliğine katılan kentin valiliğine, Süleyman Paşanın oğlu İbrahim Bey tayin olmuştur (Uzunçarşılı, 1969).

1.3.5.2. Candaroğulları Beyliği Döneminde Sinop

Candaroğulları Beyliğinin temeli, Çobanoğulları beyliğine katılan ve Moğol hakimiyeti ile Selçuklu idaresine karşı gelen II. İzzeddin Keykavus'un oğlu Kılıç Arslan ile Moğol hakimiyetini kabul ederek Selçuklu sultanı tayin edilen II. Mesud arasında çıkan savaşa gönderilen Selçuklu Devleti komutanlarından Şemsüddin Yaman Candar'a gösterdiği başarıdan dolayı ikta olarak verilmesi ile atılmıştır. Çobanoğullarından, Kastamonu, Norlu Kalesi ve Safranbolu gibi yerleri de alan Yaman Candar'dan sonra yerini Süleyman Paşa almıştır. Kuzey Anadolu'da nüfuzu artan Süleyman Paşa, beyliğin

kuruluş safhasını tamamlamak ve genişleme siyasetine uygun olarak ticari ve stratejik özellikleri açısından (Koca, 2001) Sinop'u, Pervaneoğullarından Gazi Çelebi zamanında kendi hakimiyetine almış, Gazi Çelebi'nin ölümünden sonra ise burayı fethederek batı ticaretinin serbest pazarı ve çevre bölgelerin çeşitli mallarını batıya ve kuzeye doğru akıtan bir ticaret merkezi olan Sinop'un idaresini büyük oğlu Gıyasüddin İbrahim Bey'e vermiştir (Uzunçarşılı, 1969). Askeri ve iktisadi bakımdan beyliğe büyük gelişme imkanı sağlayan 1322'de Sinop'un fethi beyliğin en büyük başarısı olmuştur ki bu fetihden sonra Karadeniz ticaretini ellerinde bulunduran Cenevizlilerle temasa geçilmiştir. Venediklilerin Sinop'taki ticaret kolonisinin ilk faaliyetleri Adil Bey döneminde başlamıştır. Adil Bey'den sonra yerine Osmanlı tarihine "Kötürüm" lakabı ile geçen oğlu Celalüddin Beyazid geçmiş (Yücel, 1980) ve ilk olarak bu dönemde Osmanlı hanedanıyla dostluk ilişkileri kurulmuş ancak bu ilişki uzun sürmemiştir (Koca, 2001). Beylikte Beyazid'in oğulları arasında başlayan aile kavgası ve bunun doğurduğu sarsıntı Osmanlı müdahalesine yol açmış ve beylik bundan sonra Osmanlı iradesine bağlı olma durumuna gelmiştir (Yücel, 1980).

Celalüddin Beyazid memleketin idaresini oğlu İskender Bey'e vermek istemiş ancak büyük oğlu Süleyman Şah, İskender Bey'i öldürtmüş, Osmanlılara sığınarak Sultan Murad Hüdevendigar'dan beyliği elde etmek için yardım istemiştir. Süleyman Paşa Osmanlı kuvvetleri ile Kastamonu'ya gelmiş ve Bayezid'i Sinop'a kaçırdıktan sonra Kastamonu'da hükümdarlığını ilan etmiştir. Böylece beylik Kastamonu ve Sinop kolu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Beyazid Bey'in vefatından sonra ise oğlu İsfendiyar Bey beyliğin başına geçmiştir. İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı yarım asırdan fazla sürdüğünden Candar ailesi Osmanlı tarihlerine İsfendiyaroğulları olarak geçmiştir (Uzunçarşılı, 1969).

1392'de Candaroğlu İsfendiyar Bey, Kastamonu'nun Yıldırım Beyazid tarafından alınmasından sonra Sinop'u tehdit eden Osmanlı kuvvetleri karşısında padişaha gönderdiği elçi ile bundan böyle Osmanlı tabiiliğini tanıyacağını belirtmiş, babasının kardeşinin ve bizzat kendi işlediği suçların affını ve Sinop'un kendisine bırakılmasını istemiştir. İsfendiyar Beyin isteğinin kabulü ile Osmanlı devleti ile Candaroğulları beyliğinin Sinop şubesi arasında münasebetler düzelmiş ve Candaroğulları beyliği Sinop kolu halinde devam etmiştir (Yücel, 1980).

Candaroğulları Beyliği hükümdarlığı altındaki kentler ilmi, sosyal kurumlarla imar edilmiştir. İktisadi olarak iyi durumda olan beylik önemli bir ticaret limanı olan Sinop yoluyla Anadolu ve kendi mallarını Cenevizliler vasıtasıyla ihraç ettikleri gibi Sinop'ta antrepoları bulunan Cenevizlilerin getirdiklerini içeriye alıyorlardı. Sinop limanında

tersanesi ve donanması olduğu bilinmekte ise de faaliyetinin ve miktarının ne olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır (Uzunçarşılı, 1969).

1.3.6. Osmanlı Döneminde Sinop

Osmanlılar, Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu dışındaki bütün Anadolu kentlerini ve önemli ticaret merkezi olan İstanbul'u aldıktan sonra siyasi ve iktisadi yönden önemli olan Karadeniz kıyı bölgesine de hakim olmak istemişlerdir (Yücel ve Sevim, 1990). Candaroğullarına 1391'da yapılan uzun bir kara saldırısını 1392 yılında Sinop'a denizden yapılan saldırı izlemiştir de, ikisinin neticesi de kesin olarak bilinmemektedir (Pitcher, 2001). Ancak, Candaroğulları topraklarındaki önemli bir liman olan Sinop, II. Mehmet tarafından 1461 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Candaroğullarından İsmail Bey'in hükümdar olduğu Sinop, karadan ve denizden kuşatılmış, kent teslim olmuştur. Sinop'un alınması ile İsfendiyar tersanesi de Osmanlı İmparatorluğuna geçmiş ve burası Gelibolu ile birlikte devletin başlıca deniz üssü haline getirilmiştir (Darkot, 1967).

Osmanlı idari mekanizması içinde yer alan Sinop Anadolu Eyaletinin Kastamonu sancağına bağlanmış, Osmanlı şehzadesi bey olarak atanmıştır (Uzunçarşılı, 1969). Kırım'a doğru yapılan seferlerde üs olarak kullanılmış, Karadeniz'deki donanma için kışlak hizmetini görmüştür (Darkot, 1967).

Fatih Sultan Mehmet Sinop halkını avarız vergisinden muaf tutmuş ve Sinop kalesini beklemekle görevlendirmiştir. XVI. yüzyıl boyunca kentin vergiden muaf tutulmasının tüm sultanlar tarafından onaylanması kentin bu dönemde hızla gelişmesini sağlamıştır (Anonim, 1982).

Osmanlı yönetimi altında bir süre barış içinde yaşayan kent, 1550 yılında ortaya çıkan Celali ve Suhte ayaklanmaları halkın can ve mal güvenliğini tehdit eder duruma gelmiş, böylelikle sıkıntılı günler geçirmiştir. 1614 yılında Kazaklar Sinop'a saldırmış, IV. Murad devrine kadar süren saldırılar sonucunda kaleyi ele geçirip, kenti yakıp yıkmışlardır (Anonim, 1982).

Sinop, XVIII. yüzyıl ortalarında bir denizcilik merkezi konumunda iken, çevresindeki ormanlardan dolayı tersanesi de faal durumda bulunmaktaydı (Sakal, 1990).

XIX. yüzyılın ikinci yarısında zayıflamaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Rusya'nın Ortadoğu'da ekonomik çıkar elde etme çatışmaları, Rusların Eflak

ve Boğdan'a saldırması sonucunda Osmanlı 1853 tarihinde Ruslara karşı savaş ilan etmiş, istemediği ve hazır olmadığı bir savaşa girmiştir. Karadeniz sahillerini emniyet altına almak için kurulan filo, fırtına nedeni ile Sinop limanına demirlemiş ve burada bulunan Osmanlı filosu Rusların baskınına uğramıştır. Taarruz üç saat kadar sürmüş, donanma Ruslar tarafından tahrip edilmiş, savaş sırasında Sinop şehri de Rusların top ateşinden zarar görmüştür. Rus gemilerinin Sinop'un Müslüman mahallelerini ihtar vermeden topa tutmaları, bu yüzden sivil halktan pek çoğunun ölüp yaralanması olayın Avrupa'da Sinop Katliamı diye sunulmasına yol açmıştır (Anonim, 1982). Sinop limanında iki gün kaldıktan sonra çekilmişlerdir. Sinop baskını nedeniyle gerçekleşen Kırım Savaşı sonrasında Sinop sancağına Kafkaslardan muhacirler gelmiştir. Savaştan sonra imzalanan Paris Antlaşmasına göre Karadeniz tarafsız bölge haline getirilmiş, burada Rusya'nın ve Osmanlı'nın ne tersane ne de donanma bulundurmayaacağı kararı alınmışsa da bu anlaşma daha sonra değiştirilmiş ve Sinop'ta ufak çapta da olsa tersane faaliyeti devam etmiştir. Baskından ve savaştan sonra Sinop, askeri bir tersane şehri olmaktan çıkmış, II. Abdülhamit döneminde kalebent edilen (kalede hapis cezası çeken) suçluların konulduğu iç kaledeki hapishanesi ile ünlenmiştir (Esemenli, 1990).

XIX. yüzyılda Sinop artık Karadeniz'deki güvenli liman konumunu özelliğini kaybetmiş, çok iyi bir doğal limana sahip olmasına karşın irtibat güçlüğü neticesinde ticari faaliyetler gelişemediğinden diğer Karadeniz limanlarına göre çok gerilemiştir (Darkot, 1967).

1.4. Şehrin Arkeolojik Kalıntıları ve Anıtsal Yapıları

1.4.1. Antik Dönem Kalıntıları

1.4.1.1. Serapis Tapınağı

Sinop müzesi içinde Ekrem Akurgal'ın 1951 yılında yaptığı hafriyatlar sonucunda bir mabedin varlığı ortaya çıkmış ve tapınaktan Serapis, Herakles, Dionysos figürleri bulunmuştur. Serapis'in Roma dönemi Sinope sikkeleri üzerinde yer alması ve kentte uzun zaman tapınım görmesi, Serapis'in Sinope'de etkili olduğunu göstermektedir (Esemenli, 1990).

MÖ. IV. yüzyıl da yapılmış olabileceği tahmin edilen, 8.60x15.00m. ölçülerinde dikdörtgen planlı, güney tarafında sunağı bulunan tapınağın, Yunanlıların ve Mısırlıların ortak tanrısı olarak benimsenen, sakallı ve yanında üç başlı köpek ile betimlenen Serapis'e ithaf edildiği belirtilmiştir (Freely, 2003), (Şekil 3).

Şekil 3. Serapis Tapınağı kalıntıları

1.4.1.2. Mithridates Sarayı

Ada Mahallesi'nde, Boztepe yakınlarında, kalıntıları 10.000m²'lik bir alana yayılmış olan bir yapı kompleksidir. Mithridates'in sarayı olduğuna inanılan yapı, Balatlar adını eski Yunancada saray anlamına gelen "palation" kelimesinden almıştır (Bryer ve Winfield, 1985).

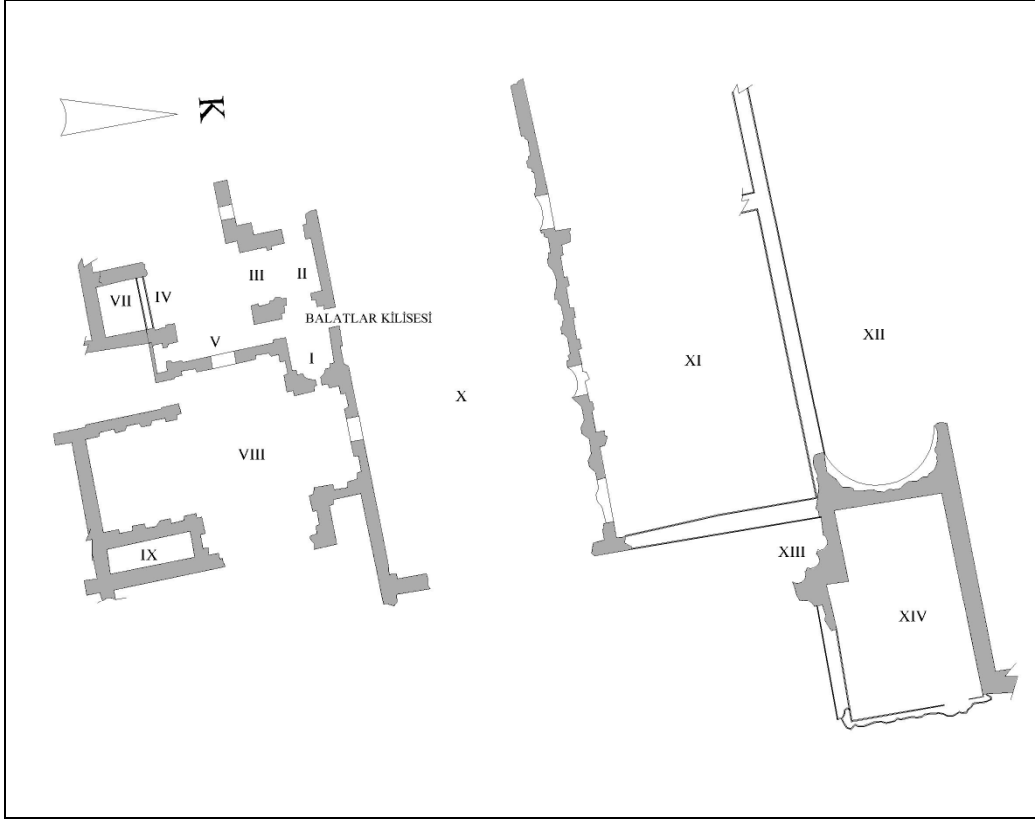
On beş farklı odaya sahip olan kompleksin, günümüze en iyi şekilde ulaşan bölümü Balatlar Kilisesidir. Alanın zemin seviyesi orijinal seviyeden daha yüksekte olduğundan bazı kalıntıların toprak altında kalmış olması muhtemeldir. Ayakta kalan duvarlar yapı kompleksinin orijinal alanının ne kadarını belirlediği açık değildir. Gerçek yayılım ve yapının orijinal hali ancak kazılardan sonra belirlenmesi mümkündür ancak günümüzde çevresindeki konutlar tarafından bahçe olarak kullanılması alanı tahrip etmektedir (Bryer ve Winfield, 1985).

Kompleks hakkındaki hemen hemen tek kaynak olan Bryer ve Winfield'in (1985) çalışmasında alanda üç dikdörtgen bulunduğunu belirtmektedir. X, XII, XIII olarak numaralandırılmış dikdörtgen alanların uzunluğu yaklaşık 40m, genişlik ise X ve XII alanları için yaklaşık 18m., XIII alanı için ise yaklaşık 10m. ölçülerindedir. Alan X'un

kuzey duvarındaki sütunlar dizisi bir avlu olabileceğini düşündürdüğünü belirtmektedirler. Tüm alandaki üst örtüsü ayakta olan bölüm sadece I numara ile gösterilen sarayın kilise kısmıdır. Kilise, orijinal olarak kuzey, güney ve batı duvarlarındaki, yarım dairesel kemerli giriş ile dikdörtgen şekildedir. Hamilton tarafından da görülmüş olan kilise muhtemelen alan II ve III'ü de kapsayacak şekilde XVIII. yüzyıl sonu veya XIX. yüzyıl başında genişletilmiştir.

Sarayın yapıldığı dönemin tespiti oldukça zordur. Sarayın inşasında kullanılan taş-tuğla almaşık duvar örgüsü Mithridates dönemine ait değildir. Kalıntıların Pontus krallarına ait olması görüşünde kabul edilebilir değildir. Ancak yapının aslında jimnasyum ve hamam kompleksi olabileceğini belirten Bryer ve Winfield (1985), yapının saray olarak isimlendirilmesini XVII. yüzyıl Makarios zamanına dayandırmaktadırlar.

Haç biçimindeki, Titus hamamlarındaki gibi üç yönden beşik tonoz ile örtülü salon soğukluktur, buranın güneyinde T şeklinde ılıkılık bulunmaktadır. Alan II'den V'e doğru olan küçük alan ve alan VII'de haç biçimindedir. Bu alanlar ılıkılık ve soğukluk kısımlarının karşılığı olmalıdır. X, XII, XIII diğer bir kapalı spor salonu veya jimnasyum olmalıdır. Almaşık taş işçiliği III. veya IV. yüzyıla tarihlenmekte, Efes'deki VI. yüzyıl Bizans hamamlarına benzemekte ancak çok daha mütevazı bir ölçekte inşa edilmiştir (Bryer ve Winfield, 1985), (Şekil 4 ve 5).

Şekil 4. Mithridates Sarayı planı

Şekil 5. Mithridates Sarayı kalıntıları

1.4.1.3. Şehir Surları

Paflagonya’da bulunan kalelerin en önemlisi olan Sinop Kalesi, deniz kenarında bir çıkıntıya inşa edilmiştir. Denize dönük olmasından dolayı, kent için bir kuvvet dayanağı oluşturmaktadır (Sevgen, 1959). Şehrin eskiden varoş denilen kısmı yani bugünkü Yalı ve

Kefevi Mahalleleri dışında kentin büyük bir kısmını kuşatan Sinop Kalesi, Meşrutiyetin ilk yıllarına kadar sağlam bir şekilde dururken bugün birçok kısmı çökmüş, harap olmuş bir durumda bulunmaktadır (Ülkütaşir, 1949)

Sinop Kalesinin ilk yaptıranı kesin olarak bilinmemektedir. Demir (2001), Sinop'un MÖ. 183'de Pontos Kralı I. Pharnakes'in şehri ele geçirmesinden daha önce kuşatıldığını fakat ele geçirilemediğini bu nedenle de kolonizasyon devrinden önce de kentin güçlü surlarla korunuyor olması gerektiğini belirtmektedir. Ancak günümüzdeki görünüşü ile yapı, altyapının düzgün iri kesme taş inşaatı ile Helenistik-Roma dönemi özelliği göstermektedir. Bizans, Selçuklu, Candaroğulları ve Osmanlılar döneminde çeşitli onarımlar ve eklemeler yapılmış olan bugünkü kalenin Pontos hükümdarlarından Büyük Mithridat IV. tarafından MÖ I. yüzyılda inşa edildiğini, Sinope'nin, Pontos krallığının başkenti olması ile artan siyasi önemiyle, VI. Mithradates döneminde onarıldığını da kaynaklardan öğrenmekteyiz. İnşa edildiği ilk dönemlerde kale, doğudan 500m. batıdan 270m. kuzeyden 880m. güneyden 400m. uzunluğuna, surlar 15m., kuleler ise 25m. yüksekliğe kadar ulaşmıştır (Uluğ, 1923). Bugün ise sadece doğuda belediye, güneyde liman ve hapishane yakınındaki surlar ile batı bölümü ve Türklere ait eserleri bulunduran iç kalenin bazı kısımları, harap olmuş durumda olsa da burçlar eski halini korumaktadır. Bugünkü şehri denizden koruyan kuzeydeki sur ve burçlar ise yıkılmış haldedir (Ek 6).

Güney Burç ve Surları:

Burada iç ve dış olmak üzere iki sıra sur ve burç bulunmaktadır. İç limana bakan ve tersane alanı olarak ayrılan güney surları batı yönde Selçuklu döneminde yapılmış olan iç kale ve doğu yönde tersane ile bağlantılı bir sur sistemine sahiptir (Esemenli, 1990). İç kale ve burçlar bugünkü parka açılan kapının kuzeyinden başlayarak batıya doğru Saray Mescidinin güneyinden, Tersane Camii'nin kuzeyinden ve Aşağı Hamamın yanından geçerek kuzeyden güneye doğru inen surlarla birleşmektedir. Doğu duvarına birleştiği yerden batıya doğru uzanan bu surda geçit açılarak çarşının iki tarafı ile bağlantı sağlanmıştır. Buradaki dış sur duvarı batıya doğru giderken 90°'lik bir açıyla kuzeye dönmekte ve Aşağı Hamamın hizasına kadar aynı doğrultuda uzanmaktadır.

Bu burçlar Sinop Cezaevinin güney duvarını oluşturmaktadır. Buradan kaleye açılmış iki tane büyük kemerli deniz kapısı bulunmaktadır. Çelebi'nin (1996) bahsettiği deniz kapısı bugün cezaevinin duvarında kalmış olan kapı olduğu düşünülebilir (Şekil 6).

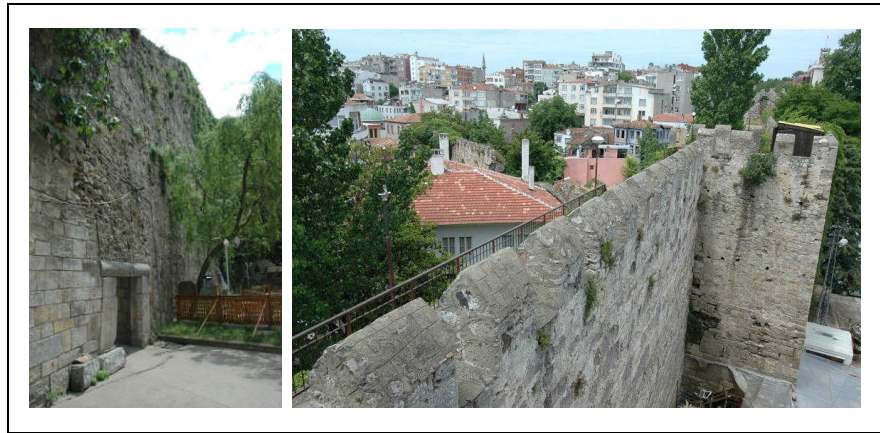

Şekil 6. Dış kale güney surları

Dış Kale Doğu Sur ve Burçları:

500m. uzunluğunda olan bu sur ve burçların kuzeydeki bölümünün yarısından fazlası tamamen yıkılmış ve yerine binalar yapılmıştır. Surların bu bölümü, güney köşe burcuna kadar alt kısımları kesme taştan, üst kısımları daha sonra moloz taştan inşa edilmiştir (Gökoğlu, 1952).

Fetih Baba Mescidi'nden güney köşe burcuna kadar en iyi durumda olan burç, adını buradaki saat kulesinden alan saathane burcudur. Sinop tersanesini bu yönde şehirden ayıran bu anıtsal burç, çeşitli inşa dönemleri ve teknikleri göstermekte, yukarıya doğru hafifçe daralmaktadır. İki katlı olan bu burca batı tarafından bir merdiven ile çıkılmaktadır. Birinci katta birisi batıda birisi doğuda olmak üzere iki tonozlu yol bulunmaktadır. Batıdaki yoldan bir merdivenle ikinci kata çıkılmaktadır (Gökoğlu, 1952), (Şekil 7).

Şekil 7. Dış kale doğu surları

Dış Kale Batı Duvarı:

Bu kısımdaki dış duvarlar 270m. uzunluğunda olup, duvarlar Sinop yolu geçerken burada bulunan önemli sur ve burçlar tamamen yok edilmiştir. İç kalenin batı duvarını oluşturan surlar, sonra açılan bu yola kadar değişik yenileme bölümlerine sahiptir. Cezaevinin girişindeki burçtan sonra gelen ilk duvar bölümü, XIX. Yüzyılda, muhtemelen Sinop baskınında yıkılmış olan geniş bir açıklığı kapatan kısım ile bağdaşmamaktadır. Bu duvarda beş sıra halinde ahşap bir sistemin hatıl çizgileri görülmektedir. Bu detaylandırma tersane ile ilgili bir işleve beklide gemi inşasında kullanılan katlı ahşap sundurmalara ait olabilir. Bu kısımdan sonra sur duvarı kesinti ve girintilerle karayolu seviyesinde, önünde bir burçla gizlenen ve kullanılmayan yuvarlak kemerli anıtsal girişe bağlanmaktadır. Sinop karayolu geniş bir şerit halinde batı surunu kesmiş ve surlarla çevrili kente girişin sağlandığı bu bölüm tamamen yıkılmıştır (Esemenli, 1990).

Batı surlarının kuzey surları ile kesiştiği noktada kuzeybatı köşe burcu bulunmaktadır. Günümüzde güneye doğru eğilmiş durumda ki burç, masif ve düzgün kesme taş, antik malzemenin özenli bir işçilikle yerleştirildiği bu yöndeki sur ve burç duvarları, günümüze özgün karakteri ile ulaşabilmiştir. Akliman'a bakan ve iç kalenin kuzey batı köşesini oluşturan burç, dış kale kuzeybatı köşe burcuna günümüzde ulaşamayan savunmalı bir geçit ile bağlandığı bilinmektedir. Türk devrinde burada tabakhanelerin burada bulunmasından dolayı, Çelebi'nin bahsettiği Tabakhane Kapısı'nın bu geçit olduğu düşünülebilir (Esemenli, 1990), (Şekil 8).

Şekil 8. Dış kale batı duvarı

Dış Kale Kuzey Taraf Duvarı:

Denizin kenarında kuzey doğuya doğru uzanan moloz taştan duvarlar Aslan Çeşmesi hizasına kadar dalgaların tesiriyle yer yer denizin içine yatmış, yer yerde yıkılmış durumdadır. Kıyıda ilk yamaçta eğik bir şekilde görülen büyük burç çeşitli onarım dönemleri gösteren kesme ve yığma taş tekniği ile yapılmış kare burçtur. Bu burcun batı köşesinde deniz yanındaki hisarpeçeyi sınırlayan daha alçak ve dendanlı küçük bir burç bulunmaktadır. Farklı onarım dönemlerine ve hareketli bir cephe görüntüsüne sahip olan bu burcun köşe burç sistemine bağlandığı Hisarpeçe Kapısı ise Osmanlı döneminden kalmıştır. Bu köşeden sonra kale surları Akliman koyunun tüm konturlarına paralel olarak herhangi bir kıyı şeridi bırakmaksızın birbirine yakın burç ve surlarla devam etmektedir. Kuzey yönde iç kalenin görkemli kuzey surları ile de birleşerek bir deniz suru halinde büyüyen kale kuzey surları, altyapısındaki kasetli kesme taş işçiliği ile Bizans dönemi uygulamalarını çağrıştırmaktadır. Surun üst bölümleri, tüm kalede olduğu gibi Osmanlı dönemi onarımlarında yenilenmiştir (Esemenli, 1990), (Şekil 9).

Şekil 9. Dış kale kuzey surları

Bryer ve Winfield (1985), Sinop surlar üzerindeki çalışmalarında, surların inşasında kullanılan yöntem ve malzemeleri belirlemişlerdir. Yapının en erken periyodu dikdörtgen taş blokların sıvasız biçimde döşenmesinden meydana gelmektedir ve kimi bloklar düzensiz aralıklarla duvar içinde bağlama taşı gibi bağlanmıştır. Kuzeybatı burcunda ve iç kalenin kuzey duvarlarında, düzenli hatıllar ile kesme taş kullanılmıştır. Kuzeybatı surunun kentin eski terminalinin bulunduğu kısımda ise tuğla ve taş dizisinin örülerek bağlanıp bir araya getirilmesi ile oluşmuştur. Sadece kuzeydoğu köşesinde, moloz dolgu içinde tuğla

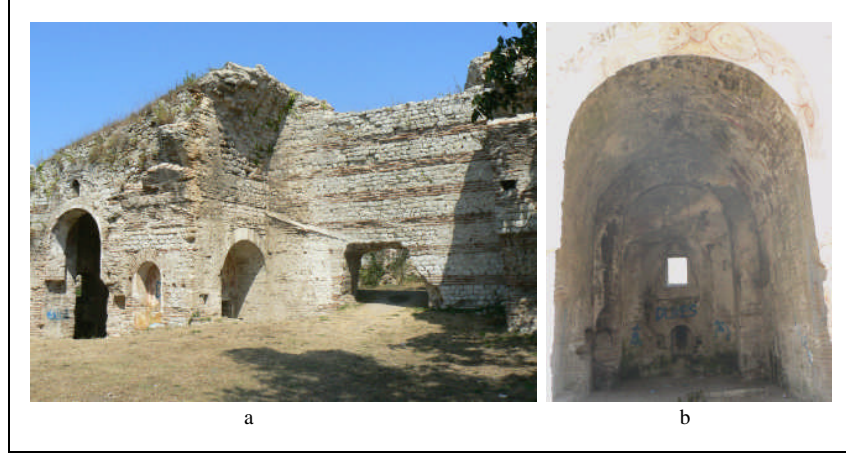
parçacıkları ile sıvanmıştır ve kirişsiz hava boşlukları ile sarılmıştır. Burada birkaç sütun başının yeniden kullanıldığı görülmektedir. Güneyde tersanenin bulunduğu alandaki burçlar ve kuzey surunda bulunan bir burçta ise tuğla, yeniden kullanılan malzemenin uygun olmadığı yerde kaya parçaları kullanılarak inşa edilmiştir. Ayrıca güneyde iç kalenin bittiği yerden sonra sıvalı, yontulmamış bloklar ve küçük tuğla dolgu kullanılmıştır. Bu malzemelerin kullanılış şekilleri surların diğer bölümlerinde ise karma şekilde uygulandıkları görülmektedir (Bryer ve Winfield, 1985).

1.4.2. Bizans Dönemi Anıtsal Yapıları

1.4.2.1. Balat Kilisesi

Mithridates Sarayının bir parçası olan kilise, 1640 tarihli bir yazıta göre Thelokos'a, güney kapısının üzerindeki Koimesis'in bir resminde ise kilisenin Dormikion'a ithaf edilmişti. Fakat 1658'de Makarios kilisenin Tanrısal Miraç'a ithaf edildiğini belirtmiştir. Bu yapının bir kilise olduğu 1963 yılında batı duvarına yakın bir alanda yapılan kazılarda bulunan bir gaz pompası ile tespit edilmiştir. Ayrıca kazıda kısa ve yivli dorik sütundan yapılmış bir mihrapta bulunmuştur. Balat Kilisesi'nin yapılış tekniği, stili ve tarihi, iç kısımdaki resimlerin yüzey sıvaları ile güney kapısının alını aynı dönemin izlerini taşımasına karşın tartışma konularıdır. Güneydeki girişte bulunan kitabede yazılanlardan anlaşıldığı üzere kilise 23 Nisan–31 Aralık 1640 tarihleri arasında yenilenmiştir (Bryer ve Winfield, 1985). Kilisede büyük duvar resimleri bulunmaktadır. Bakire Meryem'in ölümüne adandığını belirtilen bir yazıttan da bu resimlerin 1640'ta yapıldığı anlaşılmaktadır (Freely, 2003).

Balatlar Kilisesinin bulunduğu alan Koruma Kurulu kararı ile 1. derece, yakın çevresi ise 3. derece sit alanı ilan edilmiştir. Balatlar Kilisesi ile kilisenin de bir parçası olduğu Mithridates Sarayının kalıntıları döneminden günümüze ulaşabilen tek kültür varlığıdır. Bu kalıntılarla ilgili kesin sonuçlara varılması için burada arkeoloji kazı yapılması ve yapıya ait kalıntıların çıkarılması gerekmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. a. Mithridates Sarayı kalıntıları içinde Balatlar Kilisesi girişi, b. Balatlar Kilisesi

1.4.3. Selçuklu Dönemi Anıtsal Yapıları

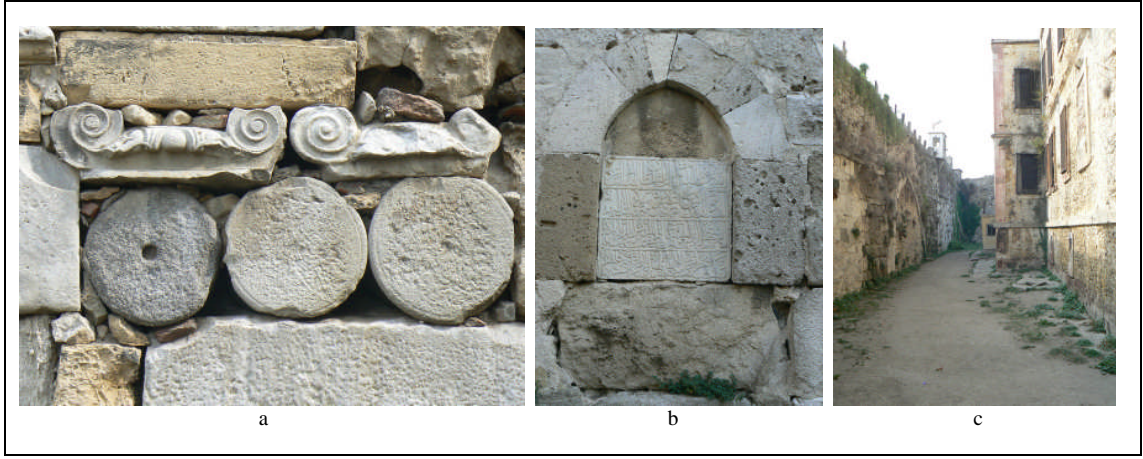
1.4.3.1. İç Kale

Sinop'un 1214 yılındaki fethinden sonra 1215 yılında kalenin yenilenircesine tamirine ve iç kalenin inşasına geçilmiştir (Esemenli, 1990). İç kale, dış kaleye paralel, kalenin batı kısmına ve en dar yerine, savaşa iştirak eden komutanlar tarafından inşa edilmiştir. Kaleyazısı Mahallesi tarafında yeni bir sur ve büyük bir kapı yaparak müdafaası daha kolay bir kale meydana getirmişlerdir. Kuzey ve güneyde olmak üzere iç içe iki bölümden oluşan İç kalenin kuzey bölümünün genişliği yaklaşık 17m, güney bölümünün ise 65m. ölçüsündedir (Ülkütaşır, 1949). Duvarlarında Selçuklu dönemine ait birçok kitabe bulunan kalenin inşasında kentteki eski mabet, saray gibi yapıların kalıntılarından yararlanılmıştır. Bu nedenle birçok sütun, sütun başlıkları ve mabet yazıtları da taş duvarlar arasında görülmektedir.

İç kalenin, güneyinde ki tersane bölümünde Osmanlı döneminde yapılmış olan Sinop Cezaevi bulunmaktadır. Kuzey kısmında ise 1920 yılına inşa edilen ancak günümüze ulaşmayan askeri depo ile Kale Camii bulunmaktaydı. Bugün içinden bir yol geçirilen bu bölüm tamamen açılmış ve batı tarafındaki kemerler de tamamen yıkılmıştır (Esemenli, 1990).

İç kaleyi şehirden ayıran ve bir iç sur halinde gelişen doğu suru aynı zamanda Cezaevi'ni de şehirden ayırmaktadır. Bu sur Sinop'un ana caddesi olan Cumhuriyet

Caddesinden Sinop'un en ünlü kapısı olan Lonca Kapısı'na ulaşmaktadır. Lonca kapısının güney kanadındaki kule günümüzde Sinop cezaevine giriş olarak kullanılmaktadır. Caddeye bakan ve güney cephesi üzerinde Selçuklu kitabesi bulunan burç, Türk döneminde değiştirilerek basık ve sivri kemerlerden oluşan iki kademeli büyük bir giriş haline getirilmiştir. Burcun kuzey girintisinin inşasında kullanılan antik öğeler özgün durumda görülebildiği gibi duvardaki çatı izleri de askeri depo veya Kale Camii'ye ait olması muhtemeldir. İç kalenin kuzey surları ise, Akliman koyunda Sinop kalesinin deniz sur sistemine paralel ama daha yüksekte ikinci bir hat oluşturmaktadır (Esemenli, 1990), (Şekil 11).

Şekil 11. a İç kale duvar detayı b. Selçuklu dönemi kitabeleri c. iç kale duvarı

1.4.3.2. Alaeddin Camii

Kentin en eski camisi olan Alaeddin Camii kentin merkezinde, Sakarya caddesi üzerinde yer almaktadır. Halk arasında Cami-i Kebir olarak bilinen cami, geniş şadırvanlı avlusu ile birlikte yaklaşık olarak 66.00x66.00m. boyutlarında kare bir mekan tanımlamaktadır.

Adil Bey'in oğlu Kötürüm Beyazid tarafından 1385 yılında, 1851 yılında da Abdülmecit zamanında Mutasarrıf Tufan Paşa tarafından tamir ettirilmiş (Gökoğlu, 1952) olan camiye ait en eski kitabe, avlunun kuzey portalinde bulunan, Pervane Muinüddin Süleyman ismini ve 1267 tarihini veren Selçuklu dönemi kitabesidir. Yapının bir vakfiyesinin olmaması ve Sinop'un XIII. yüzyıl başı ile ortasında iki kez fethedildiğinden yapının ilk olarak XIII. yüzyıl başında Selçuklu Sultanlarının emriyle mi, yoksa Sinop'un

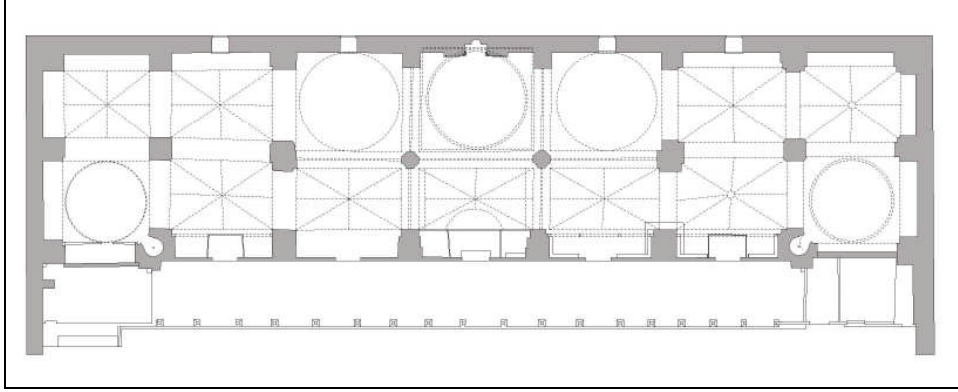
Trabzon Rumlarından XIII. yüzyıl ortasında Pervane Muinüddin Süleyman tarafından geri alınması sırasında mı yapıldığı konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Esemenli, 1990).

Gökoğlu (1952), kitabesine göre caminin 1267 yılında Pervane tarafından yaptırılmış olduğunu belirtirken, Ülkütaşır (1949) ise vakıf kayıtlarında Selçukilerden Sultan Alaeddin Keykubat'a ait olduğu söylemektedir.

Caminin harimine, kesme ve moloz taştan yapılmış 12m. yüksekliğinde duvarlardan kuzey, batı ve doğudan olmak üzere üç kapı ile girilmektedir. Kuzey kapısının söveleri beyaz mermerden silmeli olarak yapılmıştır. Üstünde birbirine geçme tekniği ile yapılmış basık kemeri bulunmaktadır. Yangınlar nedeni ile bozulmuş olan batı kapısının portali ise mermerden yapılmıştır ve iki tarafında birer rozas bulunduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır (Gökoğlu, 1952). Caminin harimi içinde ortada bir şadırvan, kuzeydoğu köşesinde Candaroğulları Türbesi, kuzey kapısı yanında da ne zaman yıkıldığı bilinmeyen özgün minarelerin yerine sonradan eklenmiş minaresi bulunmaktadır. Yapının batı duvarına da günümüzdeki Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nun ilk binası olan İnas Mektebi, şimdiki müftülük binası bulunmaktadır.

Yapının ibadethane mekanı 66m. uzunluğunda ve 22m. genişliğindedir. Duvarları bir sıra ince tuğla ve bir sıra taştan yapılmıştır. Biri büyük olmak üzere ortada mihrabın üstünde üç kubbe ile doğu ve batı taraflarında da birer küçük kubbe olmak üzere beş kubbe ve aralarında dokuz tekne tonoz örtü sistemini oluşturmaktadır. Caminin önünde 1276 yılında Mutasarrıf Tufan Paşa tarafından yaptırılmış ahşap son cemaat yeri, zeminde direkler üzerinde taşınmaktadır ve bu alan birinci katta kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır (Ülkütaşır, 1949).

Mihrabı, beyaz mermerden yapılmış gayet süslü ve eşsiz olmak üzere iç içe iki tanedir. Çiçekli kabartma üstüne çepeçevre Ayetel Kürsi yazılıdır. Tam mihrabın karşısına konulmuş olan bir kitabeye göre bu çok süslü mihrap ile minberin Candaroğullarından İsfendiyar Bey tarafından yaptırıldığı ve bu dönemde caminin de tamir ettirildiği anlaşılmaktadır (Ülkütaşır, 1949). XIX. yüzyıl da ahşap olarak yenilenen özgün minberin Sinop baskını sırasında kubbenin çökmesi ile parçalandığı ve parçaların çinili köşke götürüldüğü bilinmektedir.

Şekil 12. Alaeddin Camii planı

Çelebi'nin (1996), hiçbir yerde benzeri olmayan bahçesi olan ve kurşun kubbeli ve tek minareli, yüz adım uzunluğunda olarak tasvir ettiği caminin sanath mihrab ve müezzin mahfili olduğunu söylemektedir. Caminin minberini ise “öyle sanatı ve mücevherle kaplı, ibret verici bir minberdir ki medhinde melekler bile acizdirler. Fakat kudretimiz yettiği kadar denizden bir damla, güneşten zerre olarak anlatalım. Evvela, büyük üstad bu mermeri altı parça ham mermerden inşa edip her paçasını birbirine öyle kaynaştırmıştır ki, görme kuvveti çok fazla olan mühendisler bile dikkatle bu taşı inceleseler, her parça taşın birbiriyle birleştirildiği yeri fark edemezler. Sanki tek parça nefis bir minberdir. Cenabı Hak yeryüzünde ne kadar bitki ve çiçek yaratmış ise, mermer ustası ustalığını göstererek bu mermere çizmiştir. İslam ülkelerinde buna benzer bir minber yoktur, meğerki Bursa'daki Ulu Caminin minberi ola. O da bir dereceye kadar. Fakat bu minberin inşa tarzı, dünyanın insanlarla meskun yerlerinin dörtte birinde yoktur. Çünkü bundaki üç kat birbiri altında eşlemi ve rumiler, dal kırma, zülf-i nigar, nilüfer çin, gül nesrin nakışları son derece süslüdür. Sözün kısası, bütün kara ve deniz seyyahları ve bin hüner sahibi kudretli üstadlar. Bu ibret verici minberi görünce parmakları ağzlarında kalarak, «insan elinin yapacağı şey değildir» derler. «Bu ancak bir büyük velinin kerametidir» derler. İşte bu derece sihirli gibi duran emsalsiz bir minberdir.” şeklinde tarif etmektedir.

Dr. Rıza Nur, Sinop'taki Alaeddin Camii'nin mihrap ve minberine ait koyduğu resmin altındaki bir yazıda “...birde minberin en mühimi minberin mermer kapısıdır. Müze müdürü Halil Beyfendiye göre kapılar, Selçuklu ve Osmanlı Türklerinde hep ahşaptır” demektedir. Ancak Halil Edhem Eldem bu minber parçalarından sadece süs olarak bir kapı yapılmış olduğunu söylemektedir (Ülkütaşır, 1949).

Batuta (1983), caminin sonradan tamir edildiğinden ve bugün olmayan caminin ortasındaki havuzdan bahsetmektedir. Ancak emsalsiz olarak tasvir edilen mihrap ve minber bahsetmeyişi, bunların daha sonradan yaptırıldığını düşündürmektedir.

Yapı, 1946 ve 1950 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tamir edilmiş, 1984 yılında avlusu tekrar düzenlenmiş, bu sırada bulunan birçok mozaik ve Helenistik dönem sütun parçaları müzenin koruması altına alınmıştır. Söz konusu antik devşirme parçalarından caminin bulunduğu yerde Roma ve Erken Bizans döneminden kalma bir yapının önceden var olduğu anlaşılmaktadır (Esemenli, 1990).

1944 yılında caminin yer yer bozulmuş horasan tabanı yeniden beton olarak yapıp üzeri ahşap kaplanmıştır. 1950’de bazı küçük onarımlar geçirmiş ve 1954’de üst kurşunlar ve pencereler düzeltilmiş, uzun ahşap son cemaat mahalli tamamen değiştirilmiştir (Dikmen, 1958). İç mekandaki son dönem kalem işi yazılar ise kaldırılmıştır.

Esemenli (1990), coğrafi konumu ve planının erken İslam dönemi Mezopotamya cami şemasını tekrarlayan ve Anadolu Türk sanatının bu en özgün görünümlü cami yapılarından biri olan Sinop Alaeddin Camii söz konusu görünüşünü Artuklu kökenli bir sanatçı ve Sinop'un fethinde Selçuklu ümerasından bir komutan olarak şehre gelen Atabek Esedüddin Ayas’ın etkinliği ile kazanmış olması gerektiğini söylemektedir. Ayrıca, portalde görülen Pervane Muinüddin Süleyman kitabesi XIII. yüzyıl da hareketli bir sahip değiştirme sürecine sahne olan caminin gördüğü tahribatları belgeleyen ve tamiratları belirten bir kaynak olmaktan öteye gitmediğini, Sinop için tamamen yabancı olan güneydoğu Anadolu kökenli şemanın, Pervane dönemine ait olamayacağını, çünkü Pervane'nin Sinop ve civarında bu dönemde yaptırdığı tüm eserler, Anadolu Selçuklu sanatı özellikleri göstermekte ve Alaeddin Camii kadar özgün olmadığını belirtmektedir (Şekil 12 ve 13).

Şekil 13. a. Alaeddin Camii b. Alaeddin Camii iç mekanı

1.4.3.3. Süleyman Pervane Medresesi

Paflagonya bölgesinde 1317 salnamesinde göre altısı Sinop'ta olmak üzere 108 medrese bulunmaktadır. Türk inkılabından sonra kapanan medreselerin birçoğu idareciler tarafından yıkılmış, bir kısmı da satılmıştır (Gökoğlu, 1952). Bu medreselerden günümüze yalnızca ilk fetih yıllarında yapılan bir medreseye ait olduğu anlaşılan iki kırık kitabe parçası gelebilmiştir.

Kalan medreselerin en eskisi olan Sinop'taki Süleyman Pervane Medresesi Muineddin Süleyman Pervane tarafından, Alaeddin Camii'nin kuzey duvarı karşısına, Sinop'un geri alınmasının hatırası olarak 1262 yılında inşa ettirilmiştir (Ülkütaşır, 1949).

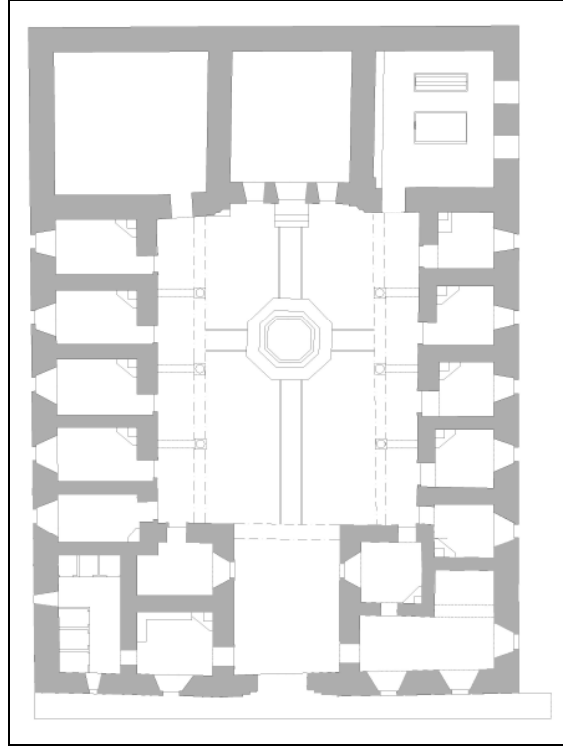
İki eyvanlı, açık avlulu medrese tipine örnek olan medrese, bazı önemsiz değişiklikler ve ana eyvanın iki yanındaki odaların örtüleri dışında özgün karakterini korumaktadır. Dış ölçüleri yaklaşık 37.90x27.20m.olan yapının portali dışında beden duvarları moloz taştan inşa edilmiş, sadece köşeleri kesme taş ile örülmüştür. İç avlunun kaliteli ve düzgün taş işçiliğinin yanında moloz taştan inşa edilmiş cephe duvarlarındaki tek süslü öge mermerden yapılmış taç kapısıdır. Diğer Anadolu medreselerine göre Pervane Medresesi süsleme bakımından yalın sayılmaktadır (Sözen, 1970).

Plan şeması olarak ise, genellikle küçük ölçülerde olmasına karşın bu yapıda ana eyvan büyüğüne varan giriş eyvanına sağ ve solda bir kapı bir pencere açılmakta, sağda L planlı, solda ise dikdörtgen planlı oda bulunmaktadır. Giriş cephesindeki medrese ile bağlantısız tuvalet olarak kullanılan bölüm duvarları sıvandığından izler belli olmasa da,

soldaki odanın bölünmesi ile yapılmış olduğu düşünülmektedir. Sözen, sıva çatlaklarından burada bir kapı bulunabileceğini belirtmektedir (Sözen, 1970).

Giriş eyvanından geçilerek girilen dikdörtgen, şadırvanlı avlu iki yönden revaklarla çevrilidir ve revaklar birbirine sivri kemerler ile bağlanan sütunlar üzerine oturmaktadır. İki tarafta bulunan üçer sütundan, ortadaki sütunların başlıkları, işlemeli Bizans, diğer dört başlık ise düz ve sade başlıklarından yapılmıştır. Revakların gerisinde beşer hücre, hücrelerin hepsinde sokağa bakan büyük pencereler bulunmaktadır. İç köşelere 1888 yılında yapılan onarım sırasında büyük ocaklar yerleştirilmiştir. Medresenin büyük dershanesi olan ana eyvan, 9.00x6.70m. ölçülerinde, avlunun kuzeyinde giriş eyvanının tam karşısında yer almaktadır. Birkaç basamakla çıkılan bu bölümün önü sonradan kapatılmış, ortaya bir kapı, sağa sola birer pencere yerleştirilerek oda haline getirilmiştir. Bu biçimi üzerindeki yazıttan 1888 yılında aldığı anlaşılmaktadır. Bu durumda bu kısmın yazlık derslane, soldaki kubbeli kısmın kışlık derslane olması muhtemeldir. Ana eyvanın iki yanında kapıları avluya açılan kareye yakın iki oda medresenin plan şemasını tamamlamaktadır. Doğudaki Gazi Çelebinin türbesidir, batıdaki ise kışlık derslane olmalıdır. Bu iki odanın üst örtüsü hakkında bir bilgi olmasa da derslik olduğu tahmin edilen odanın güneydoğu köşesinde kalan ve yelpaze pendentif başlangıcına benzeyen bir üçgen bingü odanın Selçuklu medreselerinde genellikle görüldüğü gibi kubbeli olduğuna işaret etmektedir (Kuran, 1969).

Cumhuriyet dönemine kadar çalışan, kapatıldıktan sonra bir dönem kent müzesi olarak kullanılan medrese, günümüzde turizm amaçlı halka açılmıştır ve medrese odaları yöresel el sanatları ve hediyelik eşya satış birimleri olarak kullanılmaktadır (Şekil 14 ve 15).

Şekil 14. Pervane Medresesi planı

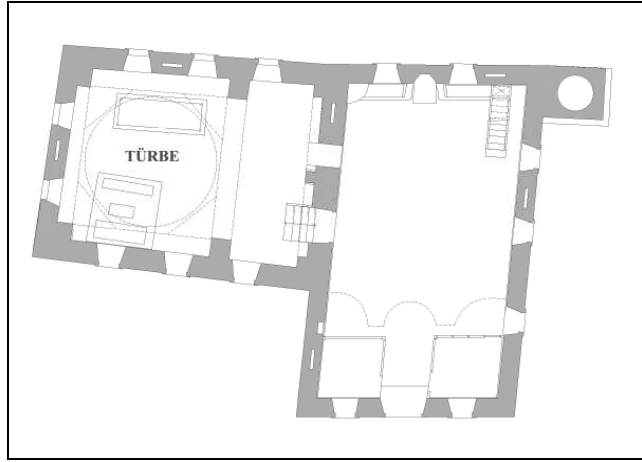
Şekil 15. a. Pervane Medresesi güney cephesi, b. medrese iç mekanı

1.4.3.4. Seyyid Bilal Türbesi

Günümüzde turistler tarafından çeşitli dilek ve adak için sıkça gidilen ziyaretgah, Ada Mahallesi'nde, Cezayirli Ali Paşa Camii'nin sol tarafında ona bitişik konumdadır. Türbe, Seyyid Bilal'e atfedilmektedir.

Türbe içinde yatan ve Tayboğa'nın oğlu Emir Beygelmiş tarafından babası için yaptırılan sanduka kitabesinde, türbenin Tayboğa'ya ait olduğu açıkça yazılıdır (Uluğ, 1923). Ülkütaşır'a (1949) göre bu küçük cami de türbe ile beraber önce Emir Tayboğa tarafından yaptırılmış, sonradan çeşitli zamanlarda tamirat görmüştür. Hatta mescidin önce Tayboğa tarafından yapıldığı, ancak son devirlerde Ali Paşa tarafından onarılmış olduğu muhtemeldir.

Kapısı caminin içinde bulunan türbe, moloz taştan yapılmış, üzeri kubbe ile örtülmüştür. Ayaklardan kubbeye geçiş pandantifle sağlanmıştır. İçinde sağda ahşap, solda üç mermer sanduka bulunmaktadır. Seyyid Bilal'e ait olduğu kabul edilen lahdin üzeri ahşap bir kafes içerisine alınmıştır. Bu en büyük sandukanın solundaki etrafı parmaklıklı lahit Tayboğa'ya aittir. Türbenin içindeki yeşil örtülü diğer iki lahdin ise kime ait olduğu bilinmemektedir.

Şekil 16. Seyyid Bilal Türbesi planı

Yapının Seyyid Bilal olarak bilinmesinin ve insanların ilgisini çekmesi, hakkındaki halk efsanesinden kaynaklanmaktadır. Bu efsaneye göre, İstanbul 1276'da kuşatıldığında, Seyyid Bilâl'in kardeşi Seyyid Ali Ekber kuşatmaya katılan gönüllü savaşçıların arasına katılmıştır. Bu gönüllü savaşçılar, Karadeniz kıyısından İstanbul'a hareket etmiş, ancak hareket sırasında kötü hava koşulları nedeniyle Sinop limanına sığınmışlar ve bugünkü Alâeddin Camii'nin bulunduğu yerde yorgun ve hasta bir şekilde konaklamışlardır. Durumlarından kuşkulanan Sinop valisi ve askerlerinin düzenlediği baskında askerlerin bir çoğu şehit olmuştur. Bu çatışmada Seyyid Bilâl, Meydankapısından şehri terk etmek üzere çarpışırken bir kılıç darbesiyle başı düşmüş, düşen başını alıp türbenin bulunduğu yere

kadar gelmiştir. Bu durumdan korkan Sinop halkı ve valisi bu durumdan korkmuş, hemen çatışmayı durdurmuşlar ve vali, neden olduğu bu olay üzerine "ben bir ermiş kişiyi öldürdüm. Allah'ın beni affetmesi için Seyyid Bilâl Hazretlerinin üzerine bir çatı örtülsün ve onu görmeye gelenler beni çiğneyerek geçsin, belki o zaman affolurum" demiş ve öyle de yapılmıştır. Ölümünden sonra vali türbenin kapısının eşiğine gömülmüştür (URL-1, 2008).

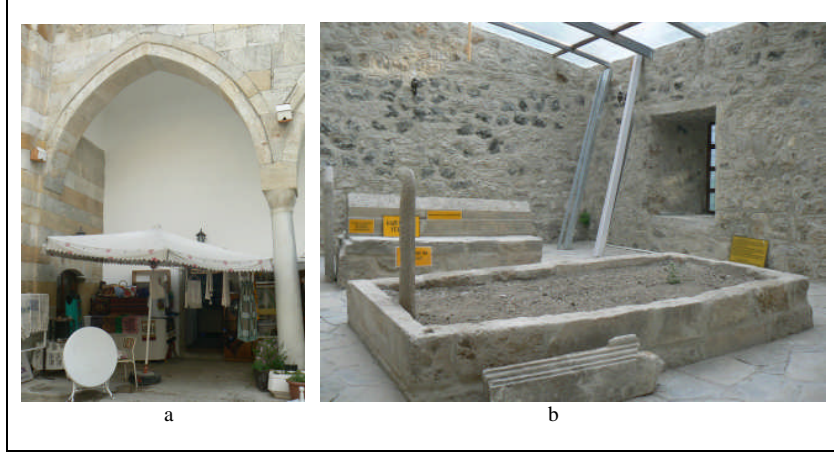
İnanılması güç, gerçek dışı görünen bu olay yıllarca insanlar arasında yayılmış ve türbe bir ziyaretgah haline gelmiştir (Şekil 16 ve 17)

Şekil 17. a. Seyyid Bilal Türbesi b. türbe iç mekanı

1.4.3.5. Gazi Çelebi Türbesi

Sinop'ta kurulan Pervaneoğulları Beyliğinden Mühezzebüddin Mesut Çelebi'nin oğlu ve beyliğin son hükümdarı olan Gazi Çelebi'nin (Ülkütaşır, 1949) türbesi Süleyman Pervane medresesinin ana eyvanının doğu köşesinde bulunmaktadır. Buraya medrese içinden ve küçük bir kapıdan girilmektedir. Türbede, Gazi Çelebi'nin lahdinin yanındaki üstü açık mezarın ise kızına ait olduğu rivayet edilmektedir. Önceleri üstü açık durumda bulunan türbe yapılan son onarımda kapatılmıştır. Ancak ilk örtüye ait izler hala görülmektedir (Şekil 18).

Şekil 18. a. Medrese içinden Gazi Çelebi Türbesinin girişi, b. türbe iç mekanı

1.4.3.6. Aslan Çeşmesi

Meydankapı Mahallesi Aslan Sokakta, Aslan Camii'nin güneybatısında yer alan çeşme kentteki çeşmelerin en eskisidir. Günümüzde ayakta olmayan Aslan Camii'nin güneybatısında yer almaktadır. Çeşmenin biri batı, diğeri kuzey cephesi üzerinde yer alan kitabelerine göre çeşme, 1289 yılında Osman oğlu İbrahim adında biri tarafından yaptırılmış ve 1744 tarihinde Boyabatlı Durmuş Molla tarafından tamir ettirilmiştir (Ülkütaşır, 1949). Meydan çeşmesi olarak inşa edilen, 2.80m. uzunluğunda 3.60m genişliğindeki çeşmenin dört yüzünün yalnız iki yüzünde musluk bulunmaktadır (Şekil 19).

Şekil 19. a. Aslan Çeşmesi b. çeşme duvarı detayı-boğa figürü

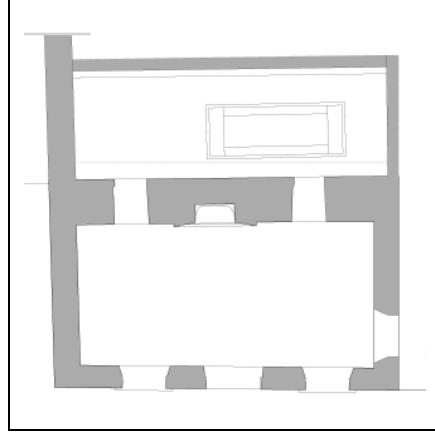
1.4.4. Beylikler Dönemi Anıtsal Yapıları

1.4.4.1. Fetih Baba Mescidi

Meydankapı Mahallesi'nde, Hükümet Konağı karşısında yer alan mescidin kapısının üzerinde ve doğu cephesinde pencerenin üzerinde olmak üzere iki kitabesi bulunmaktadır. Doğudaki kitabeden, 1353 yılında İsmail bin Uslu Bey tarafından yaptırıldığı, kapının üzerindeki kitabeden 1908 yılında Fetih Baba tarafından tamir ettirdiği anlaşılmaktadır (Gökoğlu, 1952). İlk yapıldığında yaklaşık 8.00x8.00m. ölçüsünde kare planlı ve kubbeyle örtülü olan mescidin, 1960–1965 yıllarında Sakarya Caddesi'nde yol genişletme çalışmaları sırasında ön cephesi yıkılmıştır (Esemenli, 1990).

Günümüzde dikdörtgen planlı ve kırma çatılı olan yapının iç mekanındaki tromp kalıntısından kubbeyle örtülü kare bir mescit olduğu anlaşılmaktadır (Esemenli, 1990). Yapının ön cephesi kesme taş, diğer tarafları ise moloz taştan yapılmıştır. Kesme taştan olan kapı ve pencerelerin söveleri yuvarlak kemerlidir. (Gökoğlu, 1952)

Güney ve batı cephesi çevredeki binaların arasında kalmış olan mescit, günümüzde ise bir kurumun satış birimi olarak kullanılmaktadır (Şekil 20 ve 21).

Şekil 20. Fetih Baba Mescidi planı

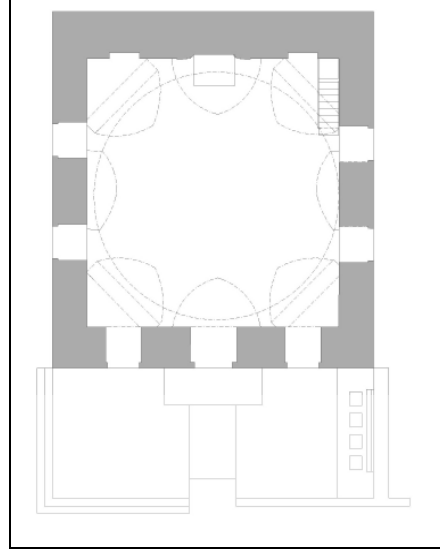
Şekil 21. Fetih Baba Mescidi kuzey cephesi

1.4.4.2. Saray Camii

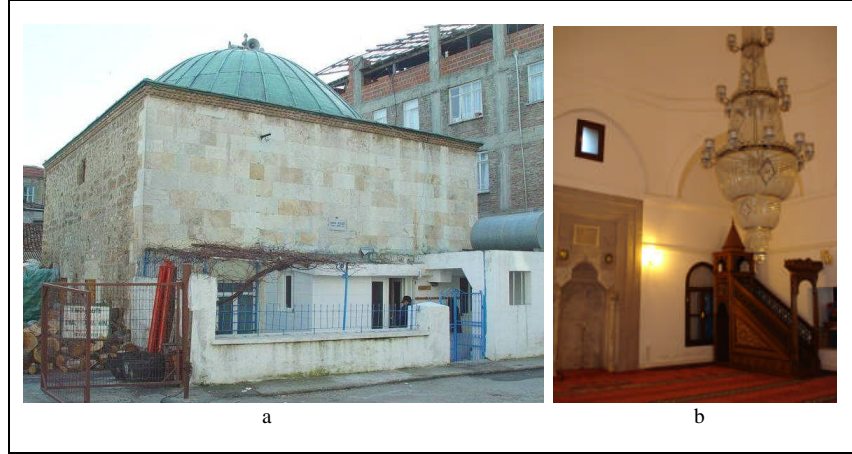
Meydankapı Mahallesi'nde yer alan ve adını eski bir saray-hükümet konağından alan Saray Camii, kapısının üzerindeki kitabesinden anlaşıldığı üzere 1374-1375 yılında Sultan Celalüddin Beyazid Bey zamanında yaptırılmıştır. 8.30x8.30m. ölçüsünde, kare planlı cami, kasnaksız doğrudan dört köşe duvarlar üzerine oturan kubbesi ile teşkil ettiği hacmin en sade ifadesini taşımaktadır. Üzerinin kurşunları alınmış olan kubbeye (Gökoğlu, 1952) eğik yüzlü ve sivri kemerli tromplarla geçilmiştir. Kiremitle örtülecek gibi eğik sathlarla duvar köşelerine kadar uzanan kubbe etekleri, yassı tuğlalarla yapılmış bir kirpi saçakla sonlanmaktadır. Saray Mahallesi'nde yer alan cami, kesme taş ve moloz taştan inşa edilmiş, kible duvarı hariç diğer duvarların alt kısımlarına açılan ikişer pencere ile aydınlatılmıştır. Doğu ve batı duvarlarının üst kısımlarına da ayrıca birer uzun dar içeriye doğru genişleyen pencereler açılmıştır (Kızıltan, 1958). Söveleri ve basık kemeri mermer olan kapısının üzerinde kitabesi yer almaktadır.

Yapı, Son cemaat mahalini kaybetmiş, duvarları kireçle kaplanmıştır (Gökoğlu, 1952). Uluğ (1923), eskiden vakfiyesi ve müezzini bulunduğunu hatta son cemaat yerinde Sübyan Mektebi mevcut olduğunu ve cami imamı ve müezzininin mektebin öğreticileri olduğunu orada okumuş kişilerin ifadelerinden anlaşıldığını belirtmektedir.

Yakın zamana kadar bakımsızlık nedeni ile yıpranmış durumda olan cami son olarak 2007 yılında onarılmıştır (Şekil 22 ve 23).

Şekil 22. Saray Camii planı

Şekil 23. a. Saray Camii kuzey cephesi, b. cami iç mekanı

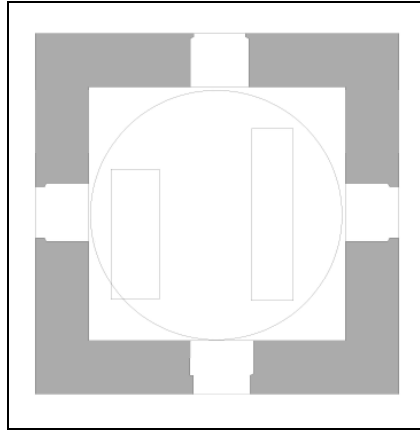
1.4.4.3. Hızır-İlyas Zaviyesi

Hızır-İlyas Zaviyesi, Ada Mahallesi'nde Hıdırlık mevkiinde, günümüzde askeri tesis olarak kullanılan alanda bulunmaktadır. 2001 yılında yapılan incelemelerde yapının 1420–1460 Candaroğulları dönemine ait olduğu tespit edilmiştir (Şahin, 2002). Ancak Çakmakoğlu (2001), yapının ilk olarak Selçuklu döneminde XIII. yüzyılda kurulduğunu, 1259 Trabzon Rum İmparatorluğu'nun işgali sırasında yıkıldığını, Candaroğulları döneminde ise yeniden inşa edildiğini belirtmektedir.

Sadece kalıntıları bulunan yapı günümüzde, kubbeye geçiş üçgenlerinin görüldüğü birbirine bitişik iki duvar parçası ve bunların batısında zeminin altında yer alan bir koridor ve buna açılan mezar odasından meydana gelmektedir (Çakmaköđlu, 2001).

1.4.4.4. Hatunlar Türbesi

Cezayirli Ali Paşa Camii'nin avlusunda yer alan ve 4.50x4.50m. olan kare plana sahip olan türbe, moloz taştan inşa edilmiş, üzeri yine moloz taştan, kasnaksız, bir kubbe ile örtülmüştür. Köşelerden kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Türbe içinde iki lahit bulunmaktadır. Kapıdan girildiğinde sağdaki lahdin mezar taşıdaki kitabesine göre bu lahit 1439 yılında ölmüş olan Hatun isminde bir kişiye aittir. İkinci lahit ise kardeşi Süleyman Şah tarafından öldürülen İskender'in kızı Türe Hatuna aittir (Gökoğlu, 1952), (Şekil 24 ve 25).

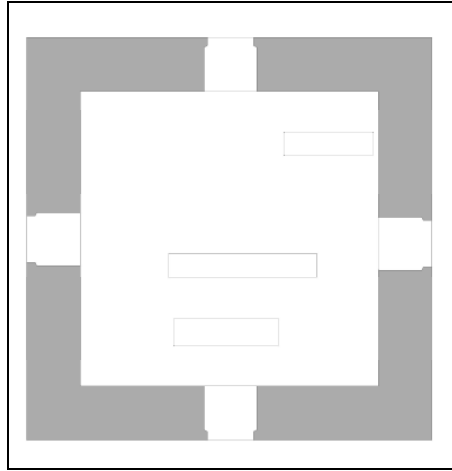
Şekil 24. Hatunlar Türbesi planı

Şekil 25. Hatunlar Türbesi

1.4.4.5. Sultan Hatun (Aynalı Kadın) Türbesi

Sinop kent müzesi bahçesinde bulunan türbe, içindeki iki taş sandukanın zemin taşlarından biri üzerinde mermerden bir ayna resmi bulunduğundan halk arasında Aynalı Kadın Türbesi adıyla bilinmektedir (Ülkütaşır, 1934). Kapısının üzerindeki kitabeye göre Osmanlı padişahlarından I. Murad'ın kardeşi Süleyman Paşa'nın kızı ve Candaroğulları'ndan Süleyman Paşa'nın eşi Sultan Hatun için 1394 yılında yapılmıştır (Gökoğlu, 1952). Türbe, kesme taştan, 8.20x8.20m. ölçülerinde yapılmış, üzeri ahşap kırma çatı ile örtülmüştür. Türbe içinde bulunan iki sandukanın da mezar taşlarının yarısından fazlası kırılıp kaybolduğundan sandukaların kime ait olduklarına dair bir bilgi elde edilememektedir (Ülkütaşır, 1934), (Şekil 26 ve 27).

Şekil 26. Aynalı Kadın Türbesi planı

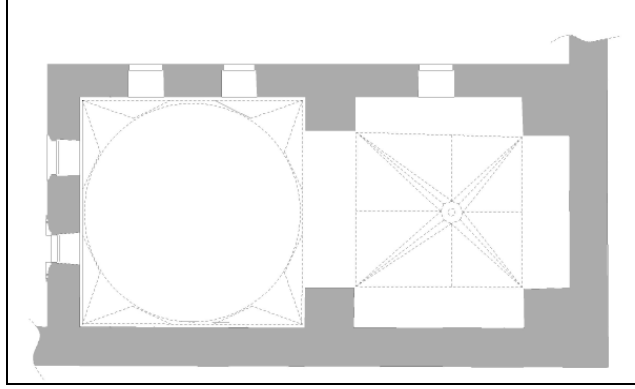

Şekil 27. Aynalı Kadın Türbesi

1.4.4.6. Candaroğulları (İsfendiyaroğulları) Türbesi

Candaroğullarına ait kubbeli büyük türbe Sultan Alaeddin Camii'nin büyük ve yüksek duvarlarla çevrili bahçesinin kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır. Ülkütaşır (1934), yapının resmi kayıtlarda Emir İbrahim adına kayıtlı olduğunu belirtmektedir.

Güney-kuzey konumlu, 16.25x8.20m. ölçülerindeki türbenin ön yüzü kesme taştan diğer tarafları ise moloz taştan yapılmış, arka tarafı tekne tonoz, ön tarafı ise kubbe örtülmüş duvarlardan kubbeye geçiş pandantif ile sağlanmıştır. Güneyindeki kapı söveleri ve basık olan kemeri mermerden yapılmıştır (Gökoğlu, 1952), (Şekil 28).

Şekil 28. Candaroğulları Türbesi planı

Türbeden içeri girildiğinde ilk kabir İsfendiyaroğlu İbrahim beyin annesine, 2.si İsfendiyar oğlu II. İbrahim Bey'e, 3.sü İsfendiyar'ın kızına aittir. 4.sü ise İsfendiyar Bey'indir. 5. ve 6. kabirlerin kitabeleri yoktur. 7. İsmail beyin oğlu Yahya'ya, 8. kabir 787 yılında ölen Celaleddin Kötürüm Beyazı'da aittir. 9. kabir kitablesiz ve küçüktür. 10. ise türbesi müze bahçesinde bulunan Sultan Hatun ile Şücaettin Süleyman Paşa'nın oğlu birinci İbrahim Beyin kabridir. On birinci lahit de küçük bir çocuğa aittir, ancak yazısı bulunmamaktadır (Gökoğlu, 1952).

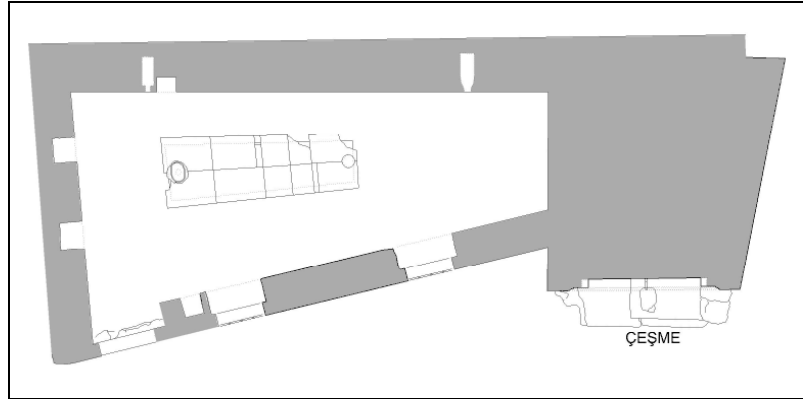
Gökoğlu (1952), türbeyi Kastamonu'daki İsmail Bey Türbesine benzetmektedir. Candaroğullarından İsmail Beyin Kastamonu'da yaptırdığı türbe ile Candaroğulları Türbesi arasındaki benzerlikten dolayı bu türbenin de İsmail Bey zamanında yapılmış olabileceğini, içindeki lahitlerin tarihinin daha eski olması nedeni ile de türbe yapılarına kadar basit bir binadan ibaret olabileceğini söylemekteyse bu bilgi kesin olarak doğru olduğunu söylemek mümkün değildir (Şekil 29).

Şekil 29. a. Candaroğulları Türbesi

1.4.4.7. Tayboğa Türbesi

Camikebir Mahallesi'nde Aşağı Hamam arkasında yer alan türbe, doğu batı doğrultusunda moloz taştan yaklaşık 11.00x5.00m. ölçülerinde inşa edilmiştir. Güney cephesinde iki penceresi bulunmakta, yine bu duvar üzerinde Şehabüddin Çeşmesi yer almaktadır. İçersinde ise üst kısmı kesme taşlarla kapatılmış mezar bulunmaktadır (Şekil 30 ve 31).

Şekil 30. Tayboğa Türbesi planı

Şekil 31. Tayboğa Türbesi

1.4.4.8. Yukarı Hamam

Hamam, Camikebir Mahallesi'nde Alaeddin Camii'nin batısına inşa edilmiştir. Gökoğlu (1952), Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yazısına dayanarak hamamın Pervane Süleyman tarafından 1268 yılında yapıldığını söylese de Vakıflar Genel Müdürlüğü envanterinde eser 1215 yılında inşa edilmiş olarak geçmektedir.

Bir çifte hamam olan yapı, kuzey güney konumlu ve dikdörtgen dış duvarlar sisteminin içinde 16.50x20.00m. ölçüsündeki hamam bölümü tonoz ve kubbelerle, soyunmalık bölümü ise çatı ile örtülüdür. Kuzey cepheye bitişik olarak yapılan soyunmalık ise 10.00x12.00m. ölçüsündedir. Soyunma ve hamam bölümleri iki bölmeli ve simetrik olarak planlanmıştır. Doğudaki bölme erkekler, batıdaki bölme kadınlar hamamı olarak kullanılmaktadır. Soyunmalık iki katlıdır ve moloz taştan yapılmıştır. İç kısmı ahşap kabinlerle çevrilidir. Bu mekanın kuzeyinden küçük kemerli bir kapı ile dikdörtgen şeklindeki ve tonozlu ılıklığa geçilmektedir. Buraya açılan sıcaklık "L" şeklinde plana sahiptir. Kadınlar kısmı da aynı şekilde yapılmıştır. Her iki bölüm içinde ortak olan sıcak su deposu arkasındaki külhan, Sakarya caddesi yönünde dükkanlar arasında kalmıştır (Esemenli, 1990).

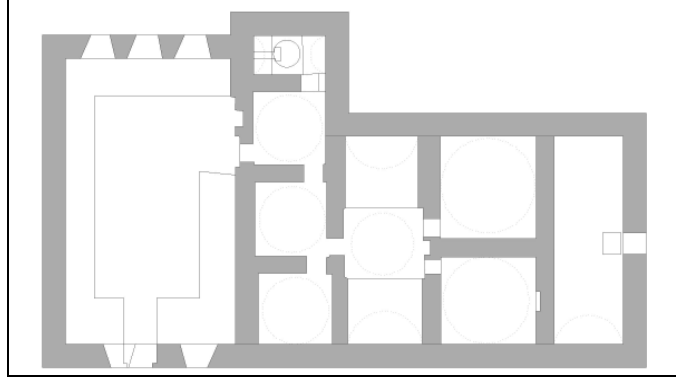
Hamam 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmış, eğlence mekanı olarak kiraya verilmiştir (Şekil 32).

Şekil 32. a. Yukarı Hamam doğu cephesi, b. hamam iç mekanı

1.4.4.9. Yalı (Varoş) Hamamı

Yeni Mahalle’de, Tekel Caddesi üzerinde bulunan hamam günümüzde harap durumdadır. Kitabesi bulunmayan hamamın yapılış tarihi ile ilgili olarak Gökoğlu (1952), İsfendiyaroğullarından İbrahim Bey dönemini, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları envanteri ise Selçuklu dönemini vermektedir. Doğu-batı ekseninde konumlanan hamamın mekanları bir eksen üzerinde sıralanmaktadır. Cepheler kesme taştan, iç duvarlar tuğla ve moloz taştan yapılmıştır. Yapı XVIII. yüzyıl sonlarında yenilenircesine onarılmıştır. Bu onarım kurnaların Barok görünüşünden de anlaşılmaktadır. Cemekan bölümü de yenilenmiş olup şimdi ise harap ve örtüsünü kaybetmiş durumdadır. Duvarlarında bol miktarda devşirme malzemenin kullanıldığı yapının ahşap soyunma yeri 8.00x8.00m. ölçüsündedir. Yapıdan oldukça geç bir döneme ait olan bu kısım günümüzde bir avlu görünüşüne sahiptir. Kemerli bir geçit ile girilen ılık mekanının 3m. çapındaki orta kubbesi deliklidir. Bu orta mekanın solunda iki tuvaetli ve kubbeye örtülü bir mekan, sağında ise bir kubbeli ve setli bir mekan ile bunun da arkasında kubbeli, üç yandan setli ve kurnalı bir halvet mekanı görünmektedir. Sıcaklık mekanına da bu odanın karşısındaki kapıdan girilmekte, kubbe ve buna iki yandan açılan kubbecikli beşik tonozlar, örtü sistemini oluşturmaktadır. Külhanı dikdörtgen planlı olan yapının kubbeleri üçgen bingilere oturmaktadır. Sıvanın altından duvarların tuğla oldukları görülmektedir. Arşiv bilgilerinde yapının 1856 senesinde tamir edildiği ve kiraya verildiği yer almaktadır (Anonim, 1987), (Şekil 33 ve 34).

Şekil 33. Yalı Hamamı planı

Şekil 34. a. Yalı Hamamı dış görünüşü, b. hamam iç mekanı

1.4.4.10. Fıskıran Çeşmesi

Camikebir Mahallesi, Fıskıran sokakta yer alan Fıskıran Çeşmesi, 1500'li yıllarda inşa edilmiştir. Tek cepheli çeşme, 2.90x2.70m. ölçülerindedir. Sağ ve solunda taştan destek duvarları bulunmaktadır. Silme üç sıra blok taş üzerinde olup, çeşme kısmı bu bloklardan aynı taşlara işlenmiştir. Çeşme alanı ortada büyük ve tepesi yukarı doğru sivrileştirilmiş, yanlarda küçük birer yarım kubbe kesiti şeklinde işlenip niş meydana getirilmiştir. Altta ise kare bölüm ortasında silmelerle yükseltilmiş, üst köşelerde yuvarlak ve ortada sivrilen mermer ayna taşı bulunmaktadır. Cephe ile aynı genişlikte olan kurna taşı, blokların yan yana ve iç içe konmasıyla oluşturulmuştur (Anonim, 1990), (Şekil 35).

Şekil 35. Fıskıran Çeşmesi

1.4.4.11. Şehabüddin Çeşmesi

Çeşme, Tersane'den Kale yazısı'na giden Tuzcular Caddesi üzerinde, Aşağı Hamam'ın kuzeydoğu çaprazında yer almaktadır. Kitabesine göre çeşme 1429 tarihinde İsfendiyar Bey ümerasından Şahin oğlu Şehabüddin tarafından yaptırılmıştır. 2.70x3.00m. ölçülerindeki tek cepheli, tonoz örtülü çeşmenin ön yüzünde etrafı silmelerle çevrilmiş yuvarlak kemeri, kemerin iki yanında birer rozas bulunmaktadır. Kemerli bir bölümden sonra, içeri çekilmiş çeşme yüzeyi gelmektedir. Bu yüzey ortada dar, altta ve üstte geniş 3 dizi tas sırası ile kaplanmış olup, orta kısmında, üst sırada kitabe, altta ise çeşme deliği bulunmaktadır. Cephesi üzerinde bulunan 0.45 m. çapında, daire bir alan içinde 5 satır olarak yazılmış kitabesi mevcuttur. Adi bir taş üzerine kabartma olarak yazılmış olup orta kısmında ve kenarlarda kınımlarla aşınmalar görülmektedir. Ayna taşı ise parça parça kesme taşların yan yana konulması ile meydana getirilmiştir (Anonim, 1990), (Şekil 36).

Şekil 36. Şehabüddin Çeşmesi

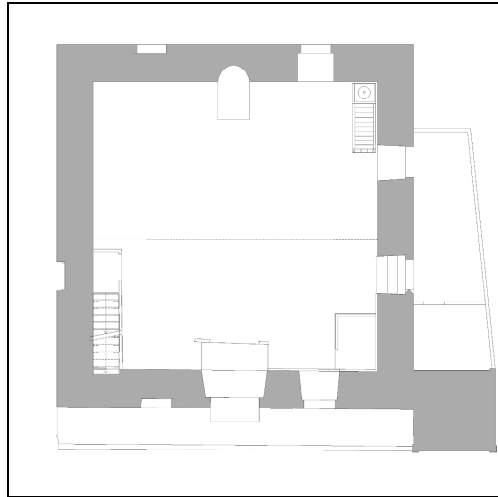
1.4.5. Osmanlı Dönemi Anıtsal Yapıları

1.4.5.1. Mehmet Ağa (Kaleyazısı) Camii

Mehmet Ağa ya da halk arasındaki adı ile Kaleyazısı Camii, Sinop'un Kaleyazısı Mahallesi'nde, cadde üzerinde yer almaktadır. Kentin eski çarşısının içinde yer aldığı için cemaati çok olduğu belirtilen cami, basık kemerli kapısının üzerindeki kitabeye göre 1651 senesinde Mehmet Ağa adlı hayır sahibi tarafından yaptırılmış ve 1910 yılında halkın bağışları ile tamir ettirilmiştir, bu tamir sırasında birde ahşap minare ilave edilmiştir (Gökoğlu, 1952).

Moloz taştan inşa edilmiş, yaklaşık 10.00m. ölçülerindeki kare planlı cami, ahşap kırma çatı ile örtülmüştür. Kare iç mekânâ sahip olan camiye kuzey yöndeki mahfil altında kalan giriş mekanıyla ulaşılmaktadır. Yapının yanındaki bina arasında kalan aralık da daha sonra cami mekanına katılarak yapı genişletilmiştir. Mihrabı ve minberi özgün olmayan caminin duvarlarında varlığı bilinen kalem işi yazılar da boya ile kapatılmıştır. Kuzeybatı köşesindeki minaresi kesme taştan ve kısa olarak inşa edilmiştir.

Kuzey cephe iki parçaya bölünmüş şekilde alt bölüm kesme taş, üst bölüm ise ahşap parçalarla kaplanarak onarılmış, diğer cepheler ise moloz taş olarak bırakılmıştır. Yapı, son olarak, Vakıflar Müdürlüğü tarafından 2007 yılında onarılmıştır (Şekil 37 ve 38).

Şekil 37. Kaleyazısı Camii planı

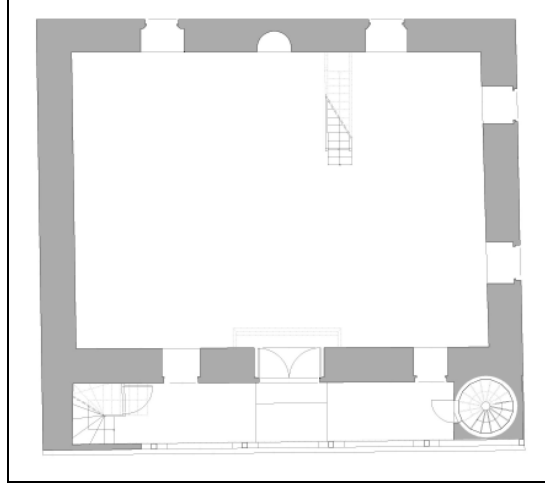
Şekil 38. a. Kale yazısı Camii kuzey cephesi b. cami iç mekanı

1.4.5.2. Meydankapı (Süleymaniye) Camii

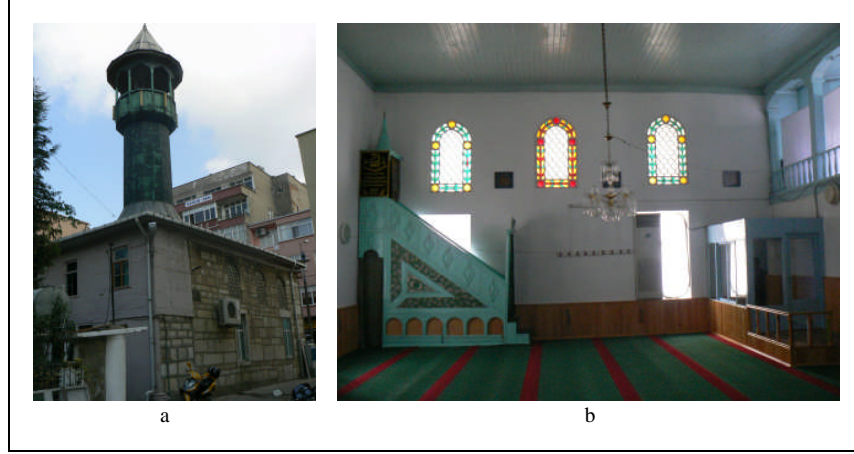
Meydankapı Mahallesi'nde, Sakarya Caddesi'nde yol üzerinde yer alan camiye giriş doğu cephesine bitişik olan pasajdan sağlanmaktadır. İnşa kitabesi bulunmayan yapının 1722 tarihinde Şeyh Ömer Efendi tarafında inşa edildiğinin bilinmesine karşın, 1876'da Kanuni Sultan Süleyman adına iç kaledeki Kale Camii'nin vakfiyesiyle tamir ettirilen yapı bu sultan adına atfedilmiştir (Uluğ, 1923).

Yaklaşık, 14.20x12.86m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlı cami düz ahşap çatı ile örtülmüştür. Kuzey cephesi ahşap kaplamalı olan yapıya kapalı son cemaat yeri ile girilmektedir ve bu bölüm üst katta iç mekana açılan bir ahşap kadınlar mahfili halini almaktadır. Son cemaat yerinin içinden, kuzey batı köşesinde çinko kaplamalı, ahşap şerefeli minaresi bulunmaktadır.

Uluğ (1923), yanında evkaf tarafından idare edilen bir sıbyan mektebinin varlığından bahsetmektedir. Yapının kuzey bahçesinde Bizans çağından kalma duvar kalıntıları bulunmakta, doğu ve batı duvarlarında da Kale Camii'nin taşları, son cemaat yerinde de devşirme sütun kaideleri görülmektedir (Şekil 39 ve 40).

Şekil 39. Meydankapı Camii planı

Şekil 40. a. Meydankapı Camii b. cami iç mekanı

1.4.5.3. Cezayirli Ali Paşa Camii

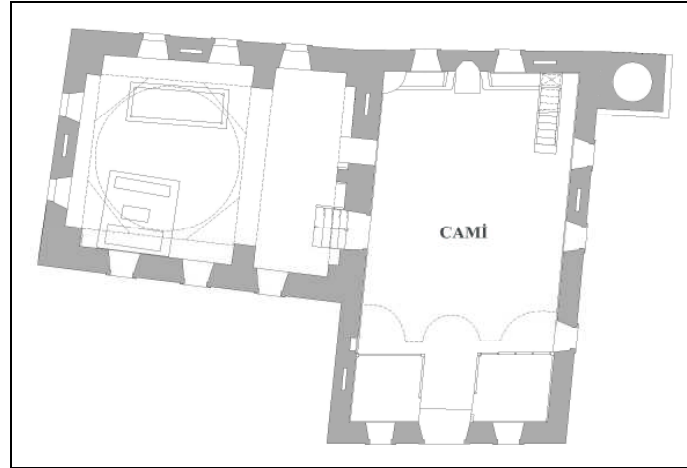
Ada Mahallesi'nde bulunan Cezayirli Ali Paşa Camii, Seyyid Bilal Türbesi ile bitişik olarak inşa edilmiştir. Mahfilde ahşap levha üzerindeki kitabesine göre cami, 1867 yılında Cezayirli Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kapının üstünde sağ tarafında yer alan kitabeden ise caminin 1888 tarihinde Abdülhamit zamanında tamir ettirildiği anlaşılmaktadır (Uluğ, 1923).

Moloz taştan inşa edilen yapı, 13.15x7.55m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Döşemesi ve tavanı ahşap olan caminin çatısı ahşap üzeri kiremit kaplıdır. Girişin hemen üstünde merdiveni caminin dışından verilen ahşap ve üç dilimli bir çıkma düzeni ile iç

mekana açılan kadınlar mahfili bulunmaktadır. Mihrabı mukarnaslı fakat oldukça sadedir. Ahşap minberin üzerinde çiçek kabartmaları bulunmaktadır. 1873/74 yılında inşa edilen minaresi ise yapının dışında güneybatı köşesinde yer almaktadır (Uluğ, 1923).

Esemenli (1990), aslında bir tekke yapıları topluluğu olan Seyyid Bilal külliyesinin, bu caminin yerinde Seyyid Bilal Türbesi'ni ziyaret edenlerin ibadet edecekleri veya tekke ibadetini gerçekleştirecekleri bu XIX. yüzyıl sonu yapısından çok önce, türbenin kuruluş devirlerinde bir cami veya semahane mekanının olabileceğini belirtmektedir.

Uluğ (1923), camide beş vakit namaz kılınmadığını, sadece Cuma, bayram ve teravih namazlarının kılındığını belirtmiştir. Ancak, günümüzde yapı gerek turistler gerekse yerli halkın tarafından ziyaret edilmekte, çevresinde yerleşim alanlarının da artmasıyla birlikte cemaat problemi bulunmamaktadır (Şekil 41 ve 42).

Şekil 41. Cezayirli Ali Paşa Camii planı

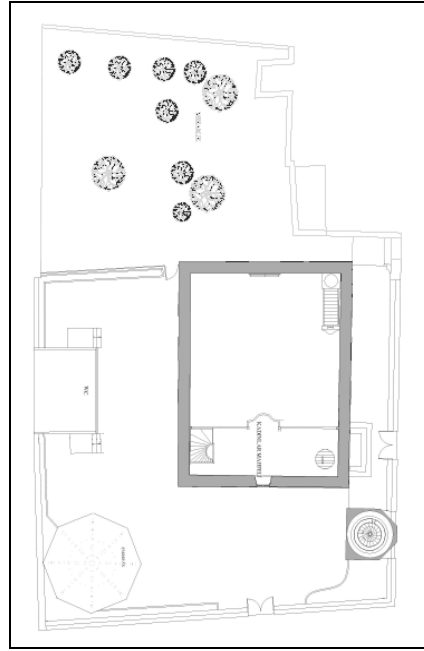

Şekil 42. a. Cezayirli Ali Paşa Camii kuzey cephesi b. cami iç mekanı

1.4.5.4. Kefevi Camii

Kefevi Mahallesi'nde yer alan cami, 1575 senesinde Sinop'a kadı olarak atanan (Pekmezci, 1991) Mahmud Çelebiyyul Kefevi tarafından 1581 yılında yaptırılmış, 1894 Yılında Bekir Paşa tarafından yenilenmiştir (Tokgöz, 1973). 12.00x6.00m. ölçülerindeki cami, moloz taştan inşa edilmiş, üzeri ahşap çatı ile örtülmüştür. Caminin kuzeybatı köşesinde, camiden ayrık duran minaresi kagir olup gövdesi yuvarlak ve kısadır. Esemeli (1990), minarenin, yapının ilk döneminden kaldığını ve serbest görünüşüyle ilk caminin minareye bitişecek büyüklükte olduğunu belirtmektedir.

Uluğ (1923), imam ve hatibi bulunmasına karşın, Ramazan ayı dışında cemaatsizlik nedeni ile düzgün namaz kılınmadığını ve caminin yerinde başka bir mescit bulunduğunu, 1312 senesinde Mutasarrıf Bekir Paşa tarafından tamir ettirilip yenildiğini belirtmektedir. Ancak, 1325 senesinde bahçesinde yapılan bir inşaat esnasında bir metre kadar derinlikte mozaiklerin bulunması nedeniyle hafriyat yapılamamıştır (Şekil 43 ve 44).

Şekil 43. Kefevi Camii planı

Şekil 44. a. Kefevi Camii kuzey cephesi b. cami iç mekanı

1.4.5.5. Tersane Camii

Sinop tersanesinde ve deniz kenarında yer alan cami, kapısı üzerinde yer alan kitabesine göre 1903 yılında Çerkez Ömer Bey isimli bir hayır sahibi tarafından yaptırılmıştır (Gökoğlu, 1952). Ancak Uluğ (1923), daha önceden bu yapının yerinde "İsmail Ağa Gümrük Camii" olarak isimlendirilen ahşap bir cami olduğu bilgisini vermektedir. Çerkez Ömer Bey tarafından yeniletildiğini, caminin aynı isimle 1733 yılından önce Karpuzcuoğlu Mehmed Ağa tarafından yaptırıldığını, bu nedenle banisi Mehmed Ağa olarak geçen Kale yazısı Camii'nin de aynı kişi tarafından yaptırılmış olabileceğini belirtmektedir.

8.70x10.60 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı cami, moloz taştan inşa edilmiş, ahşap çatı ile örtülmüştür. Denize çok yakın olduğundan kapalı bir mahzen katı üzerinde yükseltelen caminin esas katındaki son cemaat yerine kuzey doğudaki girişe açılan merdivenle ulaşılmaktadır. Bu köşede çatıdan başlayan taş minare bulunmaktadır. Alışılmış bir iç mekan sahip olan yapı, giriş yönünde ahşap kadınlar mahfili ve düz ahşap tavana sahiptir. Mihrabı sade, minberi ahşap, oyma ve kabartmalarla yapılmıştır (Gökoğlu, 1952).

Kaynaklarda Gümrük veya Tersane Cami olarak geçen yapı, üzerinde bulunduğu Sinop Tersanesi alanı içinde tersanede çalışanların ibadet ihtiyaçlarına hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Günümüzdeki geç dönem Neo-Gotik görünümlü yapı ise muhtemelen XIX. yüzyıl sonunda tersane koyunu 50 senelik bir dönem için kapayan surun yıkılıp buranın iskâna açılmasından sonra inşa edilmiştir (Esemenli, 1990), (Şekil 45).

Şekil 45. a.Tersane Camii kuzey cephesi b. cami iç mekanı

1.4.5.6. Yeşil Türbe

Alaeddin Camii'nin doğusunda, Sakarya Caddesi üzerinde yer almaktadır. 6.00x7.00m. ölçülerindeki yaklaşık kare planlı türbe, kubbe ile örtülüdür. Moloz taştan inşa edilmiş caminin, kapı ve pencere söveleri taştır. Duvarlardan kubbeye geçiş köşe üçgenleri ile sağlanmıştır. İçeride kimlere ait olduğu bilinmeyen biri erkek, dördü kadına ait beş adet sanduka vardır. Doğruluğu belli olmamakla birlikte türbe, duvarında ki yazılı tasdiksiz şecereye göre kökü Hz. Aliye dayanan Yeşil Mustafa Baba olarak bilinmektedir (Gökoğlu, 1952), (Şekil 46).

Şekil 46. Yeşil Türbe

1.4.5.7. Yesari Baba Türbesi

Halk arasında Bektaşî Tekkesi olarak bilinen türbe, Zeytinlik Mahallesi'nde bulunmaktadır. Moloz taştan inşa edilmiş olan türbe, ahşap çatı ile örtülmüştür. Tavanı ahşap, döşemesi kesme taştandır. Kuzeydoğudan girilen kare planlı türbenin içinde kesme taştan yapılmış ve üzeri tahta sanduka ile örtülmüş olan mezarda Yesari Baba yatmaktadır (Gökoğlu, 1952), (Şekil 47).

Şekil 47. Yesari Baba Türbesi

1.4.5.8. Aşağı (Tuzcular) Hamam

Cami-i Kebir Mahallesi, Tuzcular Caddesi'nde bulunan hamam Osmanlı karakterinde inşa edilmiştir. Gökoğlu (1952), Samsun Vakıflar Genel Müdürlüğündeki bir yazıya dayanarak hamamı yaptıranın Seyyid Bilal olduğunu söylemektedir.

Kuzey-güney konumlu olan yapının soyunmalık ve külhan bölümleri bir eksen üzerinde uzanmaktadır. Moloz taştan inşa edilmiş olan cephelerde örtü sisteminin tonoz ve kubbeleri fark edilmektedir. Güney cephesinin sağ köşesinden 1986 yılında tamir edilen çift katlı camekan bölümüne geçilmektedir. Günümüzde betonarme olarak yenilenen bu mekan eski karakterini kaybetmiş, tek katlı mekana aydınlık olabilmesi için ahşap bir fener eklenmiştir. Hamamın sıcaklık mekanı ile soyunmalık mekanı arasında, kuzey-güney yönünde uzayan dikdörtgen bir ılıklik mekanı ve bunun ucunda bölmeyle ayrılmış tuvalet birimi bulunmaktadır. Mekanların örtüsü yayvan beşik tonoz üzerine kubbecilidir. Ilıklık bölümünde iki küçük kubbecik, tuvaletin kare mekanında da bir kubbe bu bölümü kapatmaktadır. Merkezleşme ve eksen fikri soyunmalık mekanının ortasındaki sekizgen

şadırvan havuz ve sıcaklık ortasındaki sekizgen göbek taşı ile kuvvetlendirilmiştir (Anonim, 1987). Son yıllardaki tamirlerde özgün karakterini kaybetmeye başlamasına karşın hamam iyi durumda ve günümüzde de kullanılmaktadır (Şekil 48).

Şekil 48. a. Aşağı Hamam güney cephesi b. hamam iç mekanı

1.4.5.9. Köfteciöğlü Hanı

Kaleyazısı Mahallesi'nde moloz taştan inşa edilmiş olan yapıyı Gökoğlu (1952), şekli ve yapılış itibari ile XVI. yüzyıl başlarında yapılmış olabileceğini söylemektedir. Moloz taştan inşa edilmiş yapının üzeri tonozlu olan girişe yassı kemerli bir kapı ile varılmaktadır. Bu bölümün iki tarafında ise yolcu odaları bulunmaktadır. Yuvarlak kemerli kapı ile ahır kısmına geçilmektedir. 13.00x7.60m. ölçülerindeki bu kısmın üzeri tamamen tonoz örtülüdür (Gökoğlu, 1952), (Şekil 49).

Şekil 49. Köfteciöğlü Hanı

1.4.5.10. Terazi Çeşmesi

Camikebir Mahallesi'nde, Sakarya Caddesi üzerinde bulunan çeşme, 1858 yılında inşa edilmiş, 1917 büyük Sinop yangınında hasar görmüş ve Mutasarrıf Zihni Bey tarafından onarılmış, 1921 yılında yeniden hizmete açılmıştır. 2.85x2.34m.ölçülerinde, iki yanda kaideler üzerine oturan sütun, onun üstünde başlık ve başlıkların taşıdığı kemerle tamamlanmaktadır. Tüm yüzey üç silme ile içe doğru derinleşmektedir. Kemer üstünde yer alan son bölüm örmelerle süslüdür. Çeşme alanı bir büyük ve dört küçük dizi taştan oluşmuştur. Asıl çeşme alanı sağda ve solda birer yuvarlak üç rozas aralarında içinden yerlere kadar inen ve tepeye tırmanan dal ve çiçek motifli süslemelerin çıktığı saksılar yer alır. Ortadaki rozasın ortası delik olmasına karşın musluk bulunmamaktadır. Başta, üç sıra balık pulu, bir sıra sivri uçlu ve ortası göbekli yapraklarla çepeçevre, 12 uçlu yıldız çiçeği motifli süslemeler görülmektedir (Anonim, 1990), (Şekil 50).

Şekil 50. Terazi Çeşmesi

1.4.5.11. Saray Çeşmesi

Meydankapı Mahallesi'nde Saray Camii'nin karşısında bulunan çeşmenin kitabesi olmadığından yaptıranı bilinmemektedir. Tek yüzde birbirine bitişik olarak yer alan iki çeşmedir. Cephe genişliği 4.60m. olan çeşme 2.75x3.40m. ölçülerindedir. Kesme taşlarla kaplanmış yüzeyde yan yana iki sivri kemer bulunmaktadır. Kemer içi çeşme alanları daha cephe yüzeyinden daha içerdedir. Kuzeye doğru eğimli olan düz damın üstü yerel karakter

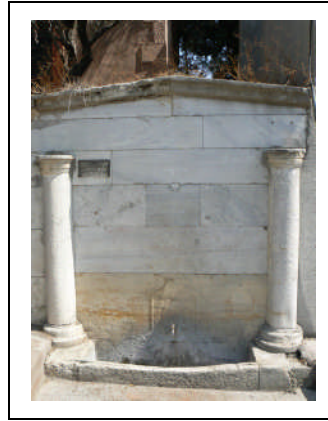
gösteren düz yassı taşlarla kaplanmıştır. Sağdaki çeşme bölümü kapanmış olup kullanılmamaktadır (Anonim, 1990), (Şekil 51).

Şekil 51. Saray Çeşmesi

1.4.5.12. Kefevi Çeşmesi

Kefevi Camii'nin batı duvarında, yol üzerinde yer alan çeşme, 1851 yıllarında Sinop Mutasarrıfı Ömer Tufan Paşa tarafından yaptırılmıştır. Eni ve boyu 2.50 m. olan çeşmenin iki yanında yuvarlak sütunu bulunmaktadır (Anonim, 1990), (Şekil 52).

Şekil 52. Kefevi Çeşmesi

1.4.5.13. Seyyid Bilal Çeşmesi

Seyyid Bilal Cami ile Hatunlar Türbesi arasında, bahçe duvarı içinde bulunmaktadır. İlk yaptıranı belli olmayan çeşmenin kitabesinden 1845 yılında Mutasarrıf Tufan Paşa tarafından tamir ettirildiği anlaşılan çeşme daha sonra ise 1899 yılında tamir ettirilmiştir (Anonim, 1990), (Şekil 53).

Şekil 53. Seyyid Bilal Çeşmesi

1.4.5.14. Halk Çeşmesi

Kale yazısı mahallesi, Tuzcular Caddesi üzerinde yer alan çeşme, 3.25x3.25m. ölçülerindedir. Üç yan ev ve bahçe ile çevrilmiş olup, önünde geniş bir alan bulunmaktadır. Sol yanında hazne duvarı devam etmekte olup, devşirme taşlarla örülmüştür. Haznesi toprak altında bulunan çeşmenin cephe taşları düzleştirilmiş üst üste konmuş yedi sıra kalker blok olup, en üstte silme, ortasında dikdörtgen mermer yazıt levhası bulunmaktadır. Ancak bu yazıt silindiğinden kim tarafından, ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Çeşmenin ayna bölümü, sivri kemer içinde dar niş halinde üç sıra bloktan meydana gelmektedir. En alt sıranın ortasında ise çeşme deliği bulunmaktadır. Kurna betonla sıvanmıştır (Anonim, 1990), (Şekil 54).

Şekil 54. Halk Çeşmesi

1.4.5.15. Karakum Çeşmesi

Karakum turistik tesislerinin yaklaşık 20m. doğusunda kare planlı kesme taştan yapılmış bir çeşmedir. Üzeri tuğla kaplıdır. Yaptıran ve yapım tarihi belli değildir. XIX. yüzyıl başlarında yapıldığı tahmin edilmektedir (Anonim, 1990), (Şekil 55).

Şekil 55. Karakum Çeşmesi

1.4.5.16. Sarımsaklı Çeşme

Kaleyazısı Mahallesi'ndeki çeşmenin kitabesinden 1485 yılında Hacı Ramazan bin Şaban tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. 2.60x2.80m. ölçülerinde bir meydan çeşmesi olarak inşa edilmiştir. Tek cepheli, dört sıra kesme taşla yapılmış, kenar kısımları düz ve oyuk silmeli, ayna taşının kırık yerleri beton ile sıvanmış olup, körlenmiş bir çeşmedir. Cephe kısmı

tamamen iri kalker taşlarla yapılmış olup, doğu batı konumlu ön cephenin tam ortasında iki sıra halinde eski yazı ile yazılmış kitabesi bulunmaktadır (Anonim, 1990), (Şekil 56).

Şekil 56. Sarımsaklı Çeşme

1.4.5.17. Eski Vali Konağı (Park) Çeşmesi

Park Çeşmesi, Eski Vali Konağı Çeşmesi olarak bilinmektedir. Yapım tarihi belli olmayan çeşme yapılan yol çalışmaları neticesinde 1990 yılında şehitlik parkı karşısına aslını koruyarak taşınmıştır. Tamamen kesme taştan yapılmış olan çeşmenin batı cephesindeki köşelerde iki adet sütuncuk bulunmaktadır. Sütuncukla kaide arası stilize yaprak motifleri ile işlenmiştir. Cephenin alt kısmında yatay olarak yerleştirilmiş ortası oval köşeleri yine stilize yaprak şeklinde kabartmalı dikdörtgen ayna taşı bulunmaktadır (Anonim, 1990), (Şekil 57).

Şekil 57. Eski Vali Konağı Çeşmesi

1.4.5.18. Kethüda Mehmet Ağa (Bilal-Balat) Çeşmesi

Ada Mahallesi, Kemalettin Sami Paşa Caddesi üzerinde yer almaktadır. Kethüda Mehmet Efendi tarafından yaptırıldığı bilinen, 3.50x3.00m. ölçülerinde cephe çeşmesidir. Ön kısım devşirme taş döşemelidir. Kemerin ortasında küçük dikdörtgen kitabesinde, yapım tarihinin sol tarafındaki rakamlar kırıldığı için hangi tarihte yapıldığı anlaşılmamaktadır. Cephe ortadan tepeye dek uzanan sivri kenarlı olup, kemer ayakları silmelerle süslüdür. Önde dışa çıkmış kurna ve kurnanın iki yanında seki yer almaktadır (Anonim, 1990), (Şekil 58).

Şekil 58. Kethüda Mehmet Ağa Çeşmesi

1.4.5.19. Şehitler Çeşmesi

Sinop tersanesinde, Tersane Camii önünde, 1853 yılında Osmanlı donanmasının Rus donanması ile yaptığı muharebe sonunda şehit olan askerlerimizin hatıralarına yaptırılmıştır. 3.80x3.80m ölçülerinde, kesme taşlarla kaplı, üstü tek kubbe ile örtülü bir meydan çeşmesidir. Ayna taşları yaprak ve çiçek motifleriyle süslüdür.

Zeminde kuzey ve batı cepheleri birleştiren köşelerde kurna arasındaki oluktan sonra anıtın zemin kaidesi ve bir silmeden sonra kesme taş kaplamalar sırası gelmektedir. Dört cepheyi çevreleyen silmenin üzerinde ortaları göbekli, çevresinde dörder yaprak süslemesi olan dişler bulunmaktadır. En üstünde köşelere küçük birer küre konmuş ve çeşme çinko kaplı kubbe ile örtülmüştür (Anonim, 1990), (Şekil 59).

Şekil 59. Şehitler Çeşmesi

1.4.5.20. Cezaevi

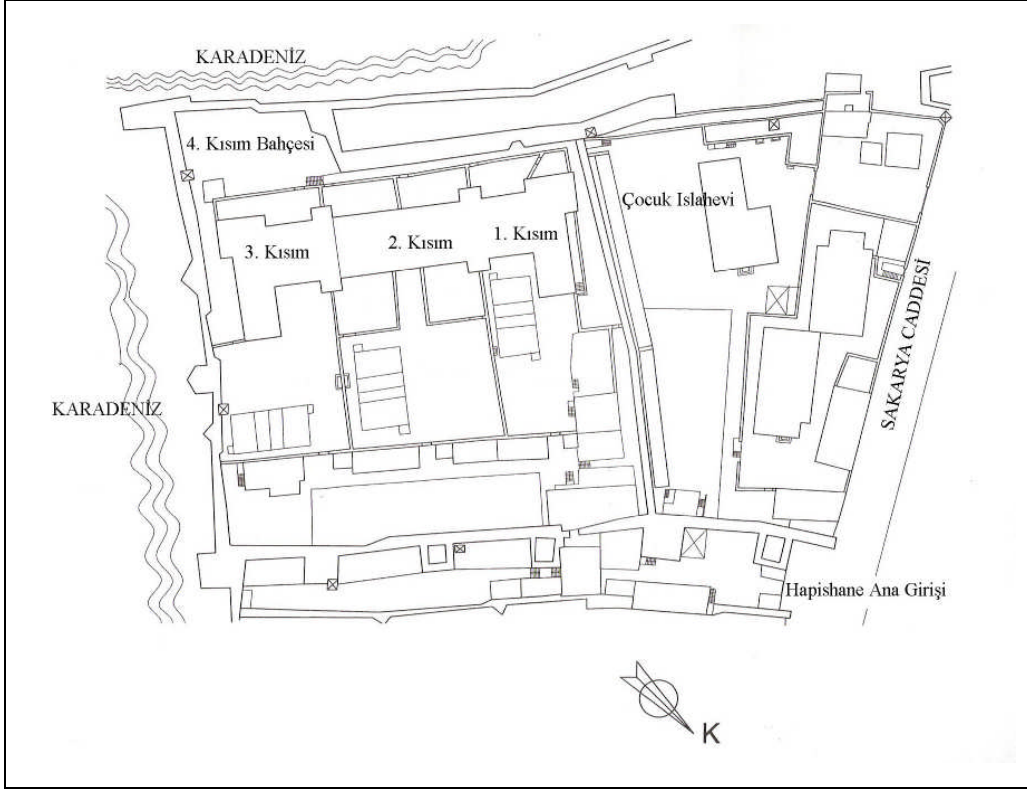
Islahat fermanı döneminde, Sultan Abdülaziz devrinde önceleri farklı bir göreve hizmet eden binaların onarımlarla hapishane binasına dönüştürülmeleri ile ilk olarak ortaya çıkan cezaevlerinin yapımına II. Abdülhamid döneminde de devam edilmiş ve Sinop cezaevi de bu dönemde inşa edilmiştir (Çakmakoğlu, 2004).

Biri kuzeyde diğeri güneyde olmak üzere bir sur ile ayrılmış iki bölümden oluşan İçkale'nin deniz seviyesindeki güney kısmı ise tersane olarak kullanılırken, kuzey bölümünde askeri depo ve I. İzzeddin Keykavus tarafından yaptırıldığı düşünülen Kale Camii bulunmaktaydı (Çakmakoğlu, 2004).

Sinop Hapishanesi, İçkale surları içine II. Abdülhamid zamanında 1885 yılında Mutasarrıf Veysel Paşa tarafından, atıl bir şekilde bırakılan tersanenin yerine yapılmıştır. 10 Mart 1889 tarihli gazete haberinde ise Kastamonu'nun 1888/1889 senesi salnamesinde Sinop'a ayrılan bölümde Sinop hapishanesinin inşasının bittiğinin belirtilmesine rağmen yapının gerçekte tam anlamıyla tamamlanmadığı yazılıdır. Buradan yapının 1885 yılında inşa edildiği, var olan eksikliklerin tamamlanmasının ise 1890'lara kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle iç kalede eski tersanenin yerinde inşaatı başlanan yapı başka bir amaca hizmet için yapıldığı düşünülebilir. Büyük ölçüde bu yapının kışla veya okul gibi askeri bir fonksiyon için düşünüldüğünü varsayabiliriz. Çünkü bu dönemde hangi fonksiyona hizmet ederse etsin sivil yapıların planları ile dış görünüşleri arasında önemli farklar görülmemektedir. Veysel Paşa yarım kalan, belki de tamam aşamasında olan bu binada tadilata giderek yapıyı o dönemin önemli bir ihtiyacına hapishane binasına dönüşmesini sağlayacak şekilde tamamlamıştır. Bu tarihten önce şimdiki Belediye

Binasının bulunduğu yerde olduğu söylenen Sinop Hapishanesi'ni çevreleyen iç kale surlarının yüksekliği ve onu güneyden sınırlayan Karadeniz'in coşkun dalgaları bu binayı mahkumların kaçması mümkün olmayan bir üne kavuşturmuştur. Cezaevi yapılırken güney sur duvarındaki deniz kapıları örülerek kapatılmış, duvarlar bu kısımda ayrıca bir burç ilavesi ile sağlamlaştırılmıştır. İç kalenin doğu surundan şehre açıldığı nokta olan, Lonca kapısının güney kanadı cezaevi girişi olarak kullanılmıştır. Kiremit çatılı, kagir bir yapı olan hapishane arazinin denize doğru meyilli olması dolayısı ile 1. ve 2. kısımlarda zemin+1 katlı iken 3. kısımda bunlara bir de bodrum kat ilave edilmiştir. Hapishane'nin cephelerinde iki sıra halinde profilli ve kırmızı boyalı taş söveleri ile dikdörtgen şeklinde demir parmaklıklı geniş pencereler yer almaktadır. Cepheleri ortada dışa taşkın bir korniş enlemesine bölerken duvar yüzeyleri köşelerde ve orta bölümde kesme taştan plastrla sınırlamaktadır. Çatıyı sınırlayan çörtlenlerin altında ahşap plastrlar duvarları dolaşmaktadır (Çakmakoğlu, 2004), (Şekil 60).

Sinop Hapishanesi 'nin geçirdiği onarımlar ile ilgili elimizdeki kısıtlı bilgilere ve yapıdaki izlere dayanarak orijinal durumu hakkında bir fikir sahibi olunmaktadır. "U" şeklinde simetrik, koğuş sisteminin uygulandığı Sinop Hapishanesi 1 ve 2. kısımlarda zemin+ 1 kat, 3. Kısımda ise bodrum+zemin+ 1 kat olarak inşa edilmiştir. Katları belirleyen ve cepheleri bir kuşak halinde dolaşan korniş günümüze sıvalı olarak gelse de izlerden tuğladan öldüğü anlaşılmaktadır. Yine izlerden anlaşıldığına göre yapının profilli taş söveli dikdörtgen pencerelerin üstünde tuğladan basık kemerli alınlıklar bulunmaktaydı. Tuğla kemer aynı zamanda hapishanenin ana giriş kapısının kesme taş yuvarlak kemerini de çevrelemekteydi (Çakmakoğlu, 2004), (Şekil 61).

Şekil 60. Cezaevi vaziyet planı

Şekil 61. a. Cezaevi ve iç kale dıştan görünüm (URI-6), b. cezaevi

1.4.5.21. PTT Binası

Meydankapı Mahallesi'nde, Tersane yakınlarında yer alan yapının Sinop'ta yaşayan azınlıklar tarafından yapıldığı bilinmekte olmasına karşın yapım tarihi bilinmemektedir. Lise olarak kullanılmış olan yapı, bazı kaynaklara göre Ruslarca inşa edilmiş ve bir müddet

Rus elçilik binası olarak kullanılmıştır. İki köşede çıkıntılı dikdörtgen planlı yapının ana girişi bu çıkıntıların arasında iken, batı ve güneyde de tali girişleri bulunmaktadır. İki katlı binanın duvarları kesme taş, pencere çerçeveleri mermer söveli, çatısı kiremit kaplıdır (Anonim, 1987).

Yapı, Mutasarrıf Zihni Bey tarafından onarılmış, 1913 yılında PTT'ye devredilmiş ve uzun yıllar PTT merkez binası olarak kullanılmıştır. Son olarak, 1985'de ön cephe özellikleri korunarak onarımı yapılan bina (Anonim, 1987), bir süre Ulaştırma Bakanlığı tarafından misafirhane olarak kullanıldıktan sonra boş kalan yapı, günümüzde ise nükleer enerji binası olarak hizmet vermektedir (Şekil 62).

Şekil 62. PTT binası kuzey cephesi

1.4.5.22. Acente Binası

Sinop limanı yakınındaki yapının kuzeyinde bulunan Şehitler Çeşmesi, tescilli çınar ağacı, batısındaki Tersane Camii ve tescilli Balıkçılar kahvesi ile tarihi bir dokunun içinde yer alan Acente Binası 1860 yılında Veli Ağa tarafından yaptırılmıştır (Esemenli, 1990).

İki katlı kagir yapı kareye yakın bir dikdörtgen planlıdır. Güney ve kuzey cephesinde birer tane olan kapıları kesme taş sövelidir. Yapının pencereleri ise, zemin katta dikdörtgen çerçeveli, üçgen alınlıklı taş söveli, birinci katta yuvarlak kemer çerçeveli ve kesme taş sövelidir. Ayrıca binanın köşeleri ve iki kat arası kesme taş ile belirginleştirilmiştir.

Girişte bir salon ve ahşap merdiven bulunmaktadır. Döşemesi de ahşap olan yapının ikinci katında ise iki oda bulunmaktadır. Özelleştirme kanunu kapsamında Sinop limanına devredilen yapı günümüzde ise kafeterya olarak kullanılmaktadır (Şekil 63).

Şekil 63. Acenta Binası

1.4.5.23. Kültür Merkezi

Yeni Mahalle’de bulunan yapının Rumca kitabesinden 1899 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır. 36.00x15.50m. ölçülerinde iki katlı yapının, kuzey ve güney olmak üzere iki cephesi bulunmaktadır (Esemenli, 1990).

Rumlar tarafından ilkokul olarak inşa edilen yapı cumhuriyetin ilanına kadar da okul olarak kullanılmış, Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan mübadelede Sinop’tan Rumların ayrılmaları üzerine Ada Mektebi adında ilkokul olarak kullanılmaya devam edilmiştir. 1984 yılında ise boşaltılan yapı, 1988 yılında Kültür Merkezi olarak yeniden kullanılmaya başlanmıştır. 1990–1993 yıllarında aslı korunarak onarılmış ve Kültür Merkezi Müdürlüğü olarak kullanılmaya devam edilmiştir (Anonim, 1987), (Şekil 64).

Şekil 64. Kültür Merkezi güney cephesi

1.4.5.24. Öğretmenevi

Kefevi Mahallesi'nde Okullar Caddesi üzerinde bulunan yapının 1883 tarihinde temeli atılmış, 1899 yılında da inşası tamamlanmıştır. Alaeddin Camii bahçesinde ahşap bir binada, 1870 yılında açılan Rüştüye Mektebi ile 1892 tarihinde kapatılıp Liva Mektebi İdadisine dönüştürülen okul, 1900 tarihinde yeni binaya nakledilmiş ve Mektebi İdadi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Uluğ, 1923).

15 Eylül 1928 tarihinde, Atatürk'ün Harf İnkılabı'nı benimsetmek amacıyla çıktığı yurt gezisinde, bahçesinde halka ders vermesi binaya ayrı bir önem kazandırmıştır. 1972 yılında fazla onarım gerektiğinden bina boşaltılmıştır. Zamanın Valisi Sayın Muzaffer Yüzgeç tarafından Atatürk'ün doğumunun 100. yılı nedeniyle Öğretmenevi olarak tahsisine karar verilmiş olup restore ettirilmiştir, 1983 tarihinde Sinop Öğretmenevi olarak hizmete açılmıştır (Anonim, 1999).

36.00x15.50m. ölçülerinde dikdörtgen planlı, zeminle birlikte iki katlı, dış duvarları kesme taştan, iç bölümleri kagir olan yapı ahşap çatı ile örtülmüştür. Her iki katta da pencereler aynı boyutta ve yuvarlak kemerlidir. Giriş kapısı ve iki yanındaki pencereler ile diğer pencereleri de üçerli gruplayacak şekilde yukardan aşağıya inen taşıyıcılar cepheyi tamamlamaktadırlar (Anonim, 1999), (Şekil 65).

Şekil 65. Öğretmenevi kuzey cephesi

1.4.5.25. Paşa Tabyaları

Kent merkezinden 2km. uzaklıkta Karakum dinlenme tesisinin yakınlarında yer alan tabyalar, Osmanlı donanmasını korumak, liman ve tersanenin emniyetini sağlamak amacıyla yapılmış, karantina binası olarak da kullanılmıştır. Geniş bir alana inşa edilmiş yapı toprak altında kesme taşlarla örülmüş tonozlu koridor ve odalar ile üstte tepeler arasında top yuvalarından oluşmaktadır. Üstte onbir adet top yuvası bulunmakta, toprak altında ki büyük mekanlar ise cephanelik, asker koğuşu ve mahzen olarak inşa edilmiştir (Anonim, 1987).

Mülkiyeti hazineye ait olan Paşa Tabyaları 1991 yılı Temmuz ayında on yıllığına belediyeye tahsis edilmiştir. Günümüzde ise kiraya verilerek eğlence mekanı olarak kullanılmaktadır (URL-2, 2008), (Şekil 66).

Şekil 66. Paşa Tabyaları

1.5. Şehrin Yok Olmuş Anıtsal Yapıları

1.5.1. Antik Dönem Yıkılmış Yapıları

1.5.1.1. Sarnıç

Mithridates Sarayı kalıntılarının yaklaşık 100m. güneyinde, dört adet dikdörtgen alandan oluşan ve beşik tonoz ile örtülü sarnıç yakın zamanda belediye çalışmaları sonucunda yıkılmıştır. Duvarlarının inşasında farklı boy ve şekilde taşlar ile devşirme

taşlar kullanılmıştır. Yapının tümünde tuğlanın hiç kullanılmamış olması saray yapısından daha geç bir dönemde yapıldığını gösterse de yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Kalın duvarlar ve duvarlardaki kalın sıva, odalarda geçit olmayışı buranın bir sarnıç olarak inşa edildiği göstermektedir. Boztepe’de bulunan göl sarnıçları beslemekte, ayrıca yağmursuları da sarnıçların içindeki kanallara kolaylıkla gelmekteydi. Sarnıcın, kentin üst kesimlerinde yer alması, suyun karmaşık pompa sistemleri kullanılmadan yer çekimi ile taşınmasını sağlamıştır (Bryer ve Winfield, 1985).

1.5.2. Selçuklu Dönemi Yok Olmuş Yapıları

1.5.2.1. Kale (İbrahim Bey) Camii

İç kalenin kuzeybatısında yer alan yapı, buradan geçirilen yol nedeni ile yıkılmıştır (Bayar, 1986). Candaroğulları döneminde inşa edilmiş yapı halk arasında Kale Camii olarak bilinmektedir. 17.00x15.00m. ölçülerinde, ahşap çatı ile örtülü yapı kesme taştan inşa edilmiştir (Ülkütaşır, 1934).

Kitabesine göre Gıyasüddin İbrahim Bey tarafından 1341 yılında yaptırılmıştır. Ancak Kale Camii, çeşitli dönemlere ait kitabeleri bulundurmasından dolayı önemli bir vesika özelliği taşımaktadır. Üzerindeki kitabelerin hem Selçuklular, hem de Candaroğulları dönemine ait olması, caminin ilk olarak fethin ardından Selçuklular tarafından yapılmış olduğunu, Candaroğulları döneminde de tamir ettirilmiş olması gerektiğini ve Sinop’un Türkler tarafından ilk fethedildiği dönemden yıkıldığı döneme kadar kullanıldığını göstermektedir (Ülkütaşır, 1934).

1.5.2.2. Aslan Camii

Kentin kuzeyinde, Aslan Mahallesi’nde yer alan cami için Uluğ (1923), 1946 yılında yandığını, Bayar (1989) ise yıkılarak bulunduğu alanın meydanlık yapıldığını söylemektedir. Kesme taştan, 1251 tarihinde inşa edilmiş olan yapı, 11.00x13.00m. ölçülerindedir ve ahşap çatı ile örtülmüştür. Caminin mermer söveli iki kanatlı ahşap kapısı, Selçuklu tarzında bir sanat eseridir. Caminin müezzin mahfili önünde kaideleri

yukarda olmak üzere tersine konulmuş iyonik özellik gösteren sütunlar bulunmaktadır (Ülkütaşır, 1934).

1.5.2.3. Meydankapı Çeşmesi

Fetih Baba Mescidinin batısında, 1265 tarihinde kesme taştan yapılmış, tek yüzü ve tek musluğu bulunan çeşmenin, kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir (Bayar, 1986).

1.5.3. Beylikler Dönemi Yok Olmuş Yapıları

1.5.3.1. Kapan Camii

Alaeddin Camii'ye giden yol üzerinde bulunan, 9.30x15.00m. ölçülerinde kagir bir yapı olan cami, kuzeyindeki Kapan Mektebi ile birlikte 1917 yangınında yanarak yok olmuştur (Bayar, 1989). Caminin inşasına dair kitabesi bulunmamaktadır. Ancak güneyinde 9.30x3.00m. ölçülerindeki bahçede camiyi tamir ettiren Azaklı Zade Hacı Mustafa Ağa'nın mezarı ile birlikte 1369 tarihini veren bir mezar bulunmaktadır. Buradan caminin de 1369 tarihinden önce inşa edilmiş olduğu söylemek mümkündür (Uluğ, 1923).

1.5.3.2. Kadı Mescidi

Camikebir Mahallesi'nde, Fıskıran Çeşmesi'nin karşısında yer alan, günümüzde yıkılarak yerine evler yapılmış olan (Bayar, 1986) Kadı Mescidi, kitabesine göre 1364 senesinde inşa edilmiştir. Ülkütaşır (1934), mescidin batısında bulunan bir bahçe içindeki mezar taşı kitabesinden okuduğu Alp Sarı adlı kişinin yapının banisi olabileceğini belirtmektedir.

1.5.3.3. Ulubey Mescidi

Alaeddin Camii'nin kuzeyinde, halk arasında Müftü Mescidi olarak bilinen yapı, yıkılmış ve yerine yeni bir cami inşa edilmiştir (Bayar, 1986). Kitabesi bulunmayan mescidin doğusunda yer alan çeşmenin kitabesi 1358 tarihini vermektedir. Yapıldığı

dönemde, hemen her caminin yanına bir çeşme inşa edildiği düşünülürse yapının da inşa tarihi çeşme ile aynı olduğu düşünülebilir. Mescidin batısındaki bahçe içinde bulunan mezarın Ulu Bey bin Gündüz'e ait olduğu ve bu kişinin de mescidin banisi olduğu söylenmektedir (Ülkütaşır, 1934).

1.5.3.4. Demirli Mescit

Kayıtlara göre mescit, eski Demirli Mahallesi'nde, günümüzde Boyacı Sokak civarında yer aldığı ve 1946 yangınında yanmıştır. Ayrıca, mescidin müstemilatında Kadri Dergahı olduğu belirtilmektedir (Bayar, 1986).

1.5.3.5. Tayboğa Mescidi

Aşağı Hamamın kuzey tarafında inşa edilmiş olan yapı, Şehabüddin Ağa Çeşme'sinin yanında Şehabüddin Ağa'ya ait mezar ile birlikte mescidin de Şehabüddin Ağa tarafından yaptırılmış, aynı yapı topluluğunun parçası olabileceği düşünülebilir (Uluğ, 1923).

1.5.3.6. Pervane Türbesi

Türbe, Gelincik Mahallesi içinde her iki limanı gören bir tepenin üzerinde bulunmaktaydı. Burada moloz taştan yapılmış bir mezar bulunmakta iken günümüzde sadece bir taş kalmıştır. Mezar taşları başka yerden alınarak konulmuştur. Mezarın hiçbir yerinde yazı olmadığından burada yatan kişinin hangi Pervane olduğu bilinmemektedir (Gökoğlu, 1952).

1.5.3.7. Ulu Bey Çeşmesi

Ulu Bey Mescidi'nin doğusunda yer alan 4.20x3.20m. ölçülerindeki çeşmenin kitabesinden 1358 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Tek musluğu ve yalağı ile içinde üstü tonozlu büyük su deposu bulunan çeşme günümüze ulaşmamıştır (Gökoğlu, 1952).

1.5.3.8. İsmail Bey (Demirli Mescit) Çeşmesi

Kentin kuzeyinde, Demirli Mescit'in doğusunda 1448 yılında İsmail Bey tarafından inşa ettirilmiş olan çeşmenin 1946 yangınında yalnızca ayna taşı ile etrafındaki silmeleri kalmış daha sonra ise yıkılmıştır. 2.00x2.30m ölçülerinde, sivri kemerli çeşmenin sağ ve sol iki yanında Selçuklu üslubunda rozaslar bulunmaktaydı (Gökoğlu, 1952).

1.5.3.9. Araste Çeşmesi

Günümüzde bulunmayan çeşme, Seyyid Hacı Ali tarafından 1337 tarihinde Kaleyazısı Mahallesi'nde yol üzerinde yaptırılmıştır (Bayar, 1986).

1.5.3.10. Karantihane

Yeni Mahalle'de deniz kıyısında, 1313 senesinde Karantina idaresince yaptırılmış küçük bir bina olan Karantihane, Rus saldırıları sonucunda tahrip olmuş ve yıkılmıştır (Uluğ, 1923).

1.5.4. Osmanlı Dönemi Yok Olmuş Yapıları

1.5.4.1. Tıys Mescidi

Günümüzde bulunmayan ancak Hükümet Konağının arka tarafında olması gereken yapı, yakınındaki çeşmenin duvarındaki kitabeye göre 1778 senesinde El Hac Mehmed adında bir kişi tarafından yaptırılmıştır (Uluğ, 1923).

1.5.4.2. Devlet Hatun Türbesi

Gelincik Mahallesi'nde deniz kıyısında olan türbede 1853 yılındaki Rus Savaşı'nda şehit olan pek çok kişi yatmaktaydı. Yapının zamanla harabe olması üzerine de başka yerden bir mezar taşı getirilmiştir. Bu mezar taşındaki yazı 1458 yılında vefat eden ancak kim olduğu bilinmeyen Devlet Hatun ismini vermektedir (Uluğ, 1923).

1.5.4.3. Hilmi eşmesi

Kaleyazısı Mahallesi'nde, 1492 senesinde kim tarafından yaptırıldığı belli olmayan, 3.20x3.20m. ölçülerinde, kesme taştan inşa edilmiş çeşmenin tek musluk ile tek yalağı bulunmaktaydı (Gökoğlu, 1952).

1.5.4.4. Hacı Kemal eşmesi

Günümüzde bulunmayan Kefevi Mahallesi'nde inşa edilmiş olan çeşmeye ait kitabede yapım tarihi bulunmamakta, sadece 1764 yılında Hacı Ali Ağa tarafından tamir edildiğini göstermektedir (Bayar, 1986).

1.5.4.5. Kaleyazısı eşmesi

İç kalede yer alan Kadı Camii'nin kuzeyinde, yol kenarında yer alan çeşme 1765 tarihinde Softazade Mumcu El-Hac Süleyman tarafından yaptırılmış, günümüzde ise kaldırılmıştır (Bayar, 1986).

1.5.4.6. Tabakhane eşmesi

Kaleyazısı Mahallesi'nde, 1792 tarihinde Karaboya lakaplı Hacı Mehmet Ağa tarafından kesme taştan yaptırılan ve ayna taşının etrafı silmeli olarak yaptırılmış çeşme 1946 yangınında zarar görmüş ve günümüze ulaşmamıştır (Bayar, 1986).

1.5.4.7. Hacı Ramazan eşmesi

Kaleyazısı Mahallesi'nde kesme taştan inşa edilmiş olan 4.00x2.70m. ölçülerindeki çeşmenin, kitabesinden 1485 tarihinde Hacı Ramazan bin Şaban tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Tek yalağı ve musluğu olan çeşmenin, esas yüzünde dilimli kemer ve bu kemerin çevresinde rozaslar bulunmaktaydı (Gökoğlu, 1952).

1.5.4.8. Hoca Kemal eşmesi

Seyyid Bilal yolu üzerinde yer alan çeşmenin kim tarafından ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Üzerindeki onarım kitabesinden, 1764 senesinde Hacı Ali isimli kişi tarafından tamir ettirildiği anlaşılmaktadır (Gökoğlu, 1952).

1.5.4.9. Beyaz Kadın Çeşmesi

Yeri tam olarak bilinmeyen ancak kitabesinden 1811 yılında inşa ettirilmiş olduğu anlaşılan çeşme, kesme taştan dört köşe, 3.00x3.00m ölçülerinde yapılmıştır. Çeşmenin önünde sivri kemeri bulunmakta, parça taşlardan yapılmış olan ayna taşında dört kavak ağacı kabartması ile iki rozas ve çeşmenin önüne de büyük bir yalak yapılmıştır (Gökoğlu, 1952).

1.5.4.10. Esnaflar Çeşmesi

Kale yazısı Mahallesi'nde, sanayi çarşısında bulunan kitabesine göre 1882 senesinde yapılmış olan çeşme geçen yol nedeni ile yıkılmıştır (Anonim, 1990).

1.5.4.11. Süleymaniye Mektebi

Meydankapı Mahallesi'nde Meydankapı Camii'nin bitişiğinde ahşap bir sıbyan okuludur. 1877 senesinde Mutasarrıf Ahmet Kemal Bey tarafından yaptırılmış, fevkani bir dersane ve bir salon ile iki öğretmen odasından oluşmaktaydı (Uluğ, 1923).

1.5.4.12. Eski Hükümet Konağı

Yeni hükümet konağının yapılması ile boşaltılan bina 1863-1865 yıllarında Gavizade Hüseyin Bey tarafından inşa ettirilmiş ahşap bir binaydı (Uluğ, 1923).

1.5.36. Hastane

Öğretmen Okulunun yanında 1886 senesinde ahşap olarak yaptırılmış olan hastanede bir ameliyathane, hamam, tecrithane ve etü dairesi bulunmaktaydı (Uluğ, 1923).

1.5.5. Yapım Tarihi Tespit Edilemeyen Yapılar

1.5.5.1. Şekerhane Mescidi

Kaleyazısı Mahallesi'nden Tersane'ye giden yol üzerinde inşa edilmiş olan mescit, günümüze ulaşmamıştır. Üzerindeki kitabesi, yapım değil 1524 senesinde ki onarım tarihini vermektedir (Uluğ, 1923).

1.5.5.2. Hazırlık Mescidi

Hükümet Konağının kuzeyinde Cumhuriyet İlköğretim Okulunun bulunduğu alanın yanında bulunmakta idi ancak yeri tam olarak tespit edilememektedir (Uluğ, 1923).

1.5.5.3. Mirza Baba Türbesi

Şehrin batı tarafında, Kumluk mevkiinde yer alan ve kitabesi bulunmayan yapının kime ait olduğu, ne zaman yapıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır (Uluğ, 1923).

1.5.5.4. Kırklar Türbesi

Kumluk Mevkiinde günümüzde yıkılmış olan, Mirza Baba Türbesinin batısında yer alan türbede yaklaşık olarak kırk kadar mezar taşı bulunduğundan Kırklar Türbesi ismini almıştır (Uluğ, 1923).

1.6. Geleneksel Sinop Konutları

Bir yarımada olarak Karadeniz'e uzanan kentin bölgesel özellikleri kent dokusunun yanı sıra konut mimarisini de etkilemiştir. Osmanlı döneminde hem sur içinde hem dışında inşa edilen konutların birçoğu, bu dönemde kentin uğradığı saldırılar, geçirdiği yangınlar ile birlikte son yıllardaki bakımsızlık ve uygulanan politikalar neticesinde yıkılmıştır. Günümüzde ise tek tek yeni binaların arasında kalmış olan konutların dışında yoğun olarak, Tuzcular Caddesi, Kemalettin Sami Paşa Caddesi, Yüksekaldırım ve Kuruçeşme Sokakta bulunmaktadır. Bu geleneksel evler, doğal arazi yapısına uygun olarak, yolların sınırlandırdığı, belli bir geometrik düzeni olmayan parseller üzerine girişleri sokak üzerinde kalacak şekilde ve çoğunlukla bitişik nizam, avlulu veya bahçeli, iki ya da üç katlı, geniş bir aileyi barındıracak nitelikte yapılmışlardır. Taş ve ahşap Sinop evleri genellikle geleneksel yapım tekniklerine uygun olarak biçimlendirilmiş olan bu konutlar, taş bir su basman ya da zemin kat üzerinde yer alan ahşap dikmeler, ahşap kirişler ve payandalardan oluşan bir çatki sistemi ile çoğunlukla taş, ahşap, tuğla, kerpiç, metal ve alçı malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Temel, bodrum ve zemin kat duvarlarında taş, çatki sistemin arasının doldurmak için tuğla ve kerpiç elemanlar kullanılmaktadır. Ahşap ise konutlarda en yoğun kullanılan malzeme olarak, üst katlardaki çatki sisteminde, iç duvarlarda, döşemede, tavanda, kapı, pencerelerde, pencere sövelerinde, dolap ve yüküklerde, sedirlerde, merdiven basamakları ve korkuluklarının yapımında kullanılmıştır (Yerlikaya, 2006).

Plan özelliklerine bakıldığında ise plana karakterini veren en önemli mekan ögesi olan "sofa"ya göre Sinop evleri iç ve dış sofalı olarak ayrılmaktadır. İç sofa, etrafında dizilen odalar için bir geçiş alanı ya da başlı başına bir yaşama alanı olarak kullanılmaktadır ve evin konumuna göre genellikle sokağa ve manzaraya bakacak şekilde oluşturulmuştur. Dış sofalı evlerde ise sofa, bulunduğu alanın koşullarına ve oda sayısına bağlı olarak konutun tüm cephesi boyunca, bir köşesinde veya koridorla bağlantı kuracak şekilde düzenlenmiştir. Evlerin zemin katında genellikle servis mekanları ve ıslak hacim ile birlikte bazen yaşama birimleri de yer almaktadır. Üst katlara göre daha sade bir görünüm sergileyen zemin katta genellikle depolar, odunluk, hela ve mutfak bulunmaktadır. Üst katlar da kendi arasında kışlık ve yazlık katlara ayrılmakta, ara katlar kışlık, üst katlar ise yazlık olarak kullanılmakta olup, kat yükseklikleri kışlık katlarda alçak, yazlık katlarda ise yüksek tutulmuştur. Bu katlarda sofa, odalar, ıslak hacim

birimleri ve bazen de yiyecek depolama amaçlı birimler yer almakta, günlük hayatın geçirildiği yaşam katları olarak kullanılmaktadır. Konutların cephelerine bakıldığında da, iç mekanlarda olduğu gibi genellikle sade bırakıldıkları görülmektedir. Sadece ön cephenin diğer cephelere göre daha gösterişli olmasına karşın bu cephede de süs olarak tanımlanabilecek öğeler sadece kapı ve pencere çevresindeki söveler, saçak ve kat silmeleri, motifli, demir ferforje korkuluklar ve ahşap payandalardır. Geleneksel konutlarımızda görülen çıkmalar, tek katta köşeden veya ortadan olabildiği gibi iki katta köşeden çıkmalı, balkonlu ve tek katı tüm cephe boyunca olabilmektedir (Yerlikaya, 2006), (Şekil 67), (Ek 1 ve 4).

Şekil 67. Geleneksel Sinop konut örnekleri

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BULGULAR

2.1. Çalışmanın Amacı

Kent, insanların meydana getirdikleri, inşa ettikleri, içinde yaşadıkları yapılardan, evlerden, mahallelerden, çalışma yerlerinden, alışveriş alanlarından, eğitim, kültür ve sağlık yapılarından, bunların gerektirdiği ulaşım gibi alt yapı tesislerinden oluşan birimler olarak tanımlanmaktadır. Tarih boyunca kentler endüstri toplumunda olduğu gibi endüstri öncesi toplumlarda da her zaman toplumun en devingen ögesi olmuş, toplum yaşantısında belirgin etkiler ve izler bırakmıştır (Aktüre, 1994).

Zaman akışı içinde defalarca farklı uygarlıklar tarafından tekrar tekrar şekillendirilen, ilk olarak sur ve sur içinde oluşmaya başlayan kentin günümüze nasıl bir gelişme ile geldiğini ortaya koymak, ancak tarihi izlerin peşine düşerek mümkün olmaktadır (Danacıoğlu, 2001). Bu nedenle Anadolu'nun kuzey kıyılarındaki en önemli kentlerden biri olan Sinop'un, barındırdığı tüm medeniyetlerin izlerini büyük ölçüde koruyabilmiş olmasına karşın kentin tarihi ve kentsel dokusuna yönelik yapılan araştırma ve incelemelerin çok az olması, keşfedilmeyi ve incelenmeyi bekleyen değerlerinin fazlalığı kentin bu bağlamda ele alınarak tezin hazırlanmasında önemli rol oynamıştır.

Sadece Sinop için değil, kentlere dair çalışmalarda genellikle mimari yapılar ve siyasi tarih ele alınmış ya da o kentle ilgili arşiv belgeleri incelenmiştir. Bir kente ait bu verileri bir arada ele alarak, elde edilen bilgileri tüm bu verilerin ışığında görsel hale getirilmesi ve kentin fiziksel gelişiminin ortaya konması günümüzde birkaç kent için yapılmış olsa da üzerinde yaşadığımız geniş topraklar dikkate alındığında az sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan özellikle İstanbul'un günümüze gelene kadar geçirdiği mimari ve yerleşim dönemlerini, tarihsel koşullar ve yapım etkinlikleri ile birlikte irdeleyen Doğan Kuban'ın "İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul" adlı çalışması, çeşitli uygarlık dönemlerine ait maddi kalıntıları ve mevcut yerleşme dokusunu yazılı kaynaklarla birlikte yorumlayan, elde edilen verileri kent planı üzerine aktararak, fiziksel gelişimin değerlendirilmesini yapan Kâni Kuzucular'ın "Amasya Kenti'nin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi" adlı doktora tezi, kentteki yapıların envanterinin çıkarılması, arşiv kaynaklarından da yararlanarak fiziki dokunun irdelenmesi bakımından önemli kaynaklardandır. Ayrıca Kastamonu için yapılmış, kentin Osmanlı'ya

kadar olan tüm dönemlerdeki fiziksel gelişimini ve geleneksel konut dokusunu tarihsel belge ve anıtsal yapılar üzerinden inceleyen Kemal Kutgün Eyüpgiller'in "Kastamonu Bir Kent Tarihi" ile Türk dönemine ait yapıların envanterinin çıkartıldığı ve bu yapılar üzerinden fiziki dokunun incelendiği Z. Kenan Bilici'nin "Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. Yüzyıl Sonuna Kadar)" adlı doktora tezleri de dikkate değerdir.

Bu nedenle, bu çalışma Sinop kentinin, mimari bileşenlerini, tarihi kaynaklar ve arşiv belgeleri ile birlikte değerlendirerek, antik dönemden XIX. yüzyıl sonuna kadarki fiziksel gelişiminin kronolojik bir düzen içerisinde ortaya konulmasını amaçlamaktadır.

2.2. Yöntemin Tanımı

Temelde belirlenen yöntem, Sinop şehrinin fiziksel gelişimini mimarlık ve kent tarihi bakımından önemli bilgiler barındıran Tahrir Defterleri, Şer'iyye Sicilleri, Vakıf Kayıtları, salnameler ve seyahatnameler gibi tarihi kaynaklar başta olmak üzere mevcut araştırmalardan, arkeolojik kazı sonuçlarından, anıtsal yapıların kent içi dağılımlarından yola çıkarak ortaya konulmasıdır.

2.2.1. Şehrin Fiziksel Yapısına İlişkin Tarihsel Kaynaklar

2.2.1.1. Tahrir Defterleri

Tahrir Defterleri, Osmanlı döneminde belli aralıklar ile yapılan, özellikle bir bölge yeni fethedildiği zaman düzenlenen, kentlerin sosyal durumu, demografik ve ekonomik tarihine ait vergi amaçlı sayım defterleridir (Anonim, 2000).

Özellikle XV. ve XVI. yüzyılları kapsayan ama XVII. yüzyılda da bazı örneklerini gördüğümüz tahrirler bugün her biri ayrı birer devlet olan 30 kadar ülkenin nüfus ve ekonomik yapısını detaylı bir şekilde veren arşiv kaynaklarıdır (Kurt, 1992).

Tahrir Defterleri, Osmanlı klasik döneminde yerleşim alanındaki nüfusu kesin olarak vermemekle birlikte kasaba, köy, mezradaki yetişkin erkek nüfusu hakkındaki veriler kullanılarak demografik değişimlerin, şehir, kasaba ve büyük köylerin mahalle ya da

semtlere bölünmüş olduğundan Müslüman ve gayrimüslim halkın yaşadıkları mahalleler hakkında içerdiği bilgiler ile kentin fiziksel gelişiminin tespitinde temel kaynaklardır.

2.2.1.2. Şer'iyye (Kadı) Sicilleri

Bugünkü anlamı ile Osmanlı dönemi mahkeme kayıtları olan Şer'iyye Sicilleri kadıların, buldukları yerlerde sosyal, iktisadi, siyasi ve askeri hayatı bütün yönleri ile kayıt altına aldıkları, hukuki anlaşmazlıklar ile birlikte inşaat, keşif ve tamirat kararları gibi kadının bilgisi dahilindeki tüm bilgilerin tutulduğu defterler olarak kent yaşamını ilgilendiren her türlü konunun yer aldığı belleklerdir (Danacıoğlu, 2001).

Şer'iyye Sicil Defterleri, Osmanlı döneminde ilk olarak, XV. yüzyılın ilk yarısından itibaren düzenli olarak yazılmaya başlanmış ve XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam etmiştir (Denктаş, 2005).

Osmanlı tarihi çalışmalarında, derinlemesine analizler yapılabilmesini sağlayan Şer'iyye Sicilleri, çeşitli dava konularında geçen, günümüze ulaşan ya da ulaşamayan yapı isimleri, bu yapıların faal oldukları dönemler, inşa tarihleri ve inşa edildikleri mahalleler, banileri, geçirdiği onarımlar, vakıf gelirleri gibi bilgiler ile şehrin fiziksel gelişimini ortaya koymada yardımcı kaynaklardır.

2.2.1.3. Vakıf Kayıtları

Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı döneminde kurulan vakıfların listeleri, gelirleri, giderleri gibi ayrıntılı bilgiler içeren belgeler olan vakıf kayıtları, Osmanlı döneminin belleklerinden biri olarak kent içindeki vakıflar ve bu vakıflara vakfedilen taşınabilir ve taşınmaz mallar hakkında bilgiler içermektedirler (Danacıoğlu, 2001).

Yapıya ilişkin doğrudan bilgi verdiklerinden mimari eserler için birinci elden kaynak olarak değer kazanmaktadırlar. Vakıf kaydı bulunan yapıların inşa edildikleri arsa hakkında bilgi verdiklerinden, günümüze ulaşmamış veya yeniden başka bir arsa üzerinde inşa edilmiş yapının kent içindeki konumunun tespitinde başlıca kaynaklardır.

2.2.1.4. Salnameler

Osmanlı dönemindeki il yıllıkları olan salnameler, kentin idari yapısı, coğrafi ve iklimsel özellikleri, tarihi ve eski eserleri, imar faaliyetleri, ticaret, sanayi, ulaşım, nüfus ve nüfusun dini dağılımı, okullar, kütüphaneler hakkında bilgi vererek Osmanlı kentlerinin ekonomik, sosyal ve idari durumlarını sayısal verilerle destekleyerek veren kaynaklardır (Danacıoğlu, 2001).

Bir senelik olayları topluca gösteren ve istatistiksel bilgiler veren salnamelerden ilki 1847'de çıkmış, 1922'ye kadar 68 yıllık bir dönem içinde yayımlanmıştır. Bununla birlikte, kent tarihçiliğine başlangıç teşkil edecek şekilde 1865 yılından itibaren Vilayet Salnameleri yayımlanmaya başlanmış, Cumhuriyet döneminde de salnamelerin yerini bu geleneğin bir devamı niteliğindeki günümüzdeki il yıllıkları almıştır (Şen, 1995).

Salnameler, kentin o dönemdeki nüfusu, arkeolojik eseleri, anıtsal ve kamusal yapıları ile birlikte kentsel dokusu içinde yer alan diğer öğeler ve kentin coğrafi yapısı, idari bölünmesi hakkında verdiği bilgiler ile XIX. ve XX. yüzyılda demografik yapının ve fiziksel gelişimin ortaya konulmasındaki temel kaynaklardır.

2.2.1.5. Seyahatnameler

Seyahatnameler, gezip görmek arzusu ile yola çıkan seyyahların veya çeşitli görevlerle başka ülkelere giden memurların yurtiçi veya yurtdışı yolculukları sırasında gördüklerini zengin söyleşi üslubu ile aktardıkları eserlerdir.

Kentlerin doğal güzellikleri, toplumsal yaşamı gibi kentin tarih ve kültürü, kısacası kente dair hemen her konuda bilgi vermektedirler. Kentlerde karşılaştıkları ilginç yapılar, tanıştıkları insanlar, adetler gibi birçok karanlık noktayı aydınlatan seyahatnamelerin (Fazlıoğlu, 2005), antik dönemden Osmanlıya kentlerin kuruluşu, yapılar ve kitabeleri, kentsel doku, demografik yapı ve halka dair verdiği bilgiler yazarının izlenimlerini yansıttığı dikkate alınarak ilgili dönemin kaynakları ile birlikte doğrulandığında kentin o dönemdeki fiziksel şeklini belirlemede yardımcı kaynaklardır.

2.2.1.6. Görsel Belgeler (Haritalar, Gravürler, Resimler, Fotoğraflar)

Şehir mekanının gözlemlenmesi, bu gözlemi tasvir etme isteği tarihin erken dönemlerinden beri var olmuştur. Bu açıdan bakıldığında aslında görsel belge şehrin kendisidir (Ebel, 2005).

Yazılı belge olmamakla birlikte çeşitli sanatçıların, ressam, gravürücü ve fotoğrafçıların saptadıkları görüntüler ve eski haritalar belge değeri taşımaktadırlar. Kentlerin görüntüsünün sürekli değişmesi, tarihi kimliğin yok olmasıyla önemi daha da artan görsel belgeler, kentin ilgili dönemdeki yapısı, günümüze ulaşmamış veya onarımlarla değişmiş olan yapıların mimarisi, kent dokusu gibi konularda fikir yürütmemize yardımcı belgelerdir.

Gravürler, Bir baskı tekniği olarak matbaacılıkta ve sanat ürünlerinin yaratımında kullanılmakta, bir kazıma şekli, çukurbaskı veya oyma baskı olarak adlandırılmaktadır. XV. yüzyılda ortaya çıkışından itibaren gravür, günümüze kadar sanatçıları tarafından yaygın bir biçimde kullanılmış ve geliştirilmiştir. Seyyah ressamlar, genellikle yazarlarla birlikte seyahat ediyor, gezdikleri yerlerin, gördükleri kentlerin, harabelerin, insanların, günlük hayatın ayrıntılarını çiziyor, eskizlerini yapıyor, ülkelerine döndüklerinde ise bu eskizler gravür olarak basılıyor ve seyahatname metni sayfaları arasında tamamlayıcı öge olarak yerini alıyordu. Ancak gravürlerin daha sonradan yapıldığı ve kişinin kendi gözlemlerini yansıttığı dikkate alınarak diğer kaynaklar ile birlikte değerlendirildiğinde, günlük yaşamı bir fotoğraf karesi gibi detaylarıyla anlatması ve zamanın değiştirdiği kentleri, geçmişin izlerini yansıtması açısından oldukça önemlidir (URL-5).

Resimler, seyyah ressamların birebir gördüklerini, gravürlerin aksine sonradan değil o anda resmetmeleri ve Osmanlı kentlerinin dönemsel görünüşleri, meydan, sokak, günümüzde bulunan veya bulunmayan yapıları belgelemesi açısından çok önemli kaynaklardandır.

Fotoğraflar, diğer görsel malzemelerden özellikle resim ve gravürlerden çok daha etkili bir biçimde gerçekliğin tıpkıbasımı olarak tanımlamak mümkündür (Danacıoğlu, 2001). İcat edildiği XIX. yüzyıldan itibaren fiziki durumu çok hızla değişen kentlerin mahallelerinin, sokaklarının, yapılarının fotoğrafının çekildiği dönemdeki durumunu birebir yansıtması açısından çok önemli bir kaynaktır.

Haritalar, denizcilerin, tüccarların, kaşiflerin, fatihlerin bilinmezi bilir ve güvenilir kılma arzusu neticesinde ortaya çıkmıştır (Danacıoğlu, 2001). Haritaların incelenmesi ile araştırılan konunun coğrafya ile ilişkisini kurmak, mümkün olduğu gibi, bir bölgenin, yerleşim alanının eski isimleri ve bu bölgenin değişimini ortaya koymada yararlanılabilir.

2.2.1.7. Anıtsal Yapılar

Kentin sosyal, idari, ticari ve kültürel ihtiyaçlarına göre meydana getirilmiş kale, saray, cami, hamam, medrese, sivil yapılar gibi kentin belirleyici unsurları olan anıtsal yapılar, yüzyıllardır var olan kentin en büyük tanıklarındır.

Bir alanda yerleşmenin bulunduğu en önemli göstergelerinden biri olan anıtsal yapılar, inşa edildiği bölgeye ismini vermektedir. Bu bağlamda, anıtsal yapılar yukarıda sıralanan belgelerle birlikte değerlendirildiğinde şehrin fiziki yapısı, mahallelerin muhtemel yerlerini, nüfus yoğunluğunun geçmişten günümüze, her dönemin bir önceki dönemden devraldığı kentteki meydana gelen yapısal değişimleri tespit etmekte en önemli kaynaklardan birisi olmaktadır.

2.2.1.8. Geleneksel Konutlar ve Sokak Dokuları

Büyük ölçüde XIX. yüzyıl ve sonrası döneme tarihlenen, bölge insanının özel hayatının geçtiği konutlar ile bu konutların meydan getirdiği sokak dokuları henüz dokunulmamış mimari özellikleri ile kentlere karakterini veren temel öğelerdendir.

Osmanlı kentinde konut dokusu, mahalle olarak adlandırılan küçük cemaatlere ayrılmıştır. Bu bağlamda büyük ölçüde XIX. yüzyıl ve sonrası dönemlere tarihlenen konutların varlığı bu bölgenin XIX. yüzyılda yerleşim alanı olduğunu göstermektedir. Konutlar ve sokak dokuları yukarıda açıklanan belgelerle birlikte değerlendirildiğinde şehrin son dönem fiziki yapısının belirlenmesinde yardımcı öğelerdendir.

2.3. Yöntemin Uygulanışı

Sinop kentinin coğrafyasına, geçmişte ve günümüzdeki siyasi-ekonomik yapısına ve nüfusuna dair konularda bilgi toplanmış, fiziksel gelişimin tanımlanması, yapı stoku ile

ilgili yayınlanmış kitaplar, makaleler ve arkeolojik kazılar gibi yazılı kaynaklar kapsamlı bir şekilde taranmış, araştırma için birincil kaynaklar olan Tahrir Defterleri, Şer'iyye Sicilleri, salnameler ve bu kaynakları konu alan çalışmalar incelenmiştir. Yazılı kaynaklar ile birlikte kent dokusunun tespiti için önemli belgeler olan gravürler ve kentin eski fotoğrafları derlenmiştir.

Kent ile ilgili her türlü belge, yerin tarihsel ve kültürel mirasının devamlılığı için önemli birer kaynaktır. Yazılı belge açısından oldukça zengin bir arşive sahip olan Osmanlı'ya kadarki dönemlere ait yazılı belge bulunmayışı veya yapılan çalışmaların çok az olması nedeniyle literatürde yer alan bilgiler, arkeolojik kazılar, yapılar ve bazen kalıntıları ile kitabeleri üzerinden dönemin izleri takip edilebilmiştir. Bu nedenle Selçuklu ve Beylikler dönemi için bu dönemlere ait hala ayakta duran yapılar en temel veri kaynakları olmuş, ayrıca seyahatnameler ve monografik çalışmalardan da yararlanılmıştır. Bu bağlamda;

Antik Dönem Sinop kentinin fiziksel gelişiminin ortaya konulmasında, yararlanılan kaynaklardan ilki kentin ilk kurulduğu alan ve yerleşimin sınırlarının tespiti için veri sağlayan anıtsal yapılar, en önemlisi surlar olmuştur. Kentin adına ilk olarak MÖ V. yüzyılda yaşamış olan Ksenophon'un "Onbinlerin Dönüşü" adlı eserinde rastlanmakla birlikte kentin antik dönem görünümüne, siyasi durumuna ve coğrafyasına dair ilk bilgileri ise antik dönem seyyahlarından ve Strabon'un "Antik Anadolu Coğrafyası" adlı eserinden öğrenmekteyiz. Çeşitli dönemlerde de birçok seyyah tarafından ziyaret edilmiş olan kentin ilk kuruluşu hakkında XIX. yüzyıl seyyahlarından P. Minas Bıjıskyan'ın "Pontos Tarihi Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz" ve Charles Texier'in "Asie Mineure" adlı eserlerinden yararlanılmıştır. XVII. yüzyılın en önemli seyyahı Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde Sinop'un Osmanlı dönemi surlar ve kapıları hakkında verdiği bilgiler bu dönemle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca William G. Allan tarafından çizilen resim çok detaylı olmamakla birlikte kentin bu dönemdeki görüntüsünü anlamamıza yardımcı kaynaklardan olmuştur.

Bizans Dönemi Sinop kentinin fiziksel gelişiminin ortaya konulmasında, antik dönemde de yararlanılan XIX. yüzyıl seyyahlarının verdiği kilise isimleri ve gayrimüslimlerin yaşadıkları alanlara dair bilgiler değerlendirilmiş, ayrıca Osmanlı dönemi Tahrir Defterleri, Şer'iyye Sicilleri ve salnamelerinde geçen gayrimüslim mahalle isimleri ve muhtemel yerleri bu dönemle ilişkilendirilmiştir.

Selçuklu Dönemi Sinop kentinin fiziksel gelişiminin ortaya konulmasında, öncelikle bu dönemde inşa edilen anıtsal yapılar belirlenmiştir. Selçuklu dönemi Anadolu'suna ait sınırlı kaynaklardan biri olan İbn Bibi'nin "Selçuknâme" adlı eserinde verdiği bilgilerden kentin İslamlaşma ve Türkleşme sürecinde kentte yaşanan değişimlerin tespitinde yararlanılmıştır. Sadedin Mesut'un mektupları ise kentin genel görünümüne ve yaşayan halkına dair verdiği bilgiler açısından yararlanılan kaynaklardan olmuştur.

Beylikler Dönemi Sinop kentinin fiziksel gelişiminin ortaya konulmasında, diğer dönemlerde de olduğu gibi ilk olarak anıtsal yapılar tespit edilmiştir. İskân politikası gereği yeni inşa edilen cami ve mescitlerin etrafında Müslüman mahalleleri kurulduğundan, Osmanlı Dönemi kayıtlarında adları geçen mahalleler ile bu dönemde inşa edilen anıtsal yapılar birlikte değerlendirilerek kentin bu dönemdeki muhtemel yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Sinop'un coğrafik konumundan, siyasi tarihinden ve anıtsal yapılarından detaylı olarak bahseden XIV. yüzyıl Arap seyyahı İbn-i Batuta'nın seyahatnamesinden de yararlanılmıştır.

Osmanlı Dönemi Sinop kentinin fiziksel gelişiminin ortaya konulmasında, bu döneme ait daha fazla tarihsel veri bulunduğu için üzerinde derinlemesine durulması gerekmektedir. Bu amaçla;

Tahrir Defterleri'nden günümüze gelebilen 1487, 1560/61, 1582 dönemlerini kapsayan üç adet Sinop Tahrir Defterleri'nden yararlanarak Sinop'un o dönem içindeki durumunu ortaya koyan Mehmet Ali Ünal'ın "XV ve XVI Yüzyıllarda Sinop Kazası" ve "Tahrir Defterleri'ne Göre Sinop Şehri" adlı makalelerinden yararlanarak, fethin ardından kentte değişen demografik yapı, gayrimüslim ve Müslüman toplumun yaşadığı mahalleler, bu mahallelerin yaklaşık büyüklükleri, kentte bulunan anıt ve kamu yapıları tespit edilmiş ve tüm bu veriler farklı dönemlerdeki kentin fiziksel gelişim ile ilişkilendirilmiştir.

Şer'iyye Sicilleri'nin transkripsiyonun yapılması için Osmanlıca ve Farsça bilinmesi gerekliliğinden, bu belgelerle ilgili daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanılmıştır. Sinop'a ait 71 No'lu (1853–1863), 74 No'lu (1853–1855), 79 No'lu (1876–1878), 86 No'lu (1744–1747) ve 89 No'lu (1736–1739) beş adet Şer'iyye Sicili'nden, değerlendirmesi ve transkripsiyonu yapılan 71, 86 ve 89 No'lu üç adet Şer'iyye Sicili değerlendirilmiştir (Güler, 1992). 1744–1747 ve 1736–1739 tarihlerini kapsayan İbrahim Güler'in "XVIII. Yüzyılın İlk yarısında Sinop (İdari Taksimat ve Ekonomik Tarihi)", Fahri Sakal'ın "89 No'lu 1737–1739 (1149–1152) tarihli Sinob Şer'iyye Sicili" adlı tez çalışmaları ile Hüseyin Arıcı'nın 1853–1863 tarihlerini kapsayan "71 No'lu Şer'iyye

Siciline Göre Sinop Ve Çevresinde Sosyal Hayat” adlı tez çalışmalarından yararlanarak kentin sosyal ve ekonomik durumu belirlenmiş, yapı isimleri, bu yapıların hangi mahallede yer aldıkları, dolayısıyla mahalle isimleri ve süreç içinde değişen mahalleler ile çarşı bölgeleri tespit edilmiştir.

Vakıf Kayıtları, Vakıflar Genel Müdürlüğünden temin edilmiştir ve arazi, arsa, ev, dükkan, bina vb. hakkında bilgi veren mazbut akar listesi ile cami, mescit, medrese, türbe, çeşme, sebiller, hastane, kütüphane, sarnıçlar, mezarlıklar vb. hakkında bilgi veren mazbut hayrat listesinden yararlanarak yapıların, kent dokusu içinde nerelerde yer aldıkları, günümüze ulaşmamış yapılar ve ismi değişen veya yıkılıp yeniden inşası sırasında arsası değişen yapıların izlerinin sürülmesinde, böylelikle diğer tarihi kaynaklarla birlikte değerlendirildiğinde kentin fiziksel gelişiminin belirlenmesinde yararlanılmıştır.

Salnameler, 1869’dan 1903’e kadar olan bir süreç içerisinde Sinop Kastamonu’ya bağlı bir sancak olduğundan Salname-i Vilayet-i Kastamonu’nun içinde yer almaktadır. Şehrin kuruluş tarihi, fethi gibi kentin tarihi, resmi-gayri resmi yapıları, anıtsal yapıları, bu yapıların hangi tarihte kim tarafından yaptırıldığı ve onarıldığı, kitabeleri, mezarlık ve türbeleri, bunların kime ait oldukları, vakıflar ve gelirleri, arkeolojik eserlerine dair içerdiği bilgiler ile şehrin imar tarihini ortaya koymada yardımcı kaynaklardan olmuştur. Ayrıca salnamelere dayanarak hazırlanan Cuinet’in nüfus ile ilgili sayısal değerlendirilmelerinden de demografik yapının ortaya konmasında yararlanılmıştır.

Seyahatnamelere antik dönemden itibaren konu olan Sinop’a dair Osmanlı döneminde XVII. yüzyılda Evliya Çelebi’nin seyahatnamesinde, XIX. yüzyılda P. Minas Bijiskyannın ve Dr. Perunak Feruhan Bey’in verdiği bilgiler oldukça önemlidir. Seyyahların, ayakta kalabilmiş ya da varlığı yeri bilinen yapılar ve kitabeleri ile mevcut tarihi doku ve demografik yapıya dair verdikleri bilgiler arşiv belgeleri ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilerek yine kentin fiziksel yapısının ortaya konmasında önemli veriler sağlamışlardır.

Görsel Belgeler açısından Sinop’un çok zengin bir arşivi bulunmamaktadır. Kente ait haritalar elimizde mevcut değilse de, çeşitli kaynaklardan bulunan gravürler ve XIX. yüzyıla ait fotoğraflardan, günümüzde hemen hemen yok olmuş konut dokusunun ve yerleşim yoğunluğunun hangi bölgelerde olduğunun, günümüzde var olan veya yok olmuş yapıların mimarisinin izleri takip edilmiş, diğer kaynaklar ile birlikte değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Tablo 1. Dönemlere ait mevcut tarihsel kaynaklar

	Tahrir Defterleri	Şer'iyye Sicilleri	Vakıf Kayıtları	Salnameler	Seyahatnameler	Görsel Belgeler	Anıtsal Yapılar
Antik Dönem					Strabon Ksenophon	√	√
Bizans Dönemi							√
Selçuklu Dönemi					Sadedin Mesut İbn Bibi		√
Beylikler Dönemi					İbn-i Batuta		√
Osmanlı Dönemi	1487 1560/61 1582	1736-39 1744-47 1853-55 1853-63 1876-78	√	1869-1903	Evliya Çelebi Charles Texier Bıjıskyan	√	√

Tüm dönemlere ait kaynaklar değerlendirildiğinde bu dönemlere ait mevcut anıtsal yapılar, tarihsel kaynaklar ve yerinde gözlemler aracılığıyla kentin farklı dönemlerindeki fiziksel sınırları hazırlanan haritalar yardımıyla ortaya konmuştur. Bu süreçte haritaların hazırlanmasında şu şekilde bir yöntem izlenmiştir:

1. Mevcut anıtsal yapılar ve konut gruplarından farklı dönem yerleşim alanları belirlenmiştir.
2. Şer'iyye Sicilleri, Tahrir Defterleri ve salnamelerden yararlanılarak özellikle Osmanlı Dönemi mahallelerinin yerleri belirlenmiştir.

2.3.1. Şehrin Antik Dönem Fiziksel Yapısı

Yerleşme tarihi MÖ 2000'li yıllara dayanan Sinope kenti, yarımada ile Boztepe arasında oluşan birikmeyle meydana gelmiş bir plajın Boztepe adasını karaya bağlaması ile oluşan, uzunluğu en geniş yerinde 1.5km., en dar yerinde 300m. yi geçmeyen, 15-20m. yüksekliğinde eski bir tombolo (karaya bağlanarak yarım adaya dönüşmüş ada) üzerinde kurulmuştur (Toramanoğlu, 2006).

Kentlerin deniz ile bağlantılı olması, askeri, siyasi ve sağlık açısından güvenilir olması ve suyun bulunmasının bu alanın yerleşim için seçimini etkileyen ana etmenler olduğunu söyleyen Aristoteles, kentin kurulacağı ideal yerin doğuya bakan ve gün doğusundan rüzgar alan ve kuzey rüzgarından korunmuş, kolay savunulabilir, suya kolay ulaşılabilir bir yamaç olması gerektiğini belirtmektedir (Toramanoğlu, 2006). Bu açıdan, yerleşime uygun konumu ve topografyası gereği sahip olduğu doğal limanı Sinop'un tarihi çağların başlangıcına kadar inen bir geçmişe sahip olmasını sağlamıştır. Sinope'nin kurulduğu alanın dar bir boğaz olmasına karşın, Küre Dağları önünde bir plato özelliği göstermesi ve çifte limana hakim bir noktada bulunması bu alanın seçiminde belirleyici etken olmuştur. Denizcilik açısından güvenilir olan liman güneydoğuda günümüzdeki limanın yerinde bulunduğu bilinmektedir. Fırtınalara açık kuzeydeki limanın ise kuzeybatıda, Akliman'da karanın denize doğru uzanarak kısmen güvenli bir koy halini alan noktada bulunduğu düşünülmektedir (Şekil 2).

Kentlere yerleşim için ziraata elverişli olma ve destek alınabilecek bir konumda bulunma ile birlikte korunabilir bir uç noktaya ihtiyaç duyulması yerleşim için küçük adaların tercih edilmesine yol açmış (Koçak, 1993), Sinope'de bu özellikleri taşıyan bir yarımada olarak yerleşime açık olmuştur.

Yetersiz yollar nedeniyle Anadolu'dan izole haldeki kentin, kuruluşunun sonrasında da önemini sürdürmesinde ve fiziksel gelişiminde coğrafi konumu, deniz yolu dolayısıyla ticari faaliyetler belirleyici olmuştur. Sinope'nin, deniz nakliyatında Karadeniz'in güneydeki en iyi limanı ve kervanların karada varacakları son yer olmasına karşın İç Anadolu ile bağlantısını kuzey Anadolu dağları zorlaştırdığından, bağlantı ancak dar vadilerle yarılmış birkaç noktadan sağlanabilir olması iskan hareketinin daha çok nehir kenarları ile paralellik göstererek sahil şeridini takip etmesine neden olmuştur (Demir, 2001).

Tarihi kaynaklar, ilk iskan hareketini MÖ. VIII. yüzyılda Milet'ten ayrılan ve kendilerine yeni bir ticaret merkezi kurmak isteyen göçmen Miletoslu Helenlerin kente yerleşmesi ile başlatmaktadır. Bu dönemden sonra kent fiziksel olarak tarihinde görülen siyasi, ekonomik ve sosyal hareketliliklere bağlı olarak gelişse de MÖ. VII. yüzyıl başlarında kuzeyden Anadolu'ya gelen Kimmerlerin kenti yağmalaması nedeniyle o döneme ait yapılar ortadan kalkmış olmalıdır. Yine bu yüzyılda gelen ikinci göçmen grubu da Sinope'ye yerleşmiştir (Gökmenoğlu, 1992). Savunma amaçlı inşa ettikleri surlar ile

kentte imar faaliyetleri başlamış, MÖ VI. yüzyılda ise Perslerin idaresine geçen kentte birçok mabet ve bina inşa edilerek şehrin giriş surları onarılmıştır (Tokgöz, 1973).

Kentin antik dönemdeki fiziksel görünümünde büyük etkisi olan Miletli kolonistler, Pers istilasından sonra MÖ V. yüzyılda tekrar kenti ele geçirmişler ve Sinope'nin üzerine kurulduğu berzahın düzensiz şekline karşın, düzenli ızgara plan ile kenti yeniden inşa etmişlerdir. Izgara plan içinde Roma kentlerinde görülen kuzey-güney yönündeki yol ile merkezde kesişen doğu-batı doğrultusundaki kentin bir kapısından diğer kapısına kadar uzanan ana cadde yer almaktaydı (Bryer ve Winfield, 1985). Bu cadde muhtemelen günümüzdeki Sakarya Caddesinin yerinde bulunmaktaydı. Yer yer daralan ve yer yer genişleyen berzahın şekli bugün de kentin tek ana yolu olan Sakarya caddesinden başka bir yola izin vermediğinden bu ana caddenin o zamanda aynı aks üzerinde yer aldığı düşünülebilir (Şekil 2).

Yeniden planlanan kentte bu dönemden sonra imar faaliyetleri hız kazanmış, Sinope'ye su kemerleri inşa edilmiş, muhtemelen Sülük Gölü mevkiinde yer alan su yolu bağlantılı kanallardan su temin edilerek kentin su ihtiyacı karşılanmıştır (Demir, 2001). Bugünkü eski cezaevinin bulunduğu yerde baş tapınak ve şehrin hazineleri bulunurken diğer ünlü tanrılarına da tapınaklar inşa etmişlerdir. Çifte liman genişletilmiş, surlarla çevrili alanda stoa, agora, gymnasium ve sarayla kent donatılmıştır (Esemenli, 1990). Kentin önemli yapılarının sur içinde yapılmış olduğu görülürken surlar kentin sınırlarını kesin olarak çizmediği, sur dışında da mahallelerin bulunduğu ve yaşamın sürdüğü görülmekte, gerek dini sebepler gerekse başka nedenlerle mezarlıklarında burada buldukları bilinmektedir (Toramanoğlu, 2006).

2.3.1.1. Seyahatnamelere Göre Antik Dönemde Sinop

Şehri farklı dönemlerde ziyaret etmiş seyyah ve araştırmacılardan, kentin kuruluşu, fiziksel yapısı, şehri çevreleyen surlar, kent kapıları, köprüleri ile ilgili ilginç bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu dönemde kentin yapısına dair, antik dönem seyyahı Strabon'un "Antik Anadolu Coğrafyası" adlı eseri ile XVII. yüzyıl seyyahı Evliya Çelebi'nin seyahatnamesi, XIX. yüzyıl seyyahlarından Charles Texier'in "Asie Mineure" ve P. Minas Bijisky'nin "Pontos Tarihi Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz" adlı eserleri aydınlatıcı bilgiler vermektedirler.

Kent hakkında ilk bilgileri öğrendiğimiz, MÖ VII. yüzyılda yaşamış olan Strabon'un (2005) "... Bu kent Miletoslular tarafından kurulmuştur; burada bir deniz üssü kurmak suretiyle kent, Kyaneai berisindeki denizlere egemen oldu ve hatta Kyaneai'in ötesinde bile Helenlerle beraber birçok mücadelelere katıldı; uzun süre bağımsız kaldığı halde sonunda bu bağımsızlığını koruyamadı ve kuşatılarak zapt edildi ve ilk önce Pharnakes, ondan sonra Eupator'u yenen Romalılar tarafından ele geçirildi... Sinope hem doğa hem de insanlar tarafından çok güzel bir şekilde süslenmiştir. Çünkü bir yarımadanın boynu üzerinde kurulmuştur berzahın her iki tarafında da iç ve dış limanları ve olağanüstü palamut dalyanları bulunur... Yukarılarda kentte toprak verimlidir ve özellikle kentin dolayları çeşitli bostanlarla bezenmiştir. Kent surlarla güzel bir şekilde çevrili olup, ayrıca gymnasium, agora ve sütunlu caddelerle gösterişli bir şekilde süslenmiştir..." şeklindeki betimlemeleri kentin bu dönemdeki görünümünü genel hatları ile ortaya koymaktadır.

Texier de (2002) yeni Sinop şehri eskisinin yıkıntıları ile tekrar yapıldığını ve süslü binalar, tapınaklar, kemer altları, tersaneler meydana getirildiğini belirtmekte ve Strabon'un söylediklerini hemen hemen tekrarlamaktadır.

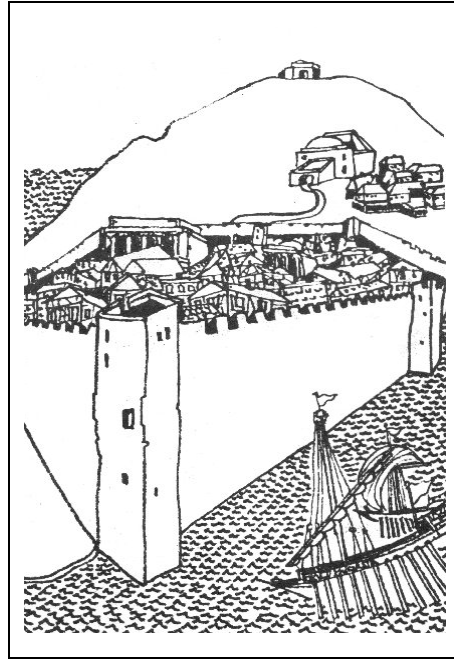
Kenti çevreleyen bu surların ilk olarak Argonotlardan biri olan ve kentte tapınım gören Autolikos tarafından Grek tarzında inşa edildiğini belirten XIX. yüzyıl seyyahı Bijisky (1998) ayrıca Sinop'un MÖ 625 yılında kalesinin ikinci kez inşa edildiğinden bahsetmektedir.

Günümüzdeki biçimiyle surlar, deniz ile irtibatı sağlamak için kuzey güney yönünde, kente girişi sağlayacak şekilde de doğu batı yönünde inşa edilmiştir. Evliya Çelebi (1996) Osmanlı döneminde, altı yüz beden büyüklüğünde ve sağlam taş kale olarak tanımladığı Sinop kalesinin yedi kapısı (Kum kapısı, Meydankapısı, Tersane kapısı, Yenice kapı, Tabakhane kapısı, Uğru kapı, deniz kapısı) olduğundan bahsetmektedir. Kesin olmamakla birlikte bu kapılardan Kumkapısı, Deniz kapısı ve Tersane kapısının deniz ve limanlarla, Tabakhane kapısının batıda, Meydankapının doğuda varoşlarla irtibatı sağlayacak şekilde surların ilk yapıldığı dönemde açılmış oldukları düşünülebilir.

2.3.1.2. Görsel Belgelere Göre Antik Dönemde Sinop

Sinop kentinin antik dönem görüntüsünü William G. Alan'ın "Ancient Sinop" isimli resmi anlamamıza yardımcı olmaktadır (Şekil 68). Sur içinde yoğun bir yerleşmenin görülmekle birlikte hemen surların bitiminde büyük bir tapınak yer almaktadır. Ayrıca sur

dışında yer alan büyük yapı da muhtemelen Mithridates'in sarayı olmalıdır. Sarayın etrafında da azda olsa yerleşmenin olduğu görülmektedir. Ayrıca saraydan sur içine bağlantının sağlandığı yola açılan bir kapı dikkati çekmektedir ki bu da muhtemelen XVII. yüzyılda Çelebi'nin bahsettiği kentin doğu varoşlarına açılan Meydankapı olmalıdır. XV. yüzyıla ait Hızır-İlyas zaviyesinin bulunduğu alanda da bir yapının görülüyor olması antik dönemde Boztepe'de yer alan kutsal mekanların kente İslami kimlik kazandırma çalışmaları neticesinde zaviyeye dönüştürüldüğü düşünülebilir. Bıjıskyan'nın (1998) seyahatnamesinde "... Ada dili üzerinde Seyyid Bilal denilen meşhur bir ziyaretgah ve mezarlık gördük. Orada iyi bir su dahi vardı. Yakınında bir köşesi Ağlımana, biri kaleye, diğeri de limana bakan üçgen şeklinde bir harabe vardır ki bunun bir şapele ait olduğu muhtemeldir." şeklindeki ifadesi de bu fikri doğrulamaktadır.

Şekil 68. Antik dönemde Sinop (Delaney, 1960)

2.3.1.3. Anıtsal Yapılara Göre Antik Dönemde Sinop

Karadeniz'deki tek sığınak yeri olarak dikkati çeken Sinope hakkındaki detaylı bilgiler kendilerine yeni bir şehir kurmak amacıyla MÖ VIII. yüzyılda gelen Miletliler ile başlamasına karşın arkeolojik bulgular bölgedeki yerleşim tarihini kent merkezinde MÖ 2000'li yıllara, yakın çevresinde ise MÖ 4500'lü yıllara kadar götürmektedir (Dönmez,

2004). Ancak günümüze ulaşabilmiş yapılar dikkate alındığında mimari yapı kültürü Helenistik-Roma dönemi özelliği gösteren, sonraki dönemlerde yapılan onarım ve eklemeler hariç tutulduğunda, Pontos hükümdarlarından Mithridat IV. döneminde MÖ I. yüzyılda inşa edilen surlar ile başlamaktadır. Kuzey ve güneyde sahil boyunca uzanan surlarla, batıda Cumhuriyet Caddesine dik şekilde uzanan surlar ile doğuda Gazi Caddesi'nden gelen surlar kesişerek sur içi denilen alanı oluşturmaktadır. Sonraki dönemlerde köklü onarımlar geçirmiş olan kent surları cezaevi duvarını oluşturduğu için sağlam kalan güney duvarı dışında, güneyde denizin etkisiyle, doğu ve batıda ise kent içinden geçen yol nedeniyle yer yer yıkılmış durumdadır (Ek 6).

Surlar ile birlikte Bıjuskyan'nın Sinope'nin başlıca ilahı olduğunu belirttiği, sur dışında, bugünkü İncedayı Mahallesi'nde, kent müzesi bahçesinde yer alan Serapis kültüne ait tapınak kalıntıları dışında başka bir yapı günümüze gelmemiştir. Sur dışında yapı kalıntılarının bulunması bu alanda yerleşmenin olduğunu göstermektedir. Ancak bu dönemde yerleşmenin sur içinde başlamış olmasına karşın sur içinde bu döneme ait hiçbir yapının veya kalıntının gelmemiş olması kentin Türkler tarafından fethinin ardından iskan politikası neticesinde bu alanda meydana gelen demografik değişime ve yakın dönemde sur içindeki imar çalışmalarına bağlı olarak ortadan kalkmış olabileceğini söylemek mümkündür (Ek 7).

2.3.2. Şehrin Bizans Dönemi Fiziksel Yapısı

Doğal korunaklı limanı ile Bizans döneminde de önemini koruyarak, Rusya steplerinden ya da Orta Anadolu'dan gelen ürünlerin boşaltma yükleme merkezi haline gelen Sinop (Anonim, 1982) hakkındaki bilgiler bu dönemi aydınlatmada yetersiz kalmaktadır.

Pontus hakimiyetinin Roma egemenliği tarafından yıkılmasından sonra, Sinop Roma idaresine geçmiştir (Anonim, 1982). Bu dönemde basılan Lucullus portreli paralarla başlayan Roma çağında, Bithynia bölgesi valisinin yazdığı mektuptan Sinop'ta çok sayıda Hıristiyan'ın yaşadığı anlaşılmaktadır. MS 110 yılında, Roma valisi Sinop'a 20 km. uzaklıktaki suyu kemerlerle şehre getirmiş ve kentin girişinde sur içinde bir su kemeri inşa edilmiş, halkın sıhhati yanında dini ve fikri meselelerle ilgilenmiştir (Tokgöz, 1973).

MS IV. yüzyılda imparatorluk doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmış, Sinop bölgesi Doğu Roma denilen Bizans Devleti sınırlarında yer almıştır (Anonim, 1982).

MS. VI. yüzyılda hız kazanan imar faaliyetleri ile kentte kaleler, suyuolları, köprüler ve kiliseler ile bir manastır bir de şato yaptırılmış, ancak ardından çıkan İran savaşları bu gelişmenin durmasına yol açmıştır (Tokgöz, 1973). Gittikçe askeri bir yapı kazanan Sinop zamanla kale içine çekilmiş, tarih boyunca gelişmiş olan ticaret ve kültürü dinsel nedenlerle gerilemiştir.

XI. yüzyılda Türkler tarafından ilk olarak ele geçirilen kent bu dönemden sonra Bizans ve Türkler arasında birçok kez el değiştirmiştir. Bu dönemde St Phokas'a atfedilen kentin katedrali ile birlikte St. Panagia'ya atfedilmiş kilise tahrip edilmiş ve yıkılmıştır. XIII. yüzyılda ise kiliseler camiye çevrilmiştir. Kaynaklara göre yıkılan katedral bugünkü Alaeddin Camii'nin yerinde bulunmaktaydı. Sinop, Alaeddin Keykubat tarafından alındığında camiye çevrilmiş ancak Trabzon İmparatorluğu tarafından tekrar ele geçirildiğinde eski işlevine geri döndürülmüştür (Bryer ve Winfield, 1985). Son olarak kent kesin olarak Türklerin eline geçtiğinde ise kilise tamamen yıkılmış, yerine Alaeddin Camii inşa edilmiştir. Ayrıca Osmanlı dönemine ait kayıtlarda da kiliselerin ismi ile anılan, Ayakluca Kilise Mahallesi ve Büyük Kilise Mahallesi ile birlikte kilise ismi ile anılmasa dahi mahallelerin dini yapı etrafında oluştuğu düşünüldüğünde Arab Mahallesi, Ayatoturi Mahallesi, Ayanikola Mahallesi, Balatlar Mahallesi, Meryemana Mahallesi, Ayakonstantin Mahallesi'nde yer alması muhtemel kiliselerin sonraki dönemlerde yıkıldığını düşündürmektedir. Kentte Balatlar Kilisesi dışında hiçbir kilisenin günümüze ulaşmamış olması mahallelerin muhtemel yerlerinin tespitini engellemektedir. Kaynaklarda geçen Balatlar Mahallesinin, bugün Ada Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Mithridates Sarayı'nın bir parçası olan Balatlar Kilisesinin etrafında yer aldığı düşünülebilir.

2.3.2.1. Anıtsal Yapılara Göre Bizans Döneminde Sinop

MS VIII-IX. yüzyıllarda Sinop'un dinsel ve sivil yapılarının tahrip edildiği ikonoklasım devri ve Karadeniz'den gelen Vareglerin Sinop'u yağmalamalarının da etkisiyle (Esemenli,1990) bu dönemden günümüze sadece sur dışında yer alan Mithridates Sarayı olarak adlandırılan kompleksin bir parçası olan Balatlar Kilisesi ulaşabilmiştir. Ayrıca yakın zamana kadar kalıntılarının 100m. kadar yakınında dört adet dikdörtgen alandan oluşan ve orijinalde beşik tonoz ile örtülü bir sarnıç, kent içi çalışmaları sırasında yıkılmıştır. Saray yapısından daha geç bir dönemde inşa edilmiş olan yapı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Günümüze ulaşan bu yapıların sur dışında yer alıyor olması, sur dışının da bu dönemde yerleşim alanı olarak kullanıldığını göstermektedir. Sur içinde ise bu döneme ait hiçbir yapı kalıntısının bulunmamasında, fethin ardından Hıristiyan mahallelerinde yaşanan demografik yapıdaki değişim ve her dönemde yerleşime açık olan sur içi bölgesinde son yıllarda uygulanan kentsel politikaların bu yapıların yok olmasında etkili olduğu söylenebilir.

Ayrıca fetih geleneği içinde mevcut kilise ve şapellerin yıkılmadan ihtiyaca yönelik dönüştürülerek kullanıldığı, yeni kurulan mahallelerle genişlemeye başlayan kentte ihtiyaç duyulan dini mekan gereksinimi, söz konusu mahalleye yakın bir çevrede kilise ya da şapel olmadığı için yeni bir yapı inşa edilerek karşılanmaya çalışıldığı (Tuluk, Düzenli ve Düzenli, 2005) bilinmesine karşın Sinop örneğinde St. Panagia'ya atfedilen kilisenin yıkılarak yerine Alaeddin Camii inşa edilmesi ile gerçekleşmiştir (Ek 7).

2.3.3. Şehrin Selçuklu Dönemi Fiziksel Yapısı

Selçuklular, Bizans'tan devraldıkları Anadolu'nun, Türkleşme ve İslamlaşması sürecini hızlandırmak, fetih ve savaşlarla harap olan yerleşmeleri yeniden iskana açmak, fetihler döneminde duraklama yaşayan transit ticaret yollarını tekrar faaliyete geçirmek için sistemli bir yerleşim politikası izlemişlerdir (Özcan, 2006). Bu bağlamda, yönetim altındaki Türk unsurları ile gayrimüslim toplum kaynaşmış, Anadolu'da yeni yerleşim alanları açılmıştır. Fetih sonrasında kentleri merkezle birleştirme amacıyla tarihi kervan yollarından faydalanarak güçlü bir ulaşım ağı kurulmaya çalışılmış, yolların güvelliğini ve ticaretin canlanması için kervansaraylar inşa ettirilmiştir (Erdem, 2001). Böylelikle askeri açıdan ele geçirilen kentin gerçek fethi siyasal, sosyal ve kültürel uygulamalarla da gerçekleştirilmiştir.

Özellikle XII. yüzyılın son yarısından itibaren, Anadolu'da Türk-İslâm kolonizasyonunu oluşturma çalışmalarında Konya, Ereğli, Niğde, Aksaray, Kayseri, Elbistan, Malatya, Erzincan, Sivas, Tokat, Niksar, Amasya, Kastamonu, Kırşehir, Ankara, Akşehir, Antalya ve Alaiyye (Alanya) fethedilmiştir. Bu kentler ile birlikte Karadeniz'e açılma ve bu yolla deniz ticareti içinde kendine yer bulma gayesi ile Anadolu'nun kuzeyinde siyasi ve iktisadi olarak önemli bir kent olan Sinop da ele geçirilmiştir (Özcan, 2006).

Sinop'un 1214'de I. İzzeddin Keykavus tarafından fethi ile Selçuklular deniz olgusu ile tanışmış, muhtemelen güneyde kent surlarına paralel, şimdiki tersane ile aynı yerde, bir tersane inşa ederek Karadeniz'e açılmışlar, pamuk, ipek ve doğudan gelen baharat ticareti sistemine girmişlerdir. Bu nedenle Sinop ve çevresinde Türk iskanı kolaylaştırılarak memleketin çeşitli yerlerindeki tüccar ve zengin kişilerin bu bölgeye göçleri teşvik edilerek kentin bir ticaret ve ihracat limanı haline gelmesi sağlanmıştır (Güler, 1992).

Siyasi ve ekonomik gelişmeyle birlikte demografik yapıda meydana gelen değişimlere paralel, kente İslami kimlik kazandırmak amacıyla imar çalışmalarına başlanmıştır. İlk olarak fethin sembolü olarak şehrin kilisesi camiye dönüştürülmüş, kalenin yıkılan yerleri onarılmış ve tersane alanı ile bağlantılı, askeri üs ve liman olarak kullanılan bir iç kale inşa edilmiştir. Keykavus'un yaptığı teşkilat ve tayinlerle kent kısa zamanda bir Türk ve Müslüman beldesi haline gelmiştir. (Koca, 2001). Böylelikle Sinop tarihsel liman işlevini ve Karadeniz kültürlerinin kaynaştığı merkez olma durumunu bu dönemde de sürdürmeye devam ettirmiş, Selçuklu ulaşım ağı içinde Antalya ile birlikte Anadolu kentlerinin aktarma ve dağıtım, işlevsel açıdan sisteme giriş, çıkış merkezi olarak sosyal, kültürel ve ekonomik çekim alanı konumuna gelmiştir (Özcan, 2006).

Ancak Sinop Selçuklu döneminde kentte uygulanan iskan ve imar politikalarına rağmen Bizans döneminde aldığı kale-şehir özelliğini bu dönemde de sürdürerek gelişimini genel anlamda sur içinde sürdürdüğü, şehrin meydanı, ticari ve yönetim merkezi sur içinde kaldığı bilinmektedir (Bryer ve Winfield, 1985). Fiziksel açıdan çok fazla bir gelişme göstermeyen kentin, demografik yapısı hakkında da Selçuklu Devleti'nin merkezi olan Konya'ya uzak olması nedeniyle net bilgi edinebileceğimiz yeterli kaynak bulunmamaktadır. İdari teşkilat ile beraber arazi ve nüfus tahriri de yapılmışsa da bu belge günümüze ulaşmamıştır. Kentin nüfusu ile ilgili olarak yalnızca Güldal, kentlerin nüfusları hesaplanırken kullanılan bazı yöntemlere göre Sinop kentinin nüfusunu yaklaşık olarak hesaplamış ve İç kale ile birlikte 30 hektar büyüklüğündeki sur içi alanda, hektar başına 150 kişi yaşadığı düşünüldüğünde nüfusunun yaklaşık 4500 olduğu, sur dışında yaşayanlar da eklendiğinde ortalama 5500 civarında olduğu anlaşılmaktadır (Güldal, 2003).

Sinop'un Bizans kentinden bir Türk-İslam kentine dönüşümünde, demografik yapısında meydana gelen değişimle birlikte, Osmanlı döneminde bir fetih politikası olarak gördüğümüz yeni oluşan mahallelere cami veya mescit inşa edilmesinin benzerinin Selçuklu ve Beylikler döneminde de gerçekleştiğinden bahsedilebilir. Osmanlı döneminde kentin en kalabalık mahallesi olarak geçen Kapan Mescidi Mahallesi'nin ismini

Selçuklulardaki tartı işleriyle ilgili terazi anlamındaki “Kaban”dan alması ve etrafında kurulduğu mescidin 1369 senesinden önce inşa edildiğinin biliniyor olması bu mahallenin ilk olarak Selçuklular döneminde oluştuğunu kanıtlamaktadır. Ancak kentteki ilk mahallenin Sinop’un Türkler tarafından ilk yaptırılan camisi olan, yine bu dönemde inşa edilmiş iç kalenin içindeki Kale Camii’nin etrafında oluşmuş olması muhtemeldir. Kentin Bizanslılar tarafından işgali sırasında Türklerin iç kaleye çekildikleri ve bir süre burada yaşadıkları bilgisi bu düşünceyi doğrulamaktadır. Yine bu dönemde inşa edilen ve kentin daha sonraki dönemlerde merkezi konumunda bulunan Alaeddin Camii’nin de etrafında bir mahallenin oluştuğu açıktır.

Kozmopolit bir görünüm sergileyen Sinop’ta, 1261 yılında yapılan anlaşma sonucunda koloni kuran Cenevizlilerin ise muhtemelen liman çevresinde ve sur dışındaki mahallelerde yaşadığı söylenebilir (Bryer ve Winfield, 1985).

2.3.3.1. Seyahatnamelere Göre Selçuklu Döneminde Sinop

Selçuklu fethi sonrası fiziksel dönüşüm süreci yaşayan kent hakkında seyyahların verdikleri bilgiler oldukça önemlidir. XIII. yüzyıl kentin genel görünümüne dair Sadedin Mesut’a ait mektuplar ve İbn Bibi’nin “Selçuknâme” adlı eseri aydınlatıcı bilgiler vermektedirler.

Sinop ve meskun halk hakkında ayrıntılı bilgi veren, şair ve tabip Sadedin Mesut’un yazılarında geçen “...bağ bağ üzerine, dal dal üstüne, sofa sofa üzerinde, köşk köşk üstündedir. Kıpçaklar, Karluklar, Ruslar, Alanlar ve Rumlar bulunmaktadır.” sözleri kentin zenginliğini anlatmakta, ayrıca kentte farklı etnik kökenden insanların bir arada yaşadıklarına işaret etmektedir (Güldal, 2003).

Sinop’un fethini ve sonrasında uygulanan fetih metodu konusunda bilgi veren İbn Bibi (2007), İzzeddin Keykavus’un kenti teslim alışından sonra kaleye saltanat bayrağı dikildiğinden, şehrin güvenliği sağlandıktan sonra kiliseleri mescide çevrilerek buralara kadı, hatip, minber, müezzin tayin edildiğinden, kalenin onarılıp ve muhafazası için muhafızlar görevlendirildiğinden bahsetmektedir. Ayrıca kente girişin sağlandığı batı surlarının başlangıcına, savunulması daha kolay olan ve Osmanlı döneminde içine cezaevi inşa edilen iç kale yaptırılmıştır.

Böylelikle kentin sadece siyasi olarak değil uygulanan iskan ve imar politikaları ile fiziksel olarak da, Bizans kenti görünümünden çıkarak bir Türk kenti görünümü almaya başladığı anlaşılmaktadır.

2.3.3.2. Anıtsal Yapılara Göre Selçuklu Döneminde Sinop

Sinop, surları bakımından klasik geçmişin etkileyici kalıntıları ile Selçuklular arasındaki karşılaşmanın örneğini oluşturmaktadır. 1214 yılında fethin hemen ardından İzzeddin Keykavus emirlerin mali kaynaklarının ve gözetimlerinin yanı sıra usta mimarların da seferber olması çağrısında bulunmuş ve kent surlarını güçlendirmiştir (Redford, 2001). Ancak Trabzon Rumlarının XIII. yüzyıl başlarında kenti işgal etmeleri sırasında surların özgün kısımlarının büyük bölümü ortadan kalkmıştır.

Kent 1266 yılında Pervane Muineddin Süleyman tarafından ikinci kez fethedildikten sonra şehrin yeniden imarına başlanmıştır. Türkler tarafından cami olarak kullanılan, Rumların eline geçtiğinde ise tekrar eski işlevine geri döndürülen şehrin ana kilisesi bu dönemde tamamen yıkılmış ve yerine Alaeddin Camii inşa edilmiş, caminin kuzeyine de Sinop'un geri alınmasının hatırası olarak medrese yaptırılmıştır. Alaeddin Camii, kuzeyindeki Selçuklu medreselerinin son örneklerinden biri olan Pervane Medresesi ve yine bu dönemde batısında inşa edilmiş olan Yukarı Hamam ile birlikte bir Selçuklu külliyesi görüntüsü kazanmıştır (Esemenli, 1990). Sur içinde Osmanlı kayıtlarında Aslan Mahallesi olarak geçen bugün Meydankapı Mahallesi sınırlarından yer alan Aslan Çeşmesi sur içinde, sur dışında ise günümüzde Ada Mahallesi sınırları içinde yer alan Seyyid Bilal Türbesi Selçuklulardan günümüze gelen diğer yapılardır (Ek 8).

2.3.4. Şehrin Beylikler Dönemi Fiziksel Yapısı

Anadolu Selçuklularının zayıflamaya başladığı dönemde Pervane Süleyman'ın özel mülk haline getirmiş olduğu Sinop ve çevresinde Muinüddün Mehmed XIII. yüzyılın ikinci

yarısında bağımsızlığını ilan ederek Pervaneoğulları Beyliğini kurmuş böylelikle kentte yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde şehrin idari yapısı ve fiziki durumuna dair günümüze yalnızca Cezayirli Ali Paşa Camii'ne bitişik, Sinop idareci ve komutanlarından Emir Tayboğa'ya ait Tayboğa Türbesi ile birlikte Pervane Medresesi içinde yer alan Gazi Çelebi Türbesi gelebilmiştir. Trabzon Rum İmparatorluğu'ndan tarihçi Panaretos'un aktardığı üzere bu dönemde Sinop'ta büyük bir yangın çıkmış ve başta kiliseler olmak üzere hükümet binasının da yanmış olduğu bilinmektedir (Güldal, 2003).

Denizcilik faaliyetleri üzerinde duran beyliğin son hükümdarı Gazi Çelebi'nin 1322'de ölümünün ardından kent, Kastamonu'da kurulmuş olan Candaroğlu Beyliğine katılmış böylelikle yeni bir ailenin Pervaneoğulları Beyliğinden çok daha uzun süreli hükümdarlığı başlamıştır. Karadeniz'deki en işlek ticari merkez olan kente, bu dönemde Anadolu'dan birçok Çepni Türkü'nün göçmesi ile kentte Türkmen nüfusunda artış meydana gelmiştir (Güldal, 2003). Ayrıca Sinop'un fethi ile Karadeniz ticaretini ellerinde bulunduran Cenevizlilerle temasa geçilmiştir. 1351 tarihli portulanda (liman ve sahillerin özelliklerini anlatan ve tehlikesiz yolları bildiren, içerisinde haritaların bulunduğu eserler) Sinop üzerinde Ceneviz bayrağının dikilmiş olduğunun görülmesi de, kentte İtalyan kolonilerinin bulunduğunu göstermektedir (Turan, 1988).

2.3.4.1. Seyahatnamelere Göre Beylikler Döneminde Sinop

Sinop'un beylikler dönemindeki yapısına dair en detaylı bilgileri 1331-1332 yıllarında kenti gören seyyah İbn-i Batuta'dan öğrenmekteyiz.

Batuta (1983), "...Burası kalabalık bir şehir olduğu kadar bütün güzellikleri ve bütün iyi savunma imkanlarını da nefsinde toplamış bulunmaktadır. Şehir, doğu yönü hariç, çepeçevre denizle çevrilidir. Bu yönde bulunan biricik kapısından şehre ancak belde hakiminin müsaadesiyle girilebilir. O tarihlerde şehrin hakimi ise yukarıda andığımız Süleyman Padişah'ın oğlu İbrahim Bey idi. Usule göre bizim için de izin çıkınca şehre girdik ve ahi İzzeddin Çelebi'nin deniz kapısı dışında bulunan zaviyesinde indik. Buradan Sebte limanında olduğu gibi denize doğru uzanmış bir dağa çıkılır ki, üzeri bağ ve bahçeler, akarsular ile kaplıdır. Burada yetişen meyvelerin çoğunu üzümle incir teşkil eder. Ancak sarp bir dağ olmakla çıkış pek müşkildir. Üzerinde on bir kadar Rum köyü vardır ve hepside Müslümanların egemenliğinde yaşamaktadır. Tam tepede kurulmuş olan zaviye Hızır-İlyas Aleyhisselam'a nispet olunur ki, burası dindar kişilerin ziyaretleri sebebiyle bir

an dahi boş kalmaz. Ayrıca orada bulunan bir ayazmada yapılan duaların makbul olduğuna inanılır. Dağın üzerinde ise ulu sahabelerden Bilal-i Habeşi'nin kabri vardır. Yanı başındaki tekkeden gelen gidene yemek ikram edilmesi adet olunmuştur. Sinop Ulu Cami-i gördüğümüz en güzel camilerden biridir. Orta yerde bir şadırvan olup, üstünü dört ayağın taşıdığı bir kubbe örter. Her ayağı mermerden yapılmış iki sütun tutar. Üst tarafta ahşap merdivenle çıkılan bir mahfil vardır. Camiyi yaptıran Sultan Alaeddin-i Rumi'nin oğlu Sultan Pervane'dir ki, Cuma namazlarını anılan mahfilde eda ederlerdi. Ondan sonra oğlu Gazi Çelebi hükümdar olmuştu. Onun ölümünden sonra ise sözü geçen Sultan Süleyman bu şehri ele geçirmeye muvaffak olmuştur.” demektedir. Kentin genel durumunu tasvir eden seyyah, kentin giriş kapısının dışında muhtemelen liman ile kentin bağlantısını sağlayan deniz kapısının da bulunduğunu belirtmektedir. Ancak İzzeddin Çelebi'nin zaviyesinin günümüze gelmemiş olması ve hakkında başka bir bilginin bulunmaması yerinin tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca bahsettiği, Hızır İlyas Zaviyesi, Boztepe yakınlarında bulunmaktaydı. Yakın zamanlara kadar sadece iki duvar kalıntısı gelebilmiş olan yapının askeri alanda bulunması şimdiki durumu hakkında bilgi sahibi olmamızı engellemektedir. Şehre hakim konumda inşa edilmiş olan zaviyenin çoğu örnekte olduğu gibi fethedilen yörenin Türkleşmesi, İslami kimlik kazanmasının amaçlanması dışında, zaviyenin yer aldığı tepe üç taraftan denizlerle çevrili ve yarımada hakim konumda bulunması, Hızır'ın suların hakimi, gemicilerin koruyucusu olarak bilinmesi ile açıklanmaktadır. XIX. yüzyılda Sinop'ta incelemelerde bulunan Xavier Hommaire de Hell'in Boztepe'de bahsettiği harap türbenin Hızır-İlyas Zaviyesi olabileceği düşünülebilir (Çakmakoğlu, 2001). Batuta'nın (1983), anlattıklarından anlaşıldığına göre, İncedayı Mahallesi'nden Ada Mahallesi'ne çıkan yol üzerinde gayrimüslim mahalleleri bulunmaktadır. Ancak bu alanda türbe, zaviye ve tekke yapılarının bulunmasına karşın gayrimüslimler ile birlikte Müslüman halkın da bu bölgede yaşayıp yaşamadığına dair bilgi vermemektedir.

2.3.4.2. Anıtsal Yapılara Göre Beylikler Döneminde Sinop

Candaroğulları, Selçuklulardan sonra da iskân politikası gereği yeni Müslüman mahalleri kurularak yeni cami ve mescitler inşa edilmesi ve kente Türk-İslam kenti karakteri kazandırma uğraşlarına devam etmişlerdir. En önemli eserleri iç kaleden geçirilen yol nedeniyle günümüze ulaşmamış olan İbrahim Bey ya da Kale Camii adıyla

anılan camidir. Yapının Selçuklu ve Candaroğulları dönemine ait kitabe bulundurması, caminin Selçuklular devrinde inşa edilip Candaroğulları döneminde ise onarım görmüş olduğunu düşündürmektedir. Eğer bu düşünce doğruysa Kale Camii kentte inşa edilen ilk camidir ve kayıtlar caminin kullanımının süreklilik arz ettiğini, bu da burada sürekli bir Müslüman Mahallesinin bulunduğunu göstermektedir.

İnşa edilen ve günümüze ulaşan diğer yapılar ise, sur içinde Meydankapı Mahallesi'nde Fetih Baba Mescidi, Fıskıran Çeşmesi ve bugün bu mahalle sınırları içerisinde yer alan, kaynaklarda ise Mescid-i Saray Mahallesi'nde bulunan Saray Camii, kaynaklarda da aynı isimle anılan Camii Kebir Mahallesi'nde Yukarı Hamam, Candaroğulları Türbesi, Şehabüddin Çeşmesi ile günümüzde ayakta bulunmayan Kadı Mescidi, Ulu Bey Mescidi inşa edilmiştir. Kaynaklarda geçen mahallelerden hangi mahallenin sınırları içinde buldukları tespit edilemeyen ancak sur içinde bugünkü İncedayı Mahallesi'nde Aynalı Kadın Türbesi, sur dışında ise bugün Ada Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Tayboğa Türbesi ile Hatunlar Türbesi, Yeni Mahalle'de Yalı/Varoş Hamamı, Gelincik Mahallesi'nde Pervane Türbesi inşa edilmiştir (Ek 9).

Fethi gerçekleşen kentte uygulanan iskân politikası gereği, inşa edilen cami ve mescit etrafında bu ibadethanelerin ismi ile anılan yeni mahallerin kurulduğu dikkate alındığında Osmanlı dönemi kayıtlarında adları geçen Mescid-i Ulubeğ, Mescid-i Tayboğa ve Mescid-i Saray mahallelerinin bu dönemde inşa edildikleri bilinen ibadethanelerin etrafında oluştukları söylenebilir. Günümüze ulaşmayan Ulu Bey Mescidi, Aleddin Camii'nin kuzeyinde inşa edilmiş olduğunun bilinmesi ile birlikte günümüzde aynı bölgede Ulu isimli sokağın yer alması mahallenin bu sokak yakınlarında şimdiki Meydankapı Mahallesi sınırları içerisinde yer aldığı düşünülebilir. Tayboğa Mescidi'nin ise yeri kesin olarak bilinmemesine karşın Uluğ (1925), Aşağı Hamamın kuzeyinde Şehabettin Ağa tarafından Şehabettin Ağa Çeşmesinin yanında inşa edilmiş olabileceğini söyler ki bugün de bu çeşmenin bulunduğu sokak isminin Tayboğa olarak geçmesi mahallenin bu sokak çevresinde günümüzdeki Camii Kebir Mahallesi sınırları içerisinde yer aldığını kanıtlayabilir (Ek 15).

2.3.5. Şehrin Osmanlılar Dönemi Fiziksel Yapısı

Osmanlılar, diğer Anadolu şehirlerini ve İstanbul'u ele geçirdikten sonra, siyasi ve iktisadi açıdan önemli olan Güney Karadeniz bölgesini ele geçirmek amacıyla yeni bir

fethin politikası izlemiştir. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'dan Trabzon'a ya da Türkiye'den Kıyım gidecek tüccarların uğradıkları emin bir liman ve ticaret pazarı olan Sinop'u da bu strateji gereği 1461'de Karadeniz kıyısındaki diğer topraklar ile birlikte fethetmiştir (Yücel, 1980).

Sinop'un fethiyle tersanesi de Osmanlılara geçmiş ve burası Gelibolu ile devletin başlıca deniz üslerinden biri olmuştur. Kıyım ve Karadeniz'e yapılan seferlerde üs hizmetini gören kent, Karadeniz'deki donanma için kışlak rolünü oynamış, tarihi bir liman olarak ticari önemi ile birlikte askeri önemini de Osmanlı döneminde de sürdürmüştür (Uzunçarşılı, 1969).

Fetihten sonra idari bakımdan Anadolu eyaletinin Kastamonu sancağına bağlanan kentin gelişmesi için halk sürgün edilmeyip kentte kalmaları sağlanmış ve kaleyi koruma görevi karşılığında tüm avarız vergilerinden muaf tutulmuşlardır. Bu ayrıcalıklara bağlı olarak bir yüzyıldan daha kısa sürede kent nüfusunda ve vergi mükellefi sayısında önemli artış meydana gelmiştir (Faroqhi, 1993).

Ancak ekonomik açıdan, XVIII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ülkede başlamış olan karmaşaya paralel olarak Osmanlı donanma ve tersanelerinin bakımsız bir hale gelmesi ve bölgedeki transit ticaret gerilemesi ile Sinop pazarının da önemi azalmıştır (Özcan, 1990). XIX. yüzyılda meydana gelen Rus baskını sonucunda büyük zarar gören kent, askeri bir tersane şehri olmaktan da çıkmıştır (Esemenli, 1990). XVIII. ve XIX. yüzyıl başında seyyahların verdikleri bilgiler de bu gerilemeyi doğrulamaktadır.

Fiziki açıdan ise, genel anlamda XIII. yüzyıldan itibaren Türk ve İslam kenti kimliği kazanmaya başlayan Sinop'ta Osmanlı fethi sonrasında daha da hız kazanan imar faaliyetleri ile birlikte, Selçuklu ve Beylikler döneminde olduğu gibi çarşının ya da dini yapıların etrafında oluşan mahallelerle kent gelişmeye devam etmiştir.

2.3.5.1. Tahrir Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Sinop

Fethin ardından kentin fiziksel yapısına ilişkin önemli bilgiler veren 1487, 1560/61, 1582 tarihli üç adet Sinop Tahrir Defteri bulunmaktadır. Fetihten sonra kent ile ilgili bilgi veren en eski arşiv belgesi II. Beyazid zamanında düzenlenen 1487 tarihli Mufassal Tahrir Defteridir. Bu defterden önce, fethin hemen ardından bir tahrir yapılmış olduğu bilinmekteyse de bu defter günümüze ulaşmamıştır.

1487 tahririne göre surlarla çevrili Sinop şehri 13'ü Müslüman, 7'si gayrimüslim mahallesi olmak üzere 20 mahalleden meydana gelmekteydi. Müslüman nüfus kent surları içinde yaşarken, Hıristiyan nüfus ise batı varoşlarında yaşamaktaydı.

Müslüman mahallelerinin hemen hepsi diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi etrafında biçimlenen cami veya mescit adını taşımakta, gayrimüslim mahalleleri ise aynı şekilde kilise ismi ile anılmaktadır. Ancak sadece gayrimüslim mahallesi olan Tersane Mahallesi bu biçimlenmenin dışında kalmaktadır. Mahallelerden ayrı olarak Cemaat-ı Nöbetciyan adı altında 117 nefer olduğu belirtilen bir grup daha bulunmaktadır.

Bu tarihte kent, Müslüman ve gayrimüslim toplam 3387 nüfusa sahiptir. 13 mahallede yaşayan Türkler 492 hane ve 60 mücerred (bekar) ile 52 nefer de imam, müezzin, mütevellî gibi vergiden muaf zümreden oluşmaktadır. Hıristiyan halk ise 159 hane ve 20 mücerred nüfusa sahiptir. En kalabalık Türk mahallesi 68 hane ile Kapan Mescidi Mahallesi, Rum mahallesi ise 32 hane ile Ayakluca Kilisesi Mahallesi'dir (Ünal, 1990).

Tahrir Defterine kayıtlı 13 Müslüman mahallesinden Mescid-i Bab-ı Meydan, Mescid-i Sultan Alaeddin Camii Mahallesi, Mescid-i Tayboğa Mahallesi, Mescid-i Kapan Mahallesi, Mescid-i Saray Mahallesi, Mescid-i Arslan Mahallesi, Cami-i Arslan Mahallesi, Mescid-i Ulu Bey, Mescid-i Şekerhane Mahallesi olmak üzere 9 mahallenin yeri tespit edilebilmektedir. Yeri tespit edilemeyen Sufî Bayezid Mahallesi, Mescid-i Akdoğan Mahallesi, Mescid-i Demürlü Mahallesi, Mescid-i Serameddin Mahallesi ise muhtemelen zaman içerisinde ad değiştirmiş veya başka bir isim altında birleştirilmiş olmalıdır. Yeri yaklaşık olarak tespit edebildiğimiz Tersane Mahallesi dışında Büyük Kilise Mahallesi, Aya Bedros Mahallesi, Ayakluca Kilise Mahallesi, Aya Nikola Mahallesi, Arap Pınarı Mahallesi, Aya Kostandin Mahallesi olmak üzere 6 gayrimüslim mahallesinin ise günümüze hiçbir kilise kalıntısı gelmediğinden, yerleri tespit edilememektedir. Yerleri tespit edilebilen mahallelerden Mescid-i Bab-ı Meydan, Mescid-i Ulu Bey, Mescid-i Arslan, Cami-i Arslan, Mescid-i Saray, günümüzdeki Meydankapı Mahallesi; Sultan Alaeddin Camii, Cami-i Kebir, Mescid-i Kapan ve Mescid-i Şekerhane ile gayrimüslim mahallesi olan Tersane, Kaleyazısı, Mescid-i Tayboğa ise bugünkü Ada Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadırlar.

1560/61 yılında yapılan üçüncü tahrirde ise 1486 tahririnden farklı olarak şehri güneyden kuzeye doğru bölen kalenin içerisinde yaşayan Müslüman halkın yavaş yavaş şehrin batı ve doğu varoşlarına yerleşmeye başladıkları, kale dışında da Müslüman

mahallelerinin olduğu görülmektedir. Bu Tahrir Defteri'nde Müslüman mahallelerinin sayısı 13'den 14'e yükselmiş, bir önceki tahrirde adı geçmeyen günümüzde muhtemelen Ada Mahallesi sınırları içerisinde Balatlar Mahallesi ilk kez bu dönemde kayıtlara girmiştir. Artan Müslüman mahallesine karşın gayrimüslim mahalle sayısında değişiklik meydana gelmemiştir. Ancak Türk hane sayısı 377'ye düşmüş, mücerred sayısında ise artış meydana gelerek 60'dan 318'e çıkmıştır. Rumların hane sayısı 198'e, mücerred sayısı da 88'e yükselmiştir. Her iki mücerred sayısındaki normalin üstündeki bu artış dikkat çekicidir. Ünal (1990), artışın nedenini doğum oranının yüksek olması veya XV. yüzyıldan XVI. yüzyıla tahrir tekniğinde meydana gelen değişmelerle ilgili olabileceğine bağlamaktadır. Sonuç olarak bu dönemde hane sayısındaki azalma nedeni ile Türk nüfusu 2203'e düşerken, gayrimüslim nüfusu ise 1078'e yükselmiştir.

1582 tarihli Tahrir Defteri'nde ise, gayrimüslim mahallelerinde değişim olmaması, Müslüman mahallelerine yeri tam olarak tespit edilemese de muhtemelen şimdiki yeni mahalle sınırları içerisinde yer alan Küçük Ayasofya Mahallesi (Yeni Mahalle) adını taşıyan bir mahalle daha eklenmiştir. Ancak önceki tahrirlerde adı geçen Mescid-i Arslan ve Camii Arslan mahalleleri birleşerek tek bir mahalle haline geldiğinden 14 olan mahalle sayısında değişiklik meydana gelmemiştir. Yeni kurulan mahallelere karşın bu dönemde de Müslüman hane sayısı azalarak 364'e düşmüş, mücerred sayısı ise 649'a yükselmiştir. Gayrimüslim nüfusu ise bu dönemde de artış göstermiş ve hane sayısı 226'ya mücerred sayısı 295'e yükselmiştir. Müslüman nüfustaki azalmaya karşın son tahrire göre kent nüfusu içerisinde Müslüman nüfusun oranı %63, gayrimüslim nüfusu ise %37'dir (Ünal, 1990)

1487 ile 1582 tarihleri arasında Sinop şehri nüfusunda meydana gelen %11 oranındaki artış bu dönemde nüfusun azaldığını göstermektedir. Müslüman nüfus %4 oranında azalırken gayrimüslim nüfusu %75 oranında artış göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Karadeniz'in bir iç deniz haline gelmesi ile Akdeniz ve Avrupa ile olan ticaret başka noktalara kaymış, ticari hayatta meydana gelen gerileme nüfusun azalmasının sebeplerini açıklamaktadır (Ünal, 1990), (Ek 12 ve 15).

2.3.5.2. Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı Döneminde Sinop

XVII. ve XVIII. yüzyıllarına ait ayrıntılı tahrirlerin yapılmamasından dolayı kentin fiziksel yapısındaki gelişmenin takibi için Şer'iyye Sicilleri'nin verdiği bilgiler oldukça

önemlidir. Sinop'a ait 71 No'lu (1853–1863), 74 No'lu (1853–1855), 79 No'lu (1876–1878), 86 No'lu (1744–1747) ve 89 No'lu (1736–1739) beş adet Şer'iyye Sicili'nden, transkripsiyonu yapılmış 71, 86 ve 89 No'lu üç adet Şer'iyye Sicili'nden yararlanılmıştır.

XVIII. yüzyılda Şer'iyye Sicilleri'nde Sinop kentine ait 31 adet mahalle ismi bulunmaktadır. Tahrir Defterleri'nde geçen Sufi Bayezid Mahallesi, Mescid-i Akdoğan Mahallesi, Mescid-i Serameddin Mahallesi, Tersane Mahallesi, Büyük Kilise Mahallesi, Aya Bedros Mahallesi'ne bu dönemdeki kayıtlarda rastlanmamaktadır. Ancak sicillerde bu mahallelerin adlarının bulunmamasının sebebinin, o mahalleye ilişkin herhangi bir dava olmamış olması olabileceği düşünülmelidir. Bununla birlikte Arasta Mahallesi, Bağçeler Karyesi, Bayrameddin Mahallesi, Elekçiler (Elekciyan) Mahallesi, Kalayazısı Mahallesi, Kefevi Mahallesi, Kumbaşı Mahallesi, Küfli Mahallesi, Mehmedağa Mahallesi, Selamdalı Mahallesi, Siraceddin Mahallesi, Siyorkuz Mahallesi, Şeyh Mahallesi, Üskibi Mahallesi ile gayrimüslim mahallelerinden Ayatoturi Mahallesi, Meryemana Mahallesi bu dönemde ilk kez karşımıza çıkmaktadır (Güler, 1992 ve Sakal, 1990).

Ancak, Siyorkuz ve Üskibi adlı mahallerinde diğer mahallelerde olduğu gibi, “Medine-i Sinob mahallatından”, “Medine-i mezbure mahallatından” şeklinde ayırt edici bir tanımlama kullanılmaması, İstanbul ahalisinden bir kişinin Sinop'ta ölmesinden dolayı Sinop mahkemesinde görülen davada geçmesi bu mahallelerin İstanbul'a ait olduklarını düşündürmektedir. Ayrıca, dört farklı mahalle gibi görünen Kumbaşı ve Elekçiler (Elekciyan) Mahallesi ile Bayrameddin ve Siraceddin Mahalleleri de aslında değişik isimlerle kullanılan iki mahalledir. Böylelikle XVI. yüzyılda 21, XVII. yüzyılda ise 24 olan mahalle sayısı XVIII. yüzyılda artarak 27'ye yükselmiştir (Güler, 1992 ve Sakal, 1990).

Bu mahallelerden Tahrir Defteri'nde ismi geçmeyen ve yerleri tespit edilebilen Kalayazısı, Kumbaşı ve Arasta Mahalleleri ile İç kale ise sur içinde günümüzde Kale Yazısı Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadırlar. Doğu varoşlarında yer alan Kefevi Mahallesi'nin ise ismi değişmemiştir ve kent içinde Kefevi olarak da bilinen bölgede, İncedayı Mahallesinde varlığını devam ettirmektedir. Ayrıca XVIII. yüzyıla kadar kara ile direk bağlantısı bulunan ve surların dışında tamamen korunaksız bir alan olan batı varoşlarında, günümüzdeki Gelincik Mahallesi sınırlarında içindeki Bağçeler Karyesi ile ilk kez bir yerleşmeye rastlanılmıştır (Ek 13 ve 15).

Tablo 2. Tarihsel kaynaklarda adları geçen mahalleler

MAHALLELER					
71 Nolu Şer'iyye Sicili (1853–1863)	89 No'lu Şer'iyye Sicili (1736–1739)	Tüm XIX.yy. Sicillerinde	Sicillerde Adı Geçenler	Tahrir Defterlerinde	Günümüzde
Arab M.	Arap M.	Arab M.	Arab M.	Arap Pınarı M.	
Arasta M.	Arasta M.		Arasta M.		Kaleyazısı M.
Arslan M.	Arslan M.	Arslan M.	Arslan M.	Mescid-i Arslan M.	Meydankapı M.
Ayaklıkenise M.	Ayaklıkenise M.		Ayaklıkenise M.	Ayakluca Kilise M.	
	Ayakonstantin M.		Ayakonstantin M.	Aya Konstantin M.	
		Ayanikola M.	Ayanikola M.	Aya Nikola M.	
			Ayatoturi M.		
Bağçeler Karyesi	Bağçeler M.		Bağçeler M.		Gelincik M.
Balatlar M.	Balatlar M.	Balatlar M.	Balatlar M.	Balatlar (Mescidi) M.	İncedayı M.
	Bayremeddin M.		Bayremeddin M.		
Camikebir M.	Camikebir M.	Camikebir M.	Camikebir M.	Camii(Sultan Alaeddin C)	Camikebir M.
			Elekçiler (Elekçiyan) M.		
	İçkala		İçkala		
Kapan M.	Kapan M.	Kapan M.	Kapan M.	Mescid-i Kapan M.	Camikebir M.
		Kalayazısı M.	Kala yazısı M.		Kaleyazısı M.
Kefevi M.	Kefevi Mütevefa Mahmud Efendi Cami Şerifi M.	Kefeli (Kefevi) M.	Kefevi M.		İncedayı M.
Kumdepe M.	Kumbaşı M.		Kumbaşı M.		Kaleyazısı M.
	Küftü M.		Küftü M.		
	Mehmedağa (Mescidi)M		Mehmedağa (Mescidi)M		Kaleyazısı M.
Meryemana M.		Meryemana M.	Meryemana M.		
Meydankapı M.	Meydankapı M.	Meydankapı M.	Meydankapı M.		Meydankapı M.
Saray M.		Saray M.	Saray M.	Mescid-i Saray M.	Meydankapı M.
			Selamdalı M.		
	Siracü'd-din M.		Siracü'd-din M.		
			Siyorkuz M.		
Şekerhane M.	Şekerana M.	Şekerana M.	Şekerana M.	Mescid-i Şekerhane M.	
Şeyh M.	Şeyh M.	Şeyh M.	Şeyh M.		
Tayboğa M.	Tayboğa M.	Tayboğa M.	Tayboğa M.	Mescid-i Tayboğa M.	Kaleyazısı M.
	Timurlu M.	Timürlimescid M.	Temurlu M.		
Ulubey M.		Ulubey M.	Ulubeg M.	Mescid-i Ulu Bey M.	Meydankapı M.
			Üskübi M.		
Ayaklı M.					
Demirli Mescid M.				Mescid-i Demürlü M.	
Eski Hamam M.					
Varoş M.		Varoş M.	Varoş M.		Yeni Mahalle
Yangori M.					
				Mescid-i Bab-ı Meydan	Meydankapı m.
				Mescid-i Akdoğan	
				Mescid-i Serameddin	
				Camii Arslan	Meydankapı M.
				Küçük Ayasofya (Yeni) M	Ada Mahallesi
				Büyük Kilise M.	
				AyaBedros	
				Tersane	Kaleyazısı ve Meydankapı

Tablo 3. Tarihsel kaynaklarda adları geçen müslim ve gayrimüslim mahalleler

Şer'iyye Sicillerinde Adı Geçen Müslüman Mahalleleri	Tahrir Defterlerinde Adı Geçen Müslüman Mahalleleri	Şer'iyye Sicillerinde Adı Geçen Gayrimüslim Mahalleleri	Tahrir Defterlerinde Adı Geçen Gayrimüslim Mahalleleri
Arasta M.		Arab M.	
Arslan M.	Mescid-i Arslan M.	Ayatoturi M.	
Bağçeler Karyesi		Ayaklıkenise M.	Ayakluca Kilise M.
Bayremeddin M.		Ayakonstantin M.	Aya Konstantin M.
Camikebir M.	Cami(Sultan Alaeddin)M	Ayanikola M.	Aya Nikola M.
İçkala		Balatlar M.	
Kaban M.	Mescid-i Kapan M.	Meryemana M.	
Kala yazusu M.			
Kefevi M.			
Küfli M.			
Mehmedağa(Mescidi)M			
Kumdepe M.			
Meydankapı M.			
Saray M.	Mescid-i Saray M.		
Şekerhane M.	Mescid-i Şekerhane M.		
Şeyh M.			
Tayboğa M.	Mescid-i Tayboğa M.		
Ulubeğ M.	Mescid-i Ulu Bey M.		
	Balatlar (Mescidi) M.		Küçük Ayasofya (Yeni) M.
	Mescid-i Demürlü M.		Büyük Kilise M.
	Mescid-i Bab-ı Meydan		AyaBedros
	Mescid-i Akdoğan		Tersane
	Mescid-i Serameddin		
	Cami-i Arslan		

2.3.5.3. Salnamelere Göre Osmanlı Döneminde Sinop

Sinop'un XIX. yüzyıldaki fiziki yapısına dair bilgiler veren salnameler, 1869'dan 1903'e kadar olan bir süreç içerisinde Salname-i Vilayet-i Kastamonu'nun içinde yer almaktadır (Ek 2).

Salnamelerin verdiği bilgiye göre 19. yüzyıl sonlarında kentte 17 cami ve mescit, 4 kilise, 71 sıbyan mektebi, 5 azınlık okulu, 3 hamam, 5 han bulunmaktadır. Ancak inşa

edilmiş olan diğer yapılara ait sayısal bilgi yalnızca Sinop merkeze ait değil, kaza sınırları içindeki tüm yerleşmelerde bulunan yapıların toplamını vermektedir.

XIX. yüzyıl salnamelerine göre Sinop, Meydankapu Mahallesi, Cami-i Kebir Mahallesi, Kal'a Yazusu Mahallesi, Kefevi Mahallesi ve Arab Mahallesi olmak üzere 5 mahalleden oluşmaktaydı. Tahrir Defterleri'nde görülen Arap Pınarı Mahallesi değiştirilerek Arab Mahallesi ismini almış olabileceği düşünülebilir. Ancak bu konuda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. XV-XVI. yüzyıllarda isimleri geçen mahalleler de muhtemelen birleşerek yine o yıllarda da bulunan bu 4 mahallenin isimleri altında toplanmışlardır.

Yine önceki yüzyıllarda 3000–5000 arasında olan kent nüfusunun bu yüzyıllarda 15000'e kadar yükseldiği, 1894'de yaklaşık 10000 olan nüfusun da 5041'inin Müslüman olduğu görülmektedir (Anonim, 1973).

2.3.5.4.Vakıf Kayıtlarına Göre Osmanlı Döneminde Sinop

Vakıflar Genel Müdürlüğünde bulunan, Sinop'a ait kurulan vakıfların listelerinde, Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait bir adet bahçe ile tümü Rıza Nur Vakfına ait olmak üzere 3 arsa 1 bahçe ve 4 tarla mazbut akar olarak gözükmektedir.

Mazbut hayrat listesinde ise, Sultan Alaeddin vakfında şadırvan havi bahçeli kagir cami, İsfendiyaroğlu vakfında İsfendiyaroğlu Türbesi, ikinci Sultan Alaeddin vakfında Alaeddin Camii ve medresesi, Kefevi Vakfına ait bir minare, avlu, mezarlık ve cami, Kaleyazısı (Mehmet Ağa), Saray, Seyit Bilal, Süleymaniye (Şeyh Ömer) ve Hacı Ömer (Mehmet Ağa) vakıflarına ait vakıfların isimleriyle geçen cami, Mustafa Çelebi (Yeşil Türbe) vakfına ait arsa, Hatunlar Türbesi, Seyit Bilal, Aynalı Hatun Türbesi, Yeşil Türbe vakıflarına ait türbe ve Seyit Bilal vakfına ait Seyit Bilal Camii'nin yanında yer alan Tayboğa Türbesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü vakfında Camii Kebir Mahallesi'nde yer alan Tayboğa Türbesi bulunmaktadır. Ayrıca İsmail Bey vakfına ait görülen Meydankapu Arslan Sokakta yer alan arsa bize yıkılan İsmail Bey mescidinin yerini tespit etmemizi sağlamıştır. Ancak günümüze ulaşamamış olan bu mescidin yerinin tespiti dışında, Sinop'a ait çok az sayıda olan vakıf kayıtları diğer yapıların izlerinin sürülmesinde katkı sağlayamamıştır.

2.3.5.5. Seyahatnamelere Göre Osmanlı Döneminde Sinop

Osmanlı dönemi Sinop kentine ait ilk bilgileri öğrendiğimiz XVII. yüzyıl seyyahı Evliya Çelebi'nin seyahatnamesi ile birlikte P. Minas Bijiskyan'nın "Pontos Tarihi Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz" ve Charles Texier'in "Asie Mineure" adlı eserleri de kentin fiziksel yapısına dair bilgiler içermektedir.

1640 yılında Sinop'u ziyaret eden ve dönemin en önemli seyyahlardan olan Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde, Sinop'un günümüzde izleri yer yer silinmiş surları, şehir kapıları ve anıtsal yapıları ile ilgili ilginç bilgiler yer almaktadır.

Çelebi (1996) yapıların fiziki durumundan çok ismi ve konumu ile ilgili bilgiler vermektedir. Kurşun kubbeli tek minareli Alaeddin Camii'nin günümüzde bulunmayan minberini emsalsiz olarak tanımlamaktadır. Kentin diğer camileri, Süleymaniye Camii, Kefevi Camii, Mehmed Ağa Camii dışında Meydankapısı'nda yer aldığını söylediği Yeni Camii ile kiremitli eski bir cami olarak bahsettiği Ayasofya Camii'nin isimlerine ilk kez burada rastlanılmaktadır ancak başka hiçbir bilgi bulunmadığından yerlerini tespit etmek mümkün değildir. Yine Kapan Mescidi, Arasta Mescidi, Şeyh Mescidi, Demir Kadı Mescidi, Arslan Bey Mescidi, Saray Mescidi, Tayboğa Mescidi, İskele Mescidi dışında Maksud Efendi Mescidi, Mustafa Efendi Mescidi ile Yenimahalle Mescidi ilk defa Çelebi'nin seyahatnamesinde kaşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Demiroğlu Mescidi kayıtlarda Demirli Mescid, Sekirhane Mescidi'nin ise Şekerhane Mescidi olması muhtemeldir.

Çevresinin "altıyüz beden" olduğunu söylediği Sinop kalesinin kapılarını ise, "...Kumkapısı, Meydankapısı, Tersane Kapısı, Yenice Kapı ve Tabehane Kapısı ve iç hisarların Lonca Kapısı cihannümadır. Uğru Kapı ve aşağı kalede Deniz Kapısı vardır. Bu kapıların hepsi ikişer kanatlı demir kapılardır ki, her biri birer kahkaha kapısıdır." şeklinde tanımlamaktadır. Evliya Çelebi'nin "kahkaha kapısı" ifadesi ile anlatmaya çalıştığı yine Çelebi'nin (1996), Manya Kalesi'nin kilidi olan Saranta Hisarı'nın kuşatması hakkında verdiği bilgilerin yorumlanması ile anlaşılmaktadır. Keferelerin (gayrimüslim) ağzından aktardığı "...Sizin fikriniz ve kararınız ile kale Türklere teslim edildi. Yine ellerinden alıruz dediğiniz Türk işte şimdi Kahkaha gibi kalesini yapıp, içine on bin asker koydu. Bir daha bu kaleyi Türk'ün elinden almak kesinlikle mümkün değildir." şeklindeki keferelerin kendi papazları ile arasındaki diyalogda "kahkaha kalesi" ifadesinde geçen "kahkaha" nın kalenin çok sağlam olduğunu anlatmakta kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak Sinop'un kapıları için "her biri kahkaha kapısıdır" betimlemesinde bu kapıların

sağamlıklarının ifade edildiğini söylemek mümkündür. Çelebi (1996), kalenin içinde ve dışında olmak üzere 24 mahalleden oluşan kentte Hıristiyan mahallelerinin Sinop varoşunda, deniz kıyısında yer aldığı ve 1600 kadar haneden oluştuğu bilgisini vermektedir. Bijisky, XIX. yüzyıl ortalarında Sinop'u ziyaret etmiş olan Dr. Perunak Feruhan Bey'in kentin nüfusunun 8000 olduğundan ve 200'ü Türklere, kalanı Rumlara ait olmak üzere 750 ev bulunduğundan bahsettiğini söylemekte, kendisi de Hıristiyan olan halkın kale dışında oturdukları, sayıları az olan Ermenilerin bir kiliseleri bulunduğunu belirtmektedir.

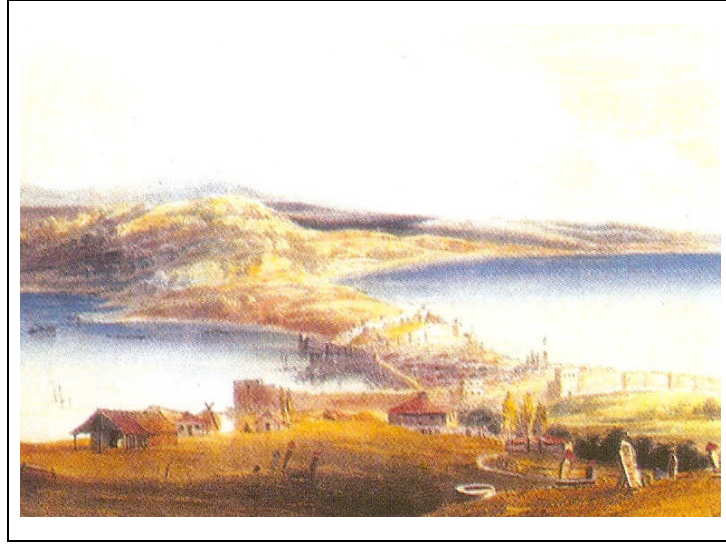
2.3.5.6. Görsel Belgelere (Haritalar, Gravürler, Resimler, Fotoğraflar) Göre Osmanlı Döneminde Sinop

Osmanlı dönemi Sinop'una ait herhangi bir kent haritasına ulaşamamıştır. Ancak Karadeniz kıyılarını gösteren gravür harita Sinop hakkında genel bir bilgi vermektedir. Bunun dışında elimizdeki birkaç gravür ve resim ile XIX. yüzyıla ait fotoğraflar kentin fiziksel yapısına ilişkin bazı somut bilgiler sunmaktadır. Kentin Boztepe'den görünümü olan XIX. Yüzyıl Sinop'una ait fotoğraflar ile Taylor ve Laurens'in gravürleri kentin bu dönemdeki fiziki yapısını ortaya koymaktadır. XVII. yüzyıla ait bir resim de yüzyıllar içinde kentin nasıl bir gelişme sergilediğini göstermektedir. Kenti İstanbul Boğazı ve Kırım ile birlikte gösteren haritada sur içinde özellikle limana yakın kısımlarda yerleşme olduğu, sur dışında ise henüz yerleşme olmadığı görülmektedir (Şekil 69).

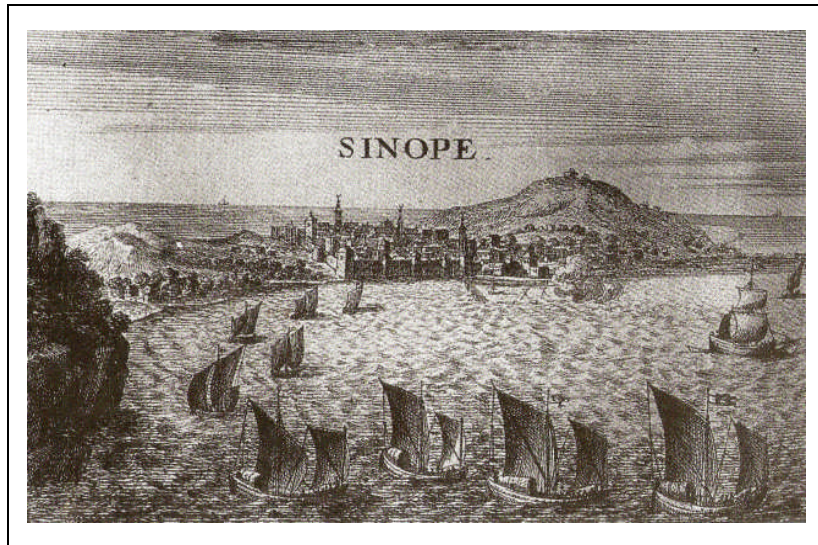

Şekil 69. Gravür Karadeniz haritası-Sinop, Kırım, İstanbul Boğazı (Anonim, 2005-2).

XVII. yüzyıla ait resimde sur içinde yoğun olmak üzere, doğu varoşlarında da azda olsa yerleşme ve mezarlıklar bulunduğu görülmektedir. Ancak batı varoşları ile birlikte iç kalede de yerleşme bulunmamaktadır. Ayrıca bu resimde güney surlarının hemen önünde tersane alanı da dikkati çekmektedir (Şekil 70). Bu resmin aksine, XVIII. yüzyılda batı varoşlarında ilk olarak yerleşme olan günümüzdeki Gelincik Mahallesi sınırlarında yer alan Bağçeler Karyesi'nin muhtemel yerinin yakınlarında yine XVII. yüzyıla ait bir gravürde yerleşme görülmektedir (Şekil 71).

Şekil 70. XVII.yy.'da Boztepe'den Sinop'un görünüşü (Anonim, 2005-2).

Şekil 71. XVII.yy'da Sinop'un güneyden genel görünüşü (Anonim, 2005-2).

Laurens'in 1847 tarihinde betimlediği resim Alaeddin Camii ve çevresinde gelişen konut dokusunu göstermektedir. Yine bu döneme ait Taylor'un çiziminde ise XVII. yüzyılda olduğu gibi batı varoşlarında hala bir yerleşme görülmezken kent doğu varoşlarına doğru büyük bir gelişme yaşamıştır. Şimdiki Kefevi Mahallesi ile Yeni Mahalle'de yoğun olarak görülen yerleşmenin Ada Mahallesi'ne doğru da yayıldığı görülmektedir (Şekil 72).

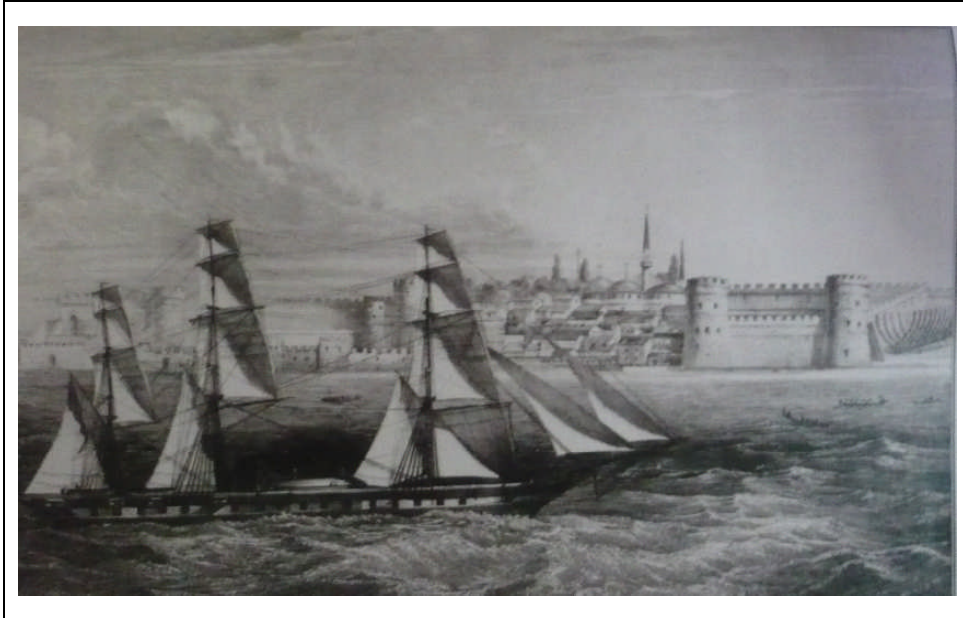
Şekil 72. XIX.yy'da Sinop-Alaeddin Camii ve çevresi (Anonim, 1998).

Ancak kentteki bu gelişmenin XIX. Yüzyıl sonlarında da devam ettiği söylenemez. 1853 yılında Rusların Sinop'a yaptığı baskın sırasında kent top ateşinden büyük zarar görmüş, 2500 kadar ev yanmıştır. Gravürler bu savaşın kentte yarattığı tahribatı anlatmakta, mahallelerin yanmış, tersanenine ise yıkılmış olduğunu göstermektedir (Özcan, 1990), (Şekil 73).

Şekil 73. XIX. yy'da Osmanlı-Rus Savaşı sonrası kentin genel görünümü (Anonim, 2005-2).

“Gravürlerle Türkiye” kitabının Sinop bölümünde yer alan F. Chardon’a ait bir başka gravür ise Sinop’u anlatmaktan çok uzaktır. Gerek surlar ve burçları gerekse de cami Sinop’taki yapılarla örtüşmemektedir (Şekil 74).

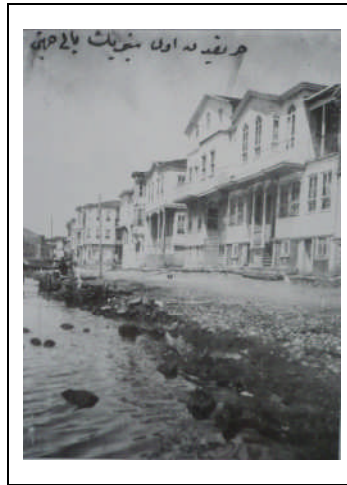
Şekil 74. Sinop’a ait bir gravür (Anonim, 1997).

XX. yüzyılın başlarında Ada Mahallesi'nden limana doğru çekilmiş olan bir fotoğrafta günümüzdeki Yeni Mahalle sınırları içinde görülen kilisenin varlığı, bu mahallenin gayrimüslim mahallesi olduğunu göstermektedir (Şekil 75).

Şekil 75. XX. yy. başlarında kentin görünümü (Anonim, 2005-2).

XX. yüzyılın başında çekilmiş Yeni Mahalle'yi gösteren bir fotoğraftan, günümüzde sadece birkaç tanesi ayakta kalmış konutlarla bu mahallenin yoğun bir yerleşim alanı olduğu, yakın zamanlarda uygulanan imar politikaları nedeniyle bunların yok oldukları anlaşılmaktadır (Şekil 76).

Şekil 76. 1900'lü yıllarda Yeni Mahalle (Anonim, 2005-2).

2.3.5.7. Anıtsal Yapılara Göre Osmanlı Döneminde Sinop

Müslüman mahalleleri kale surlarının çevrelediği alanlarda, gayrimüslim mahalleleri kale dışında kentin batısında yer alırken, artan nüfus ile birlikte fetihten sonra Müslüman halk yavaş yavaş şehrin batı ve doğu varoşlarına yerleşmeye başlamıştır. Bu dönemde sur içinde Kale yazısı Camii, Meydankapı Camii ve Tersane Camii; sur dışında ise Cezayirli Ali Paşa Camii, Kefevi Camii inşa edilmiştir. Kale yazısı Camii ismini verdiği ve Şer'iyye Sicilleri'nde de günümüzde olduğu gibi Kale yazısı Mahallesi olarak geçen mahallede; Meydankapı Camii de Kale yazısı Camii'nde olduğu gibi mahalleye ismini verdiği ve hem Tahrir Defterleri'nde hem de Şer'iyye Sicilleri'nde günümüzdeki ismi ile anılan Meydankapı Mahallesi'nde inşa edilmişlerdir. Tersane Camii'nin ise Osmanlı kayıtlarında hangi mahallede yer aldığı tespit edilememekle birlikte tersane civarında olması gerektiği düşünüldüğünde, günümüzde Meydankapı Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır.

Kefevi Camii Şer'iyye Sicilleri'nde yine ismini verdiği ve günümüzde de aynı isimle geçen Kefevi Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Yıkılmış olan Tıys Mescidi şimdiki İncedayı Mahallesi sınırları içerisinde, kayıtlarda ise muhtemelen Meydankapı Mahallesi yakınlarında inşa edilmişti. Günümüzde Ada Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Cezayirli Ali Paşa Camii'nin bulunduğu mahallenin kayıtlardaki karşılığı ise tespit edilememiştir (Ek 10).

Ayrıca inşa edilen cami, mescit, türbe ve zaviyelerden başka Sinop kalesi, çeşitli çarşılar, han ve kamu yapıları şehrin bu dönemdeki fiziki yapısını tamamlamaktadır. Kent doğu batı yönünde genişlerken aynı zamanda üretim ve ticaretin gelişmesi, iş bölümünün artması kent merkezinde bu etkinlikleri üstlenen ticari yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sinop'ta arşiv kaynaklarında dükkanların, limanın da bu bölgede olmasının etkisi ile Köftecioğlu Hanı'nın bulunduğu Kale yazısı Mahallesi'nde yoğun olarak görülmesi, kentin ticari merkezinin Kale yazısı Mahallesi olduğunu göstermektedir. Ancak özellikle Osmanlı döneminde ticaret kentlerinde inşa edilen bedesten yapısının bir liman şehri ve askeri, ticari açıdan önemli bir kent olan Sinop'ta bulunmaması, çok iyi bir doğal limana sahip olmasına karşın karayolu bağlantısının yetersiz olmasının da etkisiyle bu dönemde diğer Karadeniz limanlarına göre ticari işlevinin zayıf olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3.5.8. Geleneksel Konutlar ve Sokak Dokularına Göre Osmanlı Döneminde Sinop

Günümüzde kent merkezindeki çoğunluğu XIX. yüzyıl ile XX. yüzyıl başına tarihlendirilen konutlar, birkaç sokak dışında genelde dağınık vaziyette, diğer yapılarla iç içe bulunmaktadır. Kale yazısı Mahallesi, Tuzcular Sokak ile İncedayı Mahallesi-Yeni Mahalle arasındaki Yüksekaldırım, Büyükçeşme ve Kuruçeşme Sokakları geleneksel evlerin yoğun olarak bulunduğu konut alanlarıdır. Yine İncedayı Mahallesi, Kale yazısı Mahallesi, Meydankapı ve Yeni Mahalle’de farklı sokaklarda geleneksel konutlar yer almaktadır. Ancak bu üç mahallenin kentin güney tarafında yer alması ve kuzey tarafında ise tek tek dahi olsa hiçbir konut bulunmaması dikkat çekicidir. Arşiv kaynaklarından tespit edilen Kumdepe, Arasta, Camikebir, Aslan, Ulubey, Kaban mahallelerinin bu bölgede yer alıyor olması, bu mahallelerin bulunduğu alanlarda yerleşim olduğunu kanıtlamaktadır. Bu mahallelerde günümüzde hiçbir konutun bulunmamasının muhtemel bir nedeni, dönemin geleneksel yapı malzemesi olan ahşabın normal şartlar altındaki dayanıksızlığı göz önüne alındığında kuzey rüzgarlarına ve yağmura açık bu bölgedeki konutların daha çabuk yok olmaları olabilir. XIX. yüzyıl gravürlerinde de kentin kuzey bölgesinde yerleşimin hemen kıyıdan başlamadığının görülmesi de bu fikri kuvvetlendirmektedir. Ayrıca günümüzde uygulanan imar politikaları, rant amacıyla geleneksel konutların yıkılıp yerine yüksek katlı binaların inşa edilmesi ve yetersiz bakım ve onarım diğer konutların yok olmasını da hızlandırmıştır (Şekil 77), (Ek 5).

Şekil 77. Sinop geleneksel konut ve sokak dokusu

3. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Kuruluşunun çok daha eskiye dayanmasına karşın kente dair ilk bilgileri edindiğimiz Helen döneminde Sinop, önemli bir kent ve yönetim merkezi olarak büyük ölçüde imar edilmiştir. Kuruluşundan günümüze deniz ticaretine ve donanma faaliyetine bağlı bir liman kenti olarak gelişmiş, askeri ve stratejik konumunun yanı sıra bir kültür merkezi olarak da önemini korumuştur.

Anadolu ve Karadeniz'e yerleşen devletlerin bölgeye hakim olmak için fethettikleri Sinop, bölgedeki tek doğal limana sahip olması ve deniz yoluyla farklı kültürlerle açık olması sonucunda hızla gelişmiş, özellikle antikçağda en parlak dönemini yaşayarak Karadeniz'in metropolü olmuştur.

Antik döneme dair bilgi veren az sayıdaki seyahatname ve görsel belge ile birlikte günümüze birçok onarım geçirerek gelen surlar, Serapis Tapınağı ve Mithridates Sarayı'na ait kalıntılar dışında başka hiçbir verinin bulunmaması kentin bu dönemdeki görünümünü karanlıkta bırakmaktadır. Ancak günümüze bu alanda herhangi bir yapının ulaşmamasına karşın ilk yerleşimin sur içinde başladığı şüphesizdir. Döneme ait tüm kalıntıların ise sur dışında bulunması zaman içinde yerleşimin sur dışına çıktığını göstermekte, antik dönem Sinop'unu gösteren resimde bu düşüncüyü doğrulamaktadır.

Bizans Dönemi'ne ait verilerin çok az olması bu dönemde kentin fiziksel yapısının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Kentte surların onarıldığı, suyolları, köprüler ve kiliselerin inşa edildiği bilinmesine karşın bu döneme ait yalnızca Mithridates Sarayı kalıntıları içinde bulunan Balatlar Kilisesi dışında hiçbir eser günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle Helenistik devirde kurulmuş olmasına, Roma ve Bizans devirlerinde de bir ticaret limanı ve metropolitlik olarak önemini korumasına karşılık Sinop kentinin bugünkü fiziksel görünümünü büyük ölçüde Türk devirlerine borçlu olduğu anlaşılmaktadır.

Selçuklu Dönemi'nde ilk kez XI. yüzyılda Türkler tarafından fethedilen, ancak fethin ardından uzun yıllar Bizans ve Selçuklu devleti arasında hakimiyet mücadelelerine sahne olan kent XIII. yüzyıl ortasından itibaren kesin olarak Türk toprakları arasına katılmıştır. Selçuklular, tarihi bir liman kenti olan Sinop'un fethi ile tarihte hemen ilk kez deniz olgusu ile tanışmışlar, denizlerde oluşan ticari ve askeri kültürü öğrenmiş, kendi kültürlerini de aynı yolla yaymışlardır.

Fetih sonrasında, Sinop kalesine kendi askeri mimari geleneklerinden getirdikleri iç kalenin eklenmesi, kentin en büyük kilisesinin ilk olarak camiye dönüştürülmesi ardından yıkılarak yerine yeni bir cami inşa edilmesi, Müslüman mahallelerinin yeni inşa edilen dini yapılar etrafında kurulması bir Bizans kentine Türk-İslam kenti kimliği kazandırma uygulamaları olarak söylenebilir. Ancak bu döneme ait seyahatnameler ve anıtsal yapılar birlikte değerlendirildiğinde, Selçuklu Döneminde uygulanan iskan ve imar politikalarına rağmen Sinop'un önceki dönemlerde edindiği kale-şehir özelliğini bu dönemde de sürdürerek gelişimini genel anlamda sur içinde sürdürdüğü, şehrin meydanı ile ticari ve yönetim merkezinin sur içinde kaldığı anlaşılmaktadır.

Beylikler Dönemi'ne dair bilgi veren seyahatnameler ve anıtsal yapılar incelendiğinde, bu dönemde surların sınırlayıcı etkisinin giderek ortadan kalktığı ve limanın da etkisi ile sur dışında da görülen inşa faaliyetleriyle kentin doğuda sur dışına doğru genişlemeye başladığı, sur içinde de yeni inşa edilen ibadethaneler etrafında mahallelerin kurulduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Dönemi'nde, Karadeniz bölgesini tamamen hakimiyetleri altına almak amacıyla uygulanan politika neticesinde XV. yüzyılda da liman kenti olarak önemini sürdürmeye devam eden Sinop kenti fethedilmiştir. Fethin ardından kente sağlanan ayrıcalıklar ile Sinop kısa sürede gelişmişse de, diğer önemli liman kentlerinin de fethi ile Sinop metropol olmaktan çıkmış, ikinci derece bir liman kenti haline gelmiştir. Sur dışındaki Kefevi Camii dışında, XVII. Yüzyıla kadar hemen hiç yeni inşa edilen binaya rastlanmaması bu yüzyılda Selçuklu veya Beylikler dönemi mimarlık mirasının bu çağda da fonksiyonlarını sürdürdüğü ve yeterli olduğunu düşündürmektedir. Diğer taraftan Sinop'un tarihsel topografyasının büyük ölçüde Osmanlı Döneminde XVII-XIX. yüzyıllar arasında inşa edilen cami, türbe, hamam, han, cezaevi, çeşme gibi yapılar ile oluştuğu söylenebilir.

Bu dönemde gerek kente getirilip yerleştirilen Müslüman cemaat için, gerekse de fiziksel olarak genişleyen kentte yeni kurulan mahalleler için mescitler inşa edilmiştir. Bu ibadethaneler çevresinde oluşan ve adını bu yapılardan alan mahalleler, yaya ulaşımına izin veren, düzgün olmayan yollar ve çıkmaz sokaklar ile birbirine bağlanmış ve çarşı ile bütünleşerek şehir dokusunu meydana getirmiştir. Bu dönemde sur içi ile dışı arasındaki ayırımın ortadan kalktığı, Müslüman halk ile gayrimüslim halkın yan yana mahallerde, birbirleri ile ticari ilişki içinde oldukları, XVIII. yüzyıla kadar muhtemelen güvenlik nedeni ile yerleşilmeyen batı varoşlarına da yerleşildiği görülmektedir.

Bu döneme ait arşiv kaynaklarından Tahrir Defterleri, Şer'iyye Sicilleri, vakıf kayıtları ve salnameler ile seyahatnameler, görsel belgeler, anıtsal yapılar birlikte değerlendirildiğinde, Sinop'un XIX. yüzyıl sonundaki sınırlarına, XVI. yüzyılda büyük ölçüde ulaştığı görülmektedir. Kaynaklarda adları geçen ve yerleri tespit edilebilen mahalleler olan Bağçeler Karyesi günümüzde Gelincik Mahallesi, Tersane, Kalayazısı, Şekerhane, Arasta, Kumdepe Mahalleleri ile İçkala Kale yazısı Mahallesi, Camikebir, Tayboğa, Kaban Mahalleleri Camikebir Mahallesi, Aslan, Ulubey, Saray, Meydankapı Mahalleleri Meydankapı Mahallesi, Kefevi ve Balatlar Mahallesi İncedayı Mahallesi, Küçük Ayasofya Mahallesi ise Ada Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır.

Antik dönemden günümüze siyasi, stratejik ve ekonomik önemini bir liman şehri olarak yitirmeden gelen Sinop'ta tüm dönemler birlikte ele alındığında fiziksel gelişiminde ve biçimlenmesinde Osmanlı şehircilik prensiplerindeki gibi cami, bedesten ya da İslam harici dinlere ait bir yapının değil, deniz ve kara ulaşımının etkili olduğunu, bu yollar sayesinde ortaya çıkan ekonomik ve ticari faaliyetlerin ise kentin büyümesi ve askeri, siyasi ve ekonomik açıdan örgütlenmesinde belirleyici rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Çalışmanın kapsamının daha da genişletilmesi ve kentin fiziksel gelişimi hakkında daha detaylı sonuçlara ulaşılması, bölgede yapılacak arkeolojik çalışmaların artması, mevcut bina ve kalıntıların değerlendirilmesi, Tahrir Defterleri, Şer'iyye Sicilleri, tapu kayıtları, vakfiyeler, salnameler gibi kente ait önemli veriler içeren diğer belgelerinde incelenmesi neticesinde mümkün olacaktır.

Bu çalışmanın devamında, cumhuriyet dönemindeki, özellikle kültürel, politik, ekonomik, mimari, ideolojik alanda meydana gelen değişimlere paralel olarak modern planlı kentleşme süreci ile yeni bir kimliğe bürünen kentin imarına ilişkin ilk uygulamalar ile kentin değişen fiziksel yapısı da incelenebilir.

4. KAYNAKLAR

- Aktüre, S., 1994. Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Anonim, 1982. Yurt Ansiklopedisi, "Sinop" Maddesi, Cilt: 9, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.
- Anonim, 1987. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu, Envanter Kaydı.
- Anonim, 1990. Tarihi Sinop Çeşmeleri, Sinop Valiliği Yayınları, Sinop.
- Anonim, 1993. Sinop İl Yıllığı, Sinop Valiliği Yayınları, Ankara.
- Anonim, 1997. Gravürlerle Türkiye V, Anadolu 2, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Anonim, 1998. Jules Laurens'in Türkiye Yolculuğu, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Anonim, 1999. Sinop İli Cumhuriyetimizin 75. Yılı Anıt Okul Binaları, Sinop İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Sinop.
- Anonim, 2000. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul.
- Anonim, 2002. Berikan Tarih Ansiklopedisi, "Sinop" Maddesi, Cilt: 8, Berikan Yayınları, Ankara.
- Anonim, 2005-1. Sinop Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü Sinop İl Çevre Durum Raporu, Sinop.
- Anonim, 2005-2. Geçmişin Fotoğraflarıyla Sinop Tarihi, Sinop Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.
- Baçoğlu, B., 1978. Sinop İli Tarihi, Ayyıldız Matbaası, Sinop.
- Bayar, M., 1986. 27 Sayfa Daktilo Edilmiş Rapor.
- Bijiskyay, P. M., 1998. Pontos Tarihi Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul
- Bryer, A. ve Winfield, D., 1985. The Byzantine monuments and topography of the Pontus, Volume 2, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington.

- Cebeloğlu S. ve Cebeloğlu, M., 1972. İlimiz Bölgemiz Sinop İl Yakın Çevre İncelemeleri, Ankara.
- Cerasi, M. M., 1999. Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çakmakoğlu Kuru, A. 2001. Sinop Hızır-İlyas Zaviyesi, Gazi Sanat Dergisi, 2, 45-52
- Çakmakoğlu Kuru, A., 2004. Sinop Hapishanesi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Çelebi, E., 1996. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- Danacıoğlu, E., 2001. Geçmişin İzleri Yanbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Darkot, B., 1967. İslam ansiklopedisi, “ Sinop” Maddesi, Cilt: 10, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Delaney, L. P., 1960. Sinop in Ancient Times, Capyright.
- Demir, Y., 2001. Antik Anadolu'da Bir Kozmopolitik Şehir Sinope, Çantay Yayınevi, İstanbul.
- Denktaş, M., 2005. Şer'iyye Sicil Defterleri'nin Sanat Tarihi Araştırmalarındaki Önemi (Kayseri Ölçeđi), Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Erciyes, 18
- Dikmen F., 1958. Sinop Tarihine Ait Derleme Bilgiler, Vakıf Matbaası, İstanbul.
- Dönmez, Ş., 2004. Yeni Arkeolojik Bulgular Işığında İ.Ö. 2. Binyılda Sinop, Belleten, Cilt: LXVIII, Sayı: 251, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ebel, K. A., 2005. Osmanlı Şehir Tarihinin Görsel Kaynakları, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul, 3, 6, 487-515.
- Erdem, İ., 2001. Türkiye Selçuklularında Fetih Metodu ve Uygulanışı, I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Kongresi, Konya, Bildiriler Kitabı, C. 1, 297-308.
- Esemenli, D., 1990. Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Et-Tanci, M., 1983. İbn-i Batuta Seyahatnamesi, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- Faroqhi, S., 1993. Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Fazlıoğlu, İ., 2005. Şehir Tarihi Çalışmalarında Yazma Eserlerden Nasıl İstifade Edilebilir?, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul, 3, 6, 517-526.

- Freely, J., 2003. Türkiye Uygarlıkları Rehberi Marmara Etrafında/ Karadeniz Kıyısı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gökmenoğlu, T., 1992. Turistik Sinop Rehberi, Usta Matbaacılık, İstanbul.
- Gökoğlu, A., 1952. Paphlogonia (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı) Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Cilt:1, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu.
- Güldal, F., 2003, Fetihden Osmanlılara Kadar Sinop Şehri Tarihi, Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Enstitü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Güler, İ., 1992. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Sinop (idari taksimat ve ekonomik tarihi), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Işık, A., 2001. Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Karagöz, İ., 2003. Mitolojide Doğu Karadeniz: Kolkide'den Herakles Sütunları'na Kaybolmuş Bir Ulusun İzlerinde, İsmat Yayınları, İstanbul.
- Kaymaz, N., 1970. Pervane Munüddin Süleyman, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Kızıltan, A., 1958. Anadolu Beyliklerinde Camii ve Mescitler (XIV. yüzyıl Sonuna Kadar), Güven Basımevi, İstanbul.
- Koca, S., 2001. Anadolu Türk Beylikleri Tarihi, KTÜ, Trabzon.
- Koçak, Ö., 1993. Eski Çağ tarihinde Sinope: Başlangıçtan M.S.395 yılına kadar, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koz, M. S., Adana Vilayeti Salnamelerinde Yatırlar Ziyaretler, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu), Bildiriler Kitabı, Adana, 470-487
- Ksenophon, 1998. Anabasis (Onbinlerin Dönüşü), Çeviren: Tanju Gökçöl, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Kuban D., 2004. Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kuran, A., 1969. Anadolu Medreseleri, Cilt: 1, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Kurt, Y., 1992. I. Milletlerarası Osmanlı Tahrir Defterleri Sempozyumu'nun Ardından, . I. Milletlerarası Osmanlı Tahrir Defterleri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Konya, 286-290
- Mumford, L., 2007. Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Oral M. Z., 1956. Durağan ve Bafra'da İki Türbe, Belleten, Cilt: XX, Sayı: 20, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özcan, K., 2006. Anadolu'da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekânsal Kademelenme (1), METU Journal of the Faculty of Architecture, Ankara, 21-61.
- Pitcher, D. E., 2001. Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Pekmezci, B. A., 1991. Sinop'ta Medfun Şeyh Mahmut Kefevi, Bayrak Yayıncılık, Sinop.
- Redford, S., 2001. Anadolu Selçukluları ve Atik Çağ, Cogito Dergisi, 29, 48-60
- Robinson, D., 1940. Eski Sinop, Sinop'un Ticareti, Dıranaz Sinop Halkevi Dergisi, Sinop 15, 4-6.
- Robinson, D., 1940. Eski Sinop, Sinop'un Ticareti, Dıranaz Sinop Halkevi Dergisi, Sinop, 17, 7-8.
- Robinson, D., 1940. Eski Sinop, Sinop'un Ticareti, Dıranaz Sinop Halkevi Dergisi, Sinop, 20, 2-4.
- Sakal, F. 1990. 89 No'lu 1737-1739 (1149-1152 H.) Tarihli Sinop Şer'iyeye Sicili, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Sevgen, N., 1959. Anadolu Kaleleri, Cilt: I, Doğu Matbaası, Ankara.
- Strabon, 2005. Anadolu Coğrafya Kitabı XII. XIII. XIV., Çeviren: Dr. Pekman A., Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Sözen, M., 1970. Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri, Cilt-1, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul.
- Şahin, S., 2002. Sinop ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Fenomenolojik, Morfolojik ve Tipolojik Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Şen, H., 1995. 164 Numaralı (H.1325-1329) Şer'iyeye Sicili'ne Göre Arapgir, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Texier, C., 2002. Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, Cilt:3, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Tok, Z. 2000. Sinop Yarımadası ve Yakın Çevresinin Turizm Coğrafyası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tokgöz, D., 1973. Sinop Tarihi ve Turizm ve Eski Eserler Rehberi, Ankara.

- Toramanoğlu, S., 2006. Anadolu'da Antik Çağ Şehir Planları, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tuluk Ö. İ., Düzenli H. İ., ve Düzenli E., 2005. Osmanlı'da Fetih Sonrası Dinsel Mekânın Camileştirilme Anlayışı: Trabzon Örneđi (1461–1665), Gelenek, Kimlik, Bireşim: Kültürel Kesişmeler ve Sanat Uluslararası Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fak., Ankara.
- Turan, O., 1971. Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, Ötüken, İstanbul.
- Turan, Ş., 1988. Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri, I. Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, Bildiriler Kitabı, Samsun, 147-159.
- Uluğ, H., 1923. Sinop Kitabeleri ve Çeşmeleri, Sinop Matbaası, Sinop.
- URL-1, <http://muftuluk.sinop.gov.tr> Ziyaretgahlar, Türbeler. 04 Mart 2008.
- URL-2, <http://www.sinope.gen.tr/sinop/sinop-8.html> Sinop Paşa Tabyaları. 04 Mart 2008.
- URL-3 <http://www.sinoptarim.gov.tr> Tarımsal Yapı, 04 Mart 2008.
- URL-4 <http://www.sinop.gov.tr> Ekonomik Durumu, Ticaret, 04 Mart 2008.
- URL-5 <http://www.edebiyatankara.org/yazilar/ozgun/gravuranadolu>, 05 Haziran 2008.
- URL-6 <http://www.fotokaradeniz.com/forum/arsiv-konu-423.0-eski-sinop-cezaevi>, 01 Haziran 2008.
- Uzunçarşılı, İ. H., 1969. Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Yurt Yayınları, Ankara.
- Ülkütaşır, M. Ş., 1934. Sinop'ta Candaroğulları Zamanına Ait Tarihi Eserler, Burhaneddin Basımevi, İstanbul.
- Ülkütaşır, M. Ş., 1949. Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler, Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, 5, 112-151.
- Ünal, M. A., 1990. Tahrir Defterlerine Göre Sinop Şehri, İkinci Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, Bildiriler Kitabı, Samsun, 185-192.
- Üstün, G., 1940. Anadolu'dan Geçen Kadim Transit yolları, Dıranaz Sinop Halkevi Dergisi, Sinop, 18, 3-5.
- Yaman, T. M., 1935. Kastamonu Tarihi, XV inci Asrın Sonlarına Kadar , Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul.
- Yerlikaya, G., 2006. Sinop Murat Koca Konağı Restorasyon Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

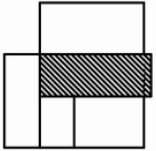
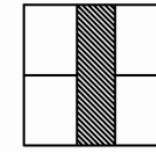
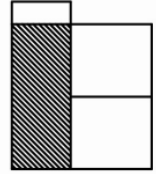
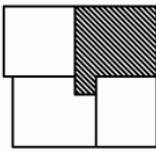
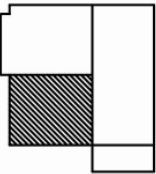
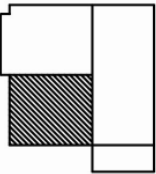
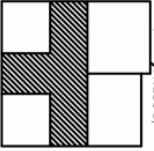
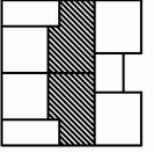
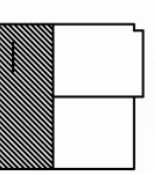
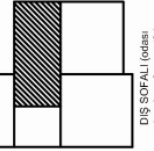

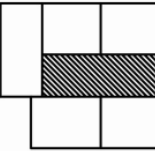
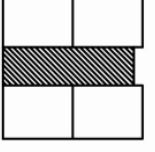
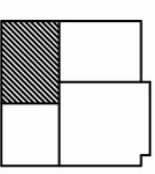
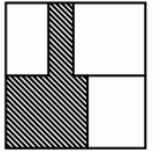

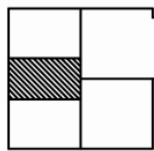
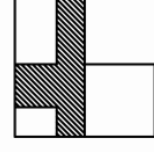
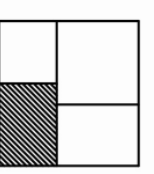
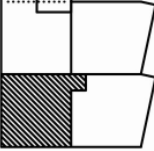

Yinanç, M. H., 2007. İbn Bibi Selçukname, Kitabevi Yayın, İstanbul.

Yücel, Y., 1980. XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Dizi: VII., Ankara.

Yücel, Y. ve Sevim, A., 1990. Türkiye Tarihi II Osmanlı Dönemi (1300-1566), Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

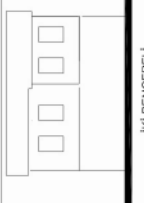
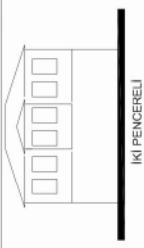
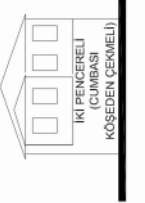
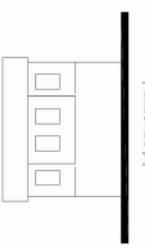
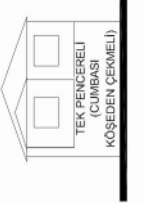
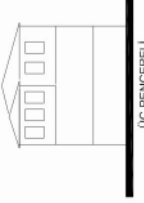
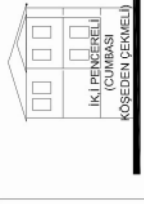
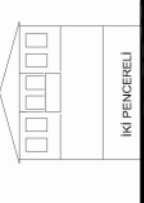
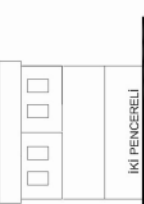
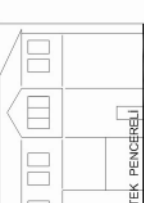

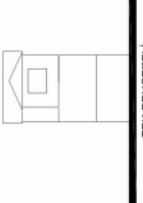
4. EKLER

Ek 1.

İÇ SOFALI		DIŞ SOFALI			
					
İÇ SOFALI (evrenli, odası çıkmaz)	İÇ SOFALI	DIŞ SOFALI (odası wc ile biten)	DIŞ SOFALI (odası çıkmaz)	DIŞ SOFALI (odası çıkmaz)	DIŞ SOFALI (odası çıkmaz, wc ile sonlandırılmış)
					
İÇ SOFALI (evrenli, odası çıkmaz)	İÇ SOFALI	DIŞ SOFALI (odası çıkmaz)	DIŞ SOFALI (odası çıkmaz)	DIŞ SOFALI (odası çıkmaz)	DIŞ SOFALI (odası çıkmaz, mutluk ile biten)
					
İÇ SOFALI (odaları çıkmaz)	İÇ SOFALI (odaları çıkmaz)	DIŞ SOFALI (odası çıkmaz)	DIŞ SOFALI (odası çıkmaz)	DIŞ SOFALI (odası çıkmaz)	DIŞ SOFALI (odası koridora başlıdır)
					
İÇ SOFALI (odası çıkmaz)	İÇ SOFALI (evrenli, odası çıkmaz)	DIŞ SOFALI	DIŞ SOFALI	DIŞ SOFALI	DIŞ SOFALI (odaları testere dışı çıkmaz)

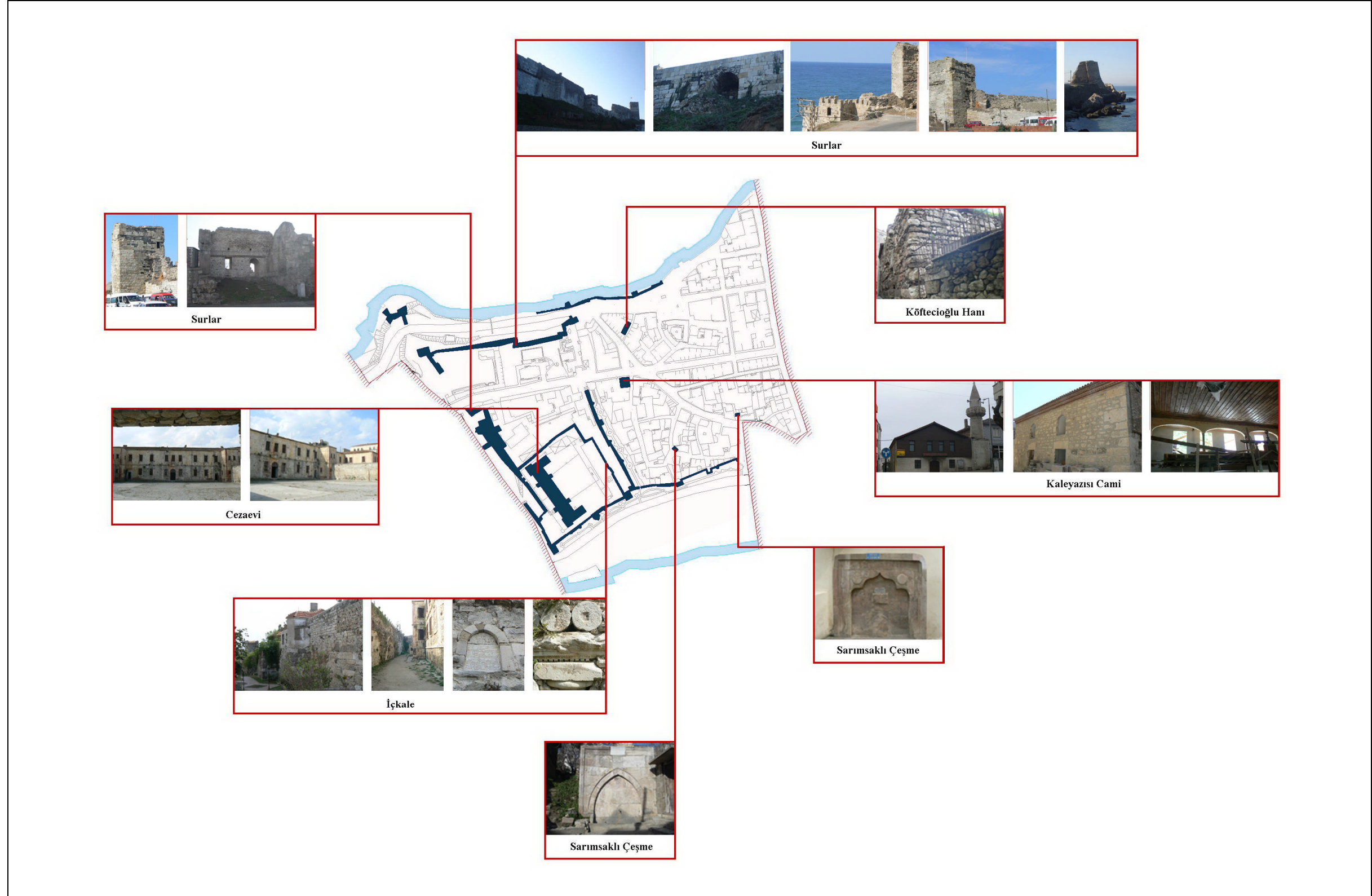
Sinop geleneksel konut plan tipolojisi (Yerlikaya, 2006).

Ek 1'in devamı

		İKİ KATLI			ÜÇ KATLI		
TEK KATI KÖŞEDEN ÇIKMALI	TEK KATI ORTADAN ÇIKMALI	İKİ KATI KÖŞEDEN ÇIKMALI	BALKONLU	TEK KATI TÜM CEPHE BOYUNCA TESTERE DIŞI ÇIKMALI	TEK KATI ÇIKMALI GİRİŞİ İKİ KATBOYUNCA İÇERİ ÇEKİLMİŞ		
 İKİ PENCERE	 İKİ PENCERE						
 İKİ PENCERE (CUMBASI KÖŞEDEN ÇEKİLMELİ)	 İKİ PENCERE						
 TEK PENCERE (CUMBASI KÖŞEDEN ÇEKİLMELİ)							
 ÜÇ PENCERE		 İKİ PENCERE (CUMBASI KÖŞEDEN ÇEKİLMELİ)	 İKİ PENCERE	 İKİ PENCERE	 TEK PENCERE		
 İKİ PENCERE							
 TEK PENCERE							

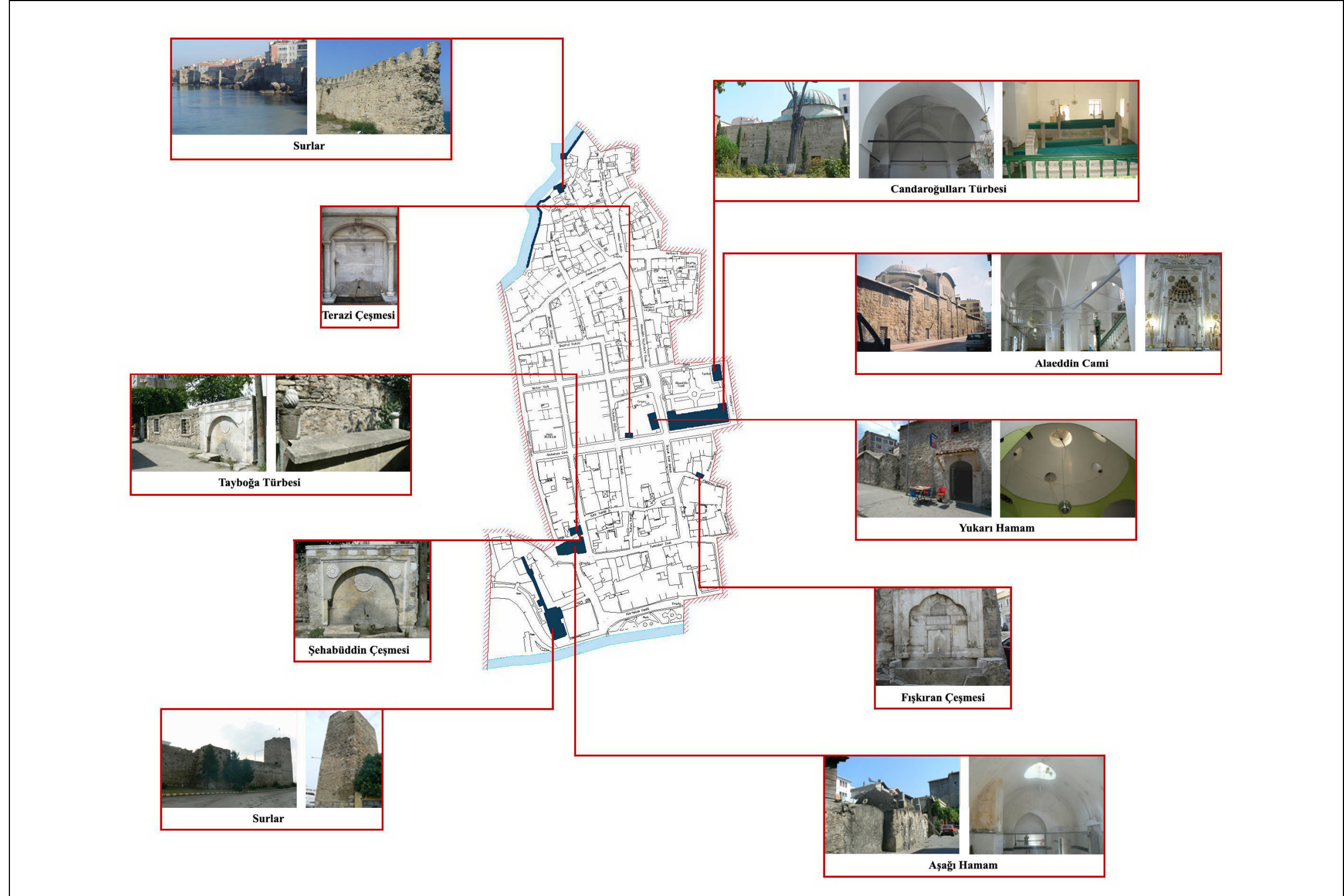
Sinop geleneksel konut cephe tipolojisi (Yerlikaya, 2006).

Ek 3.

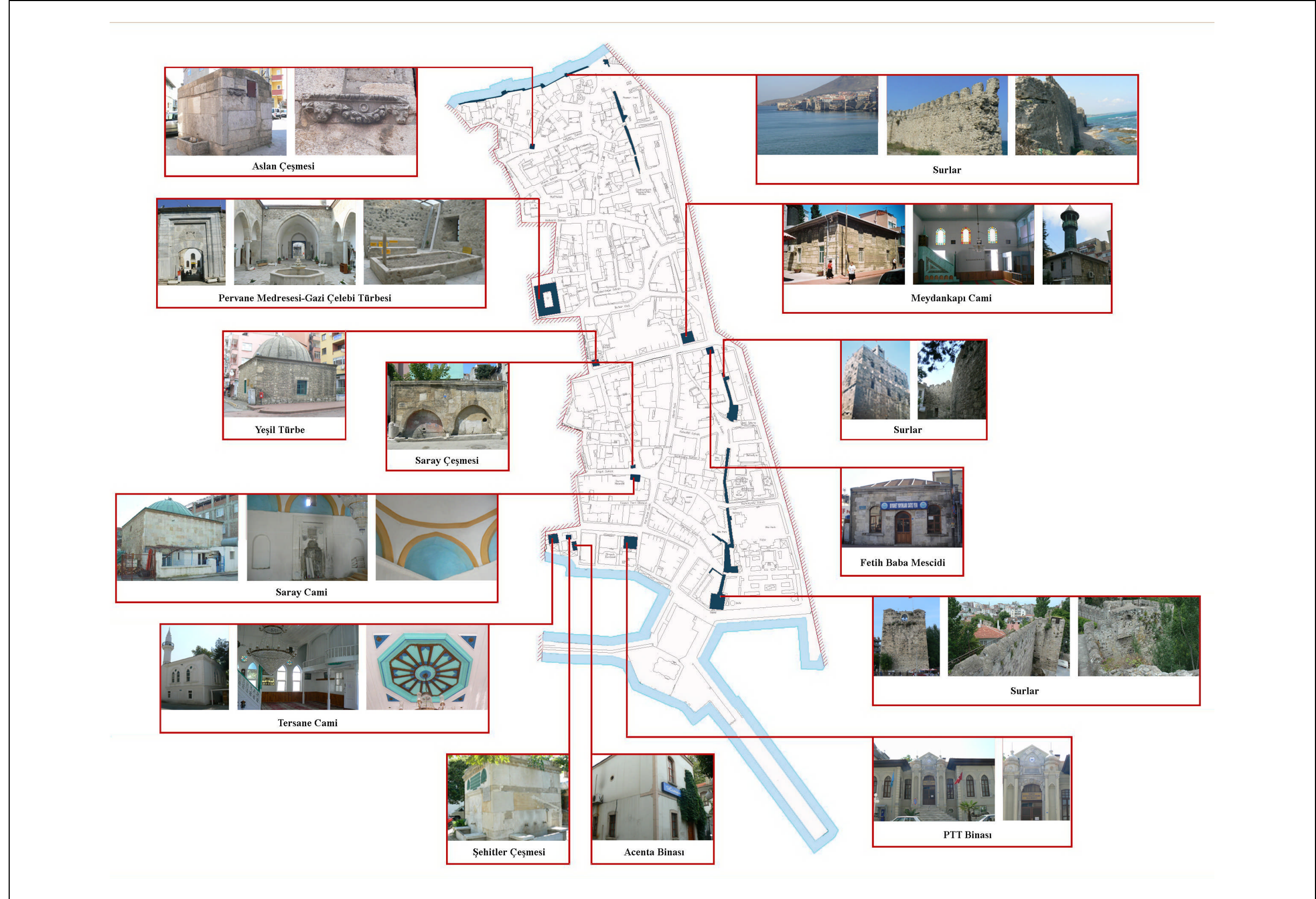

Kale yazısı Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

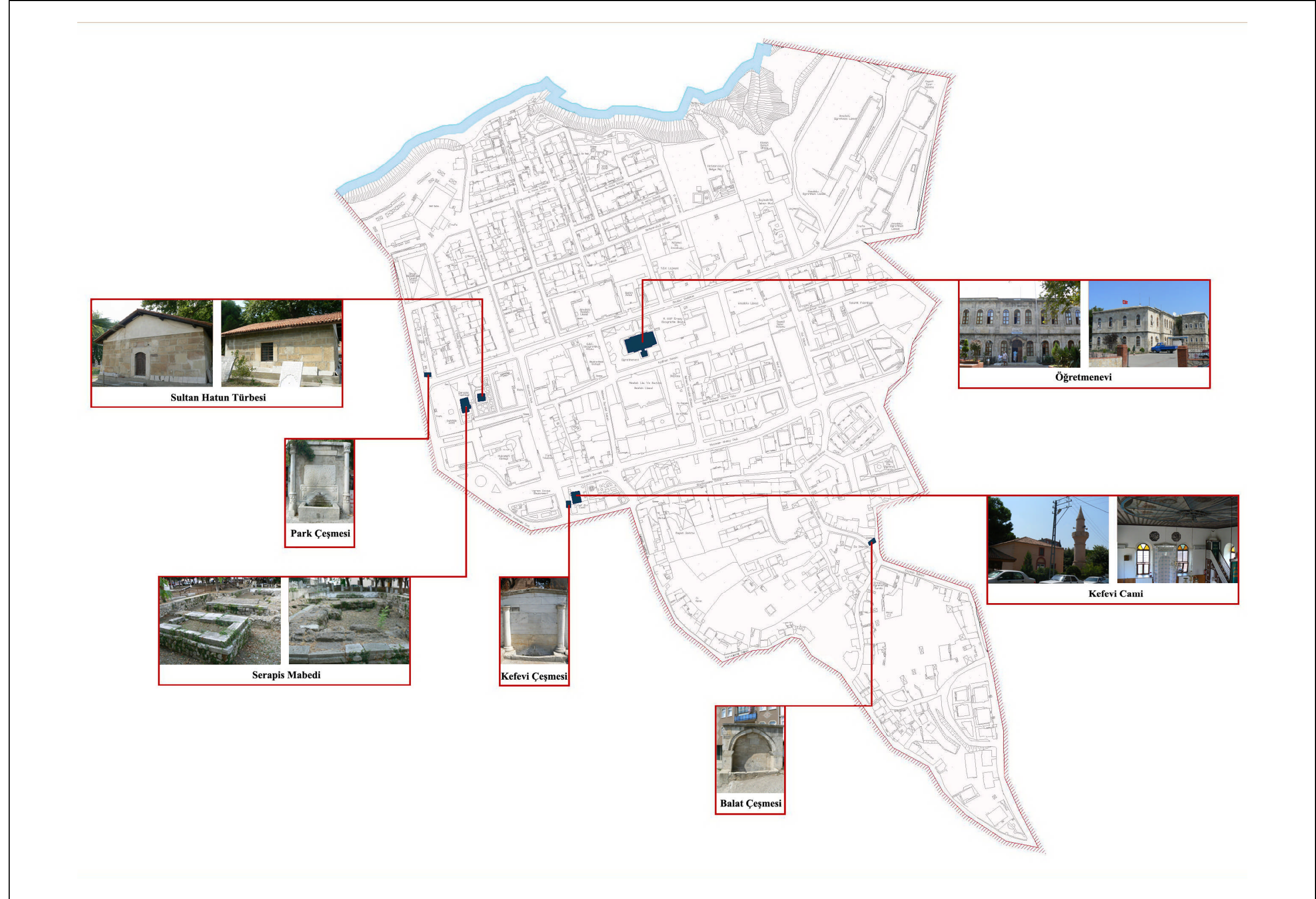
Ek 3'ün devamı

Camikebir Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

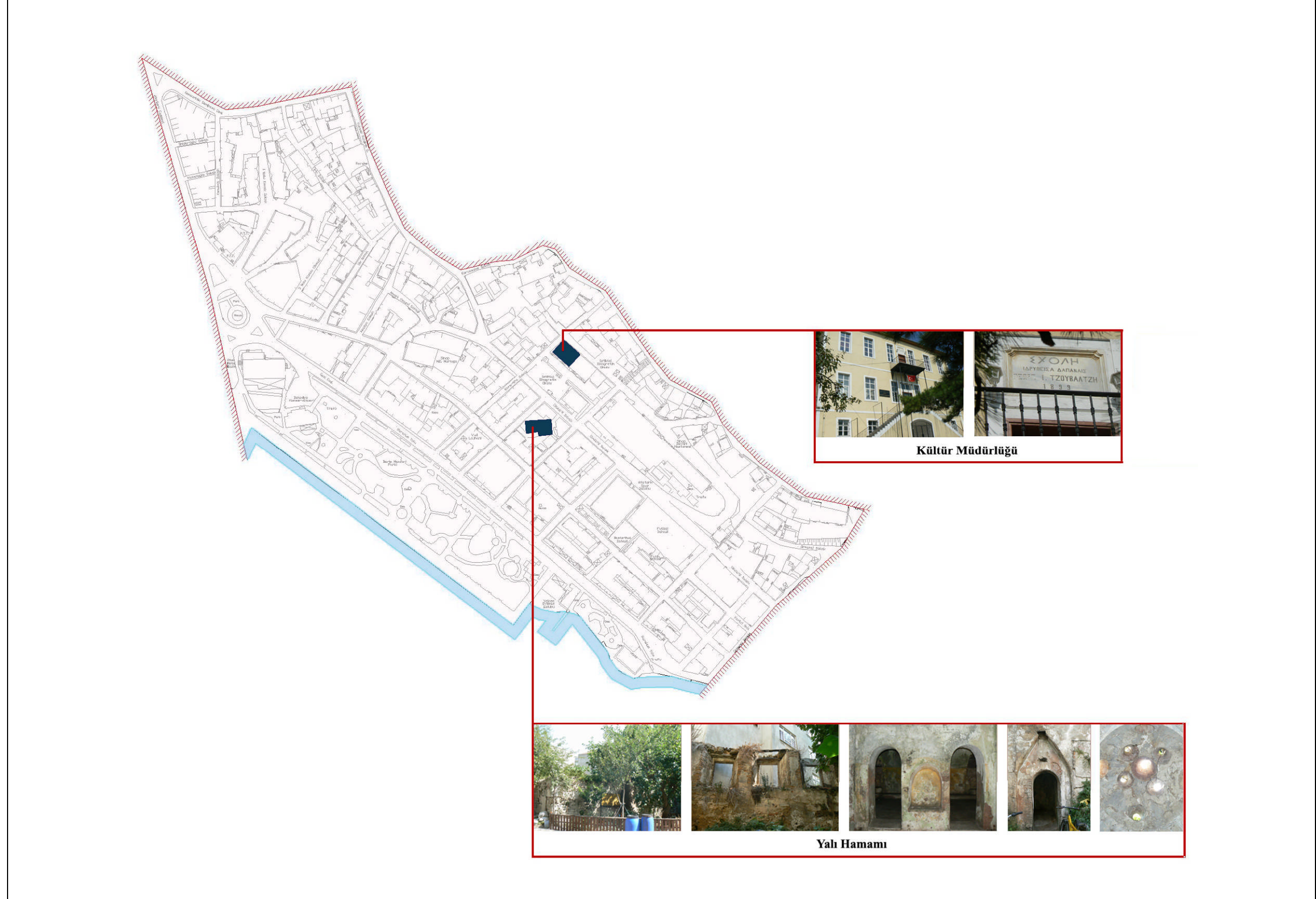

Ek 3'ün devamı

İncedayı Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

Ek 3'ün devamı

Yeni Mahalle'de yer alan anıtsal yapılar

Ek 3'ün devamı

Ada Mahallesi doğu bölümünde yer alan anıtsal yapılar

Ek 3'ün devamı

Ada Mahallesi batı bölümünde yer alan anıtsal yapılar

Ek 4.

Kaleyazısı Mahallesi'nde yer alan geleneksel konutlar

Ek 4'ün devamı

Camikebir Mahallesi ve Ada Mahallesi'nde yer alan geleneksel konutlar

Ek 4'ün devamı

Meydankapı Mahallesi'nde yer alan geleneksel konutlar

Ek 4'ün devamı

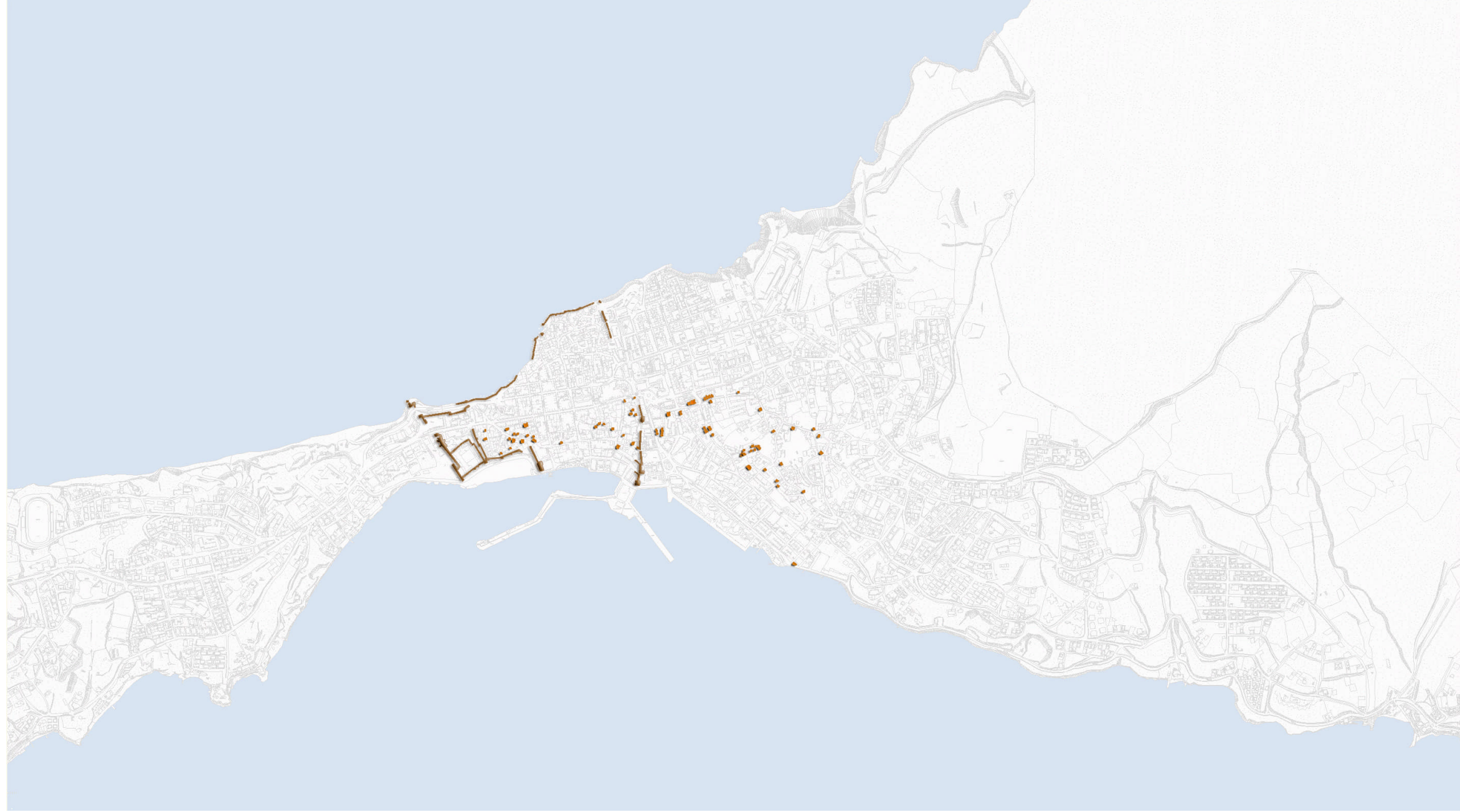
İncedayı Mahallesi'nde yer alan geleneksel konutlar

Ek 4'ün devamı

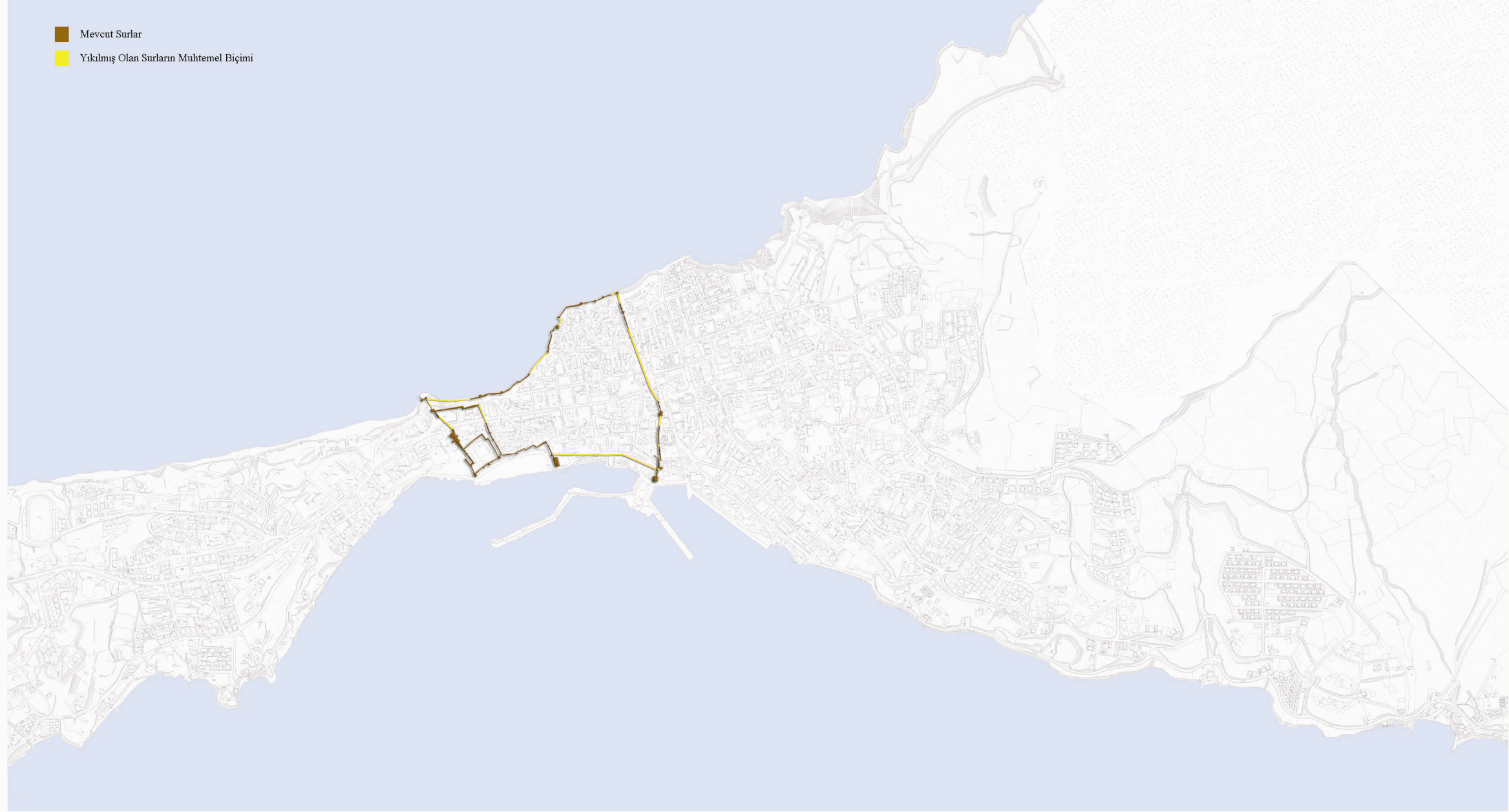
Yeni Mahalle'de yer alan geleneksel konutlar

Ek 5.

Kentin mevcut geleneksel konut dokusu

Ek 6.

Ek 7.

Antik Dönem ve Bizans Dönemi kentin yapılarla gelişimi

Ek 8.

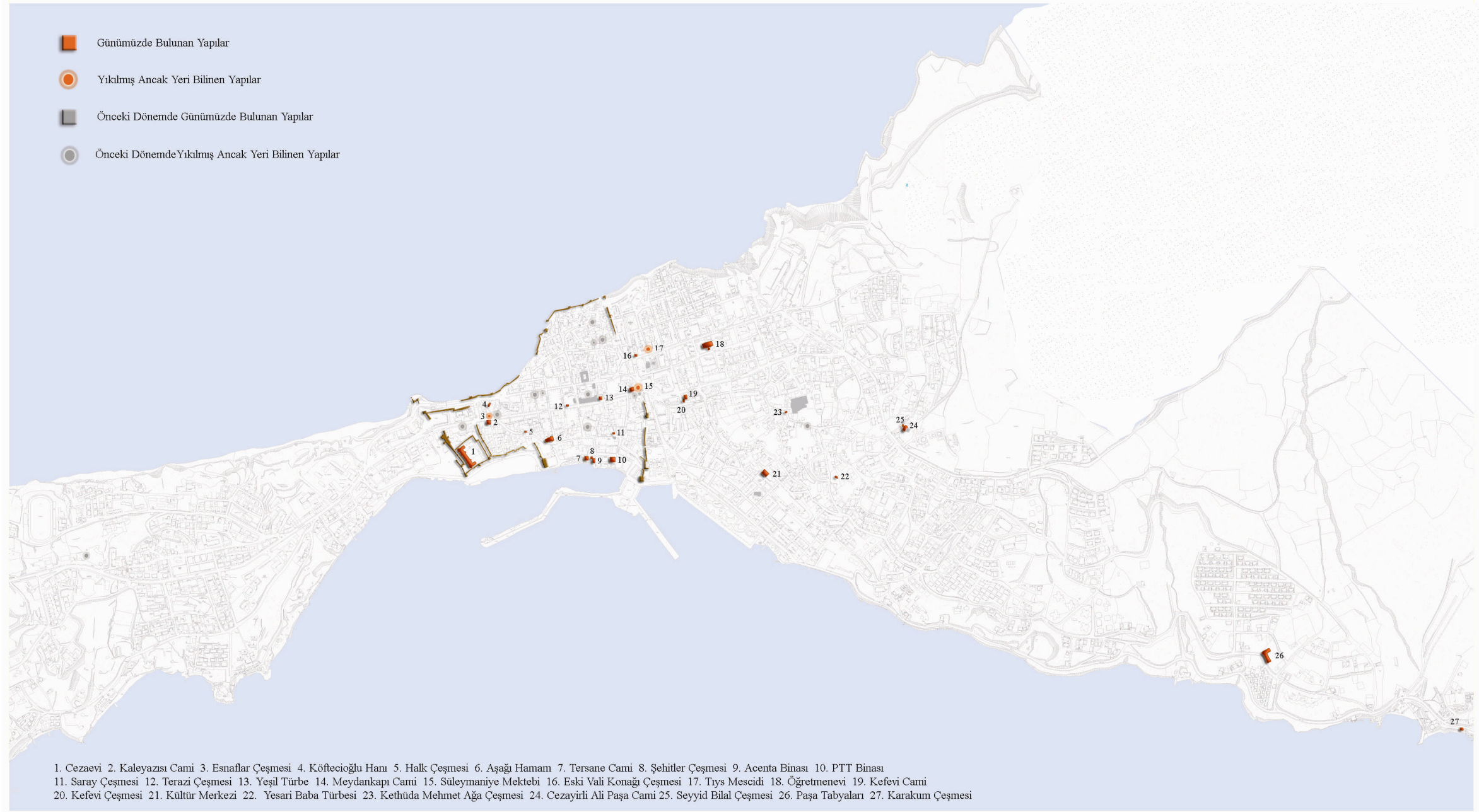
Selçuklu Dönemi kentin yapılarla gelişimi

Ek 9.

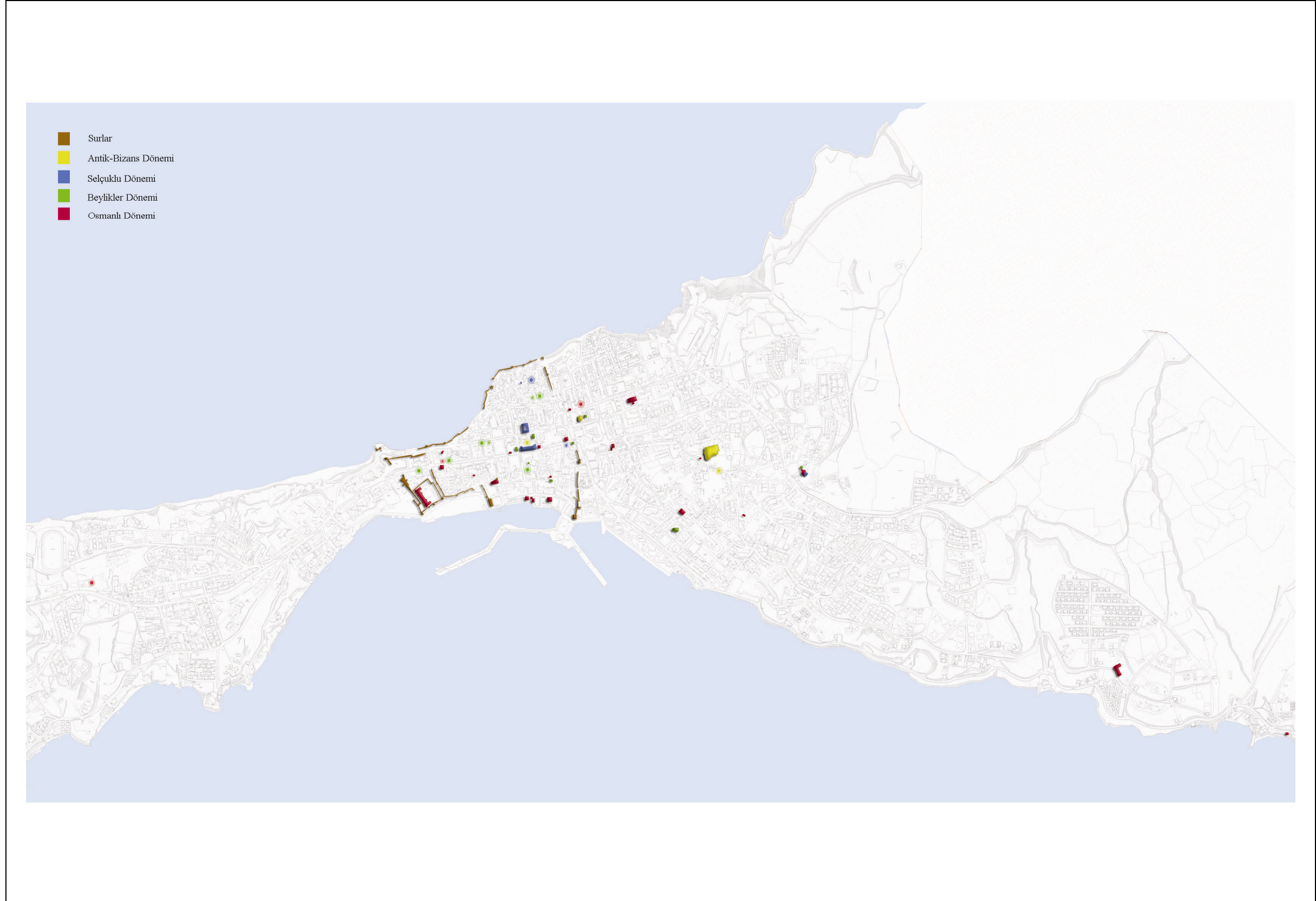

Beylikler Dönemi kentin yapılarla gelişimi

Ek 10.

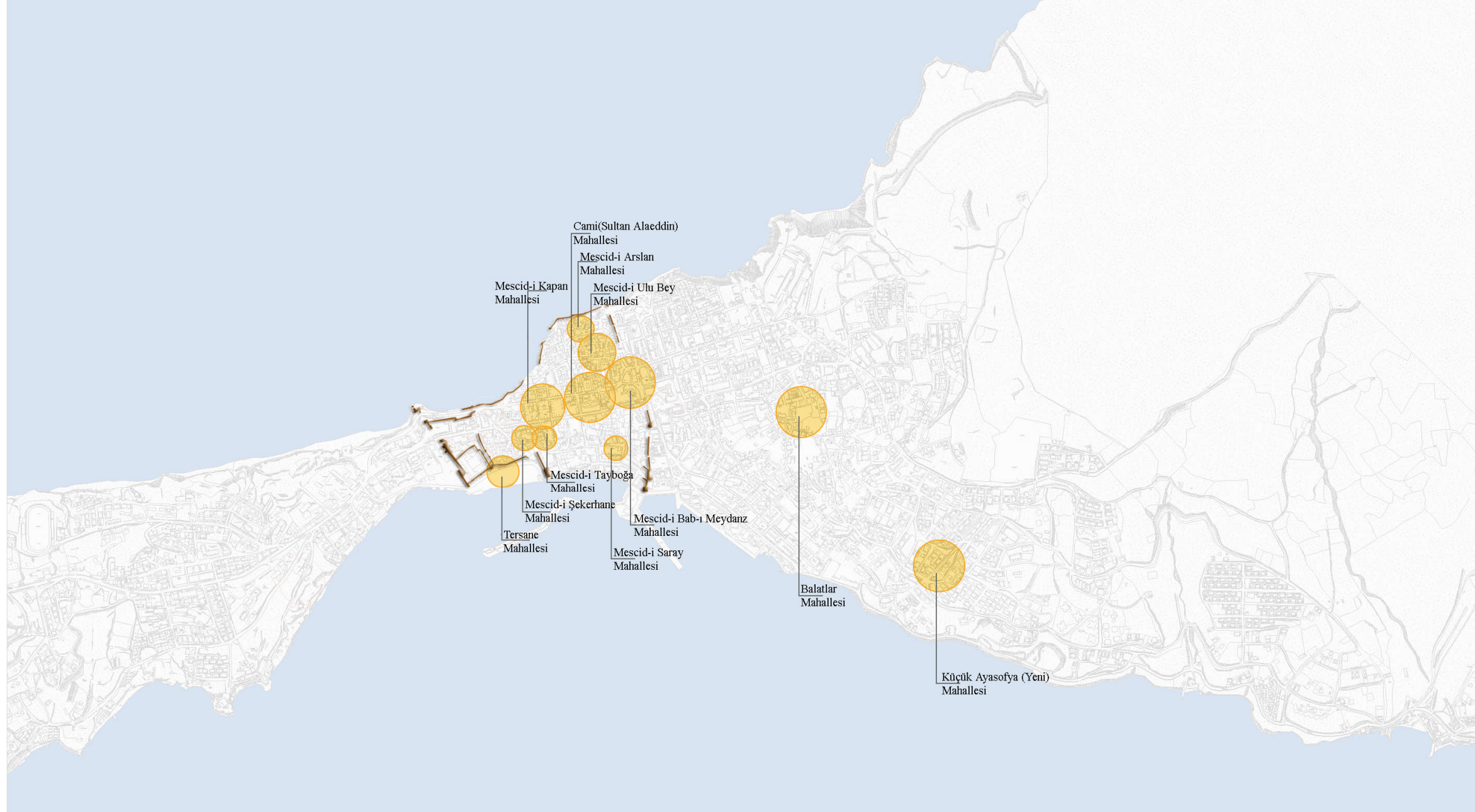

Ek 11.

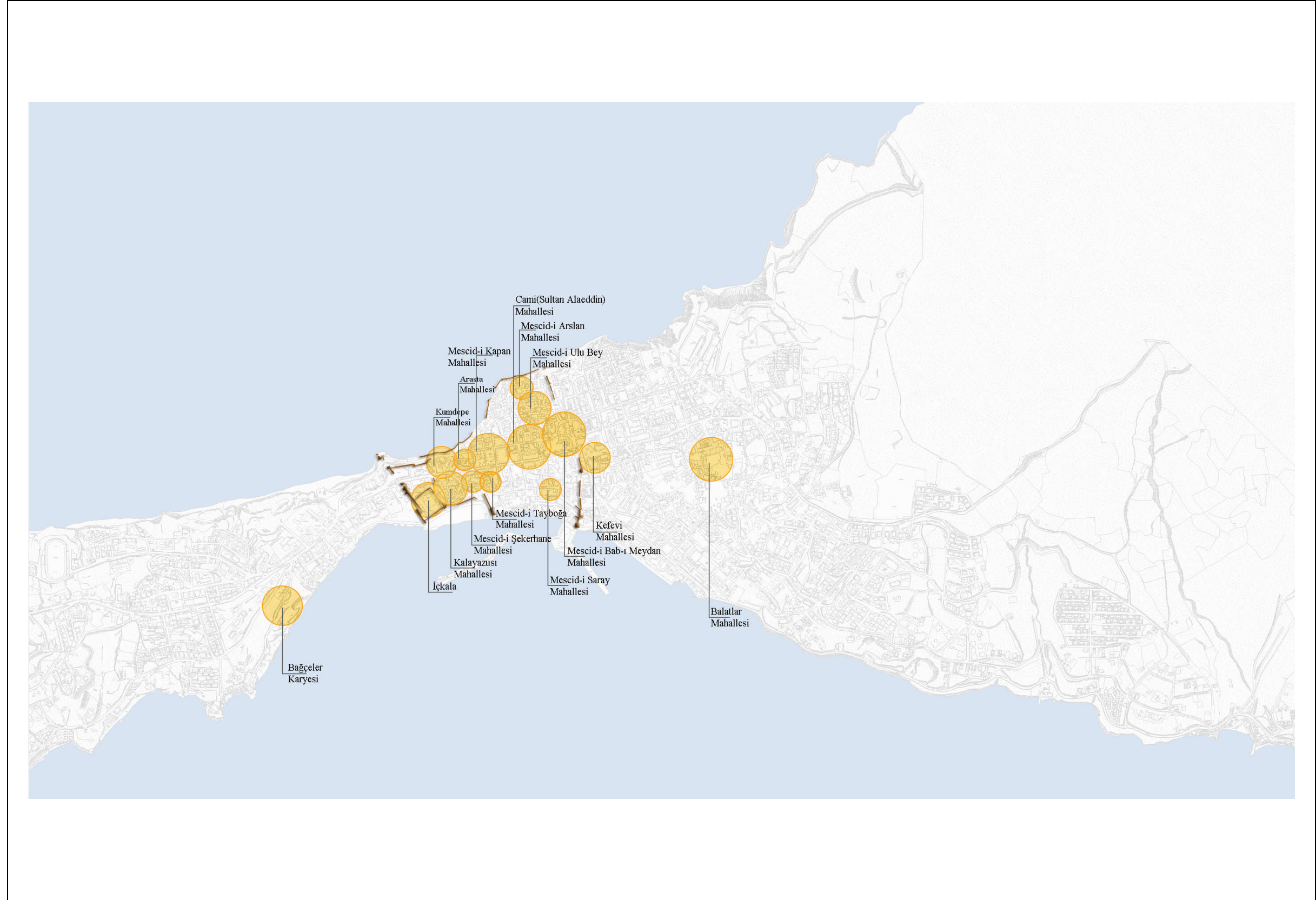
Kentin yapılarla gelişimi (Antik Dönemden XIX. yüzyıl sonuna kadar)

Ek 12.

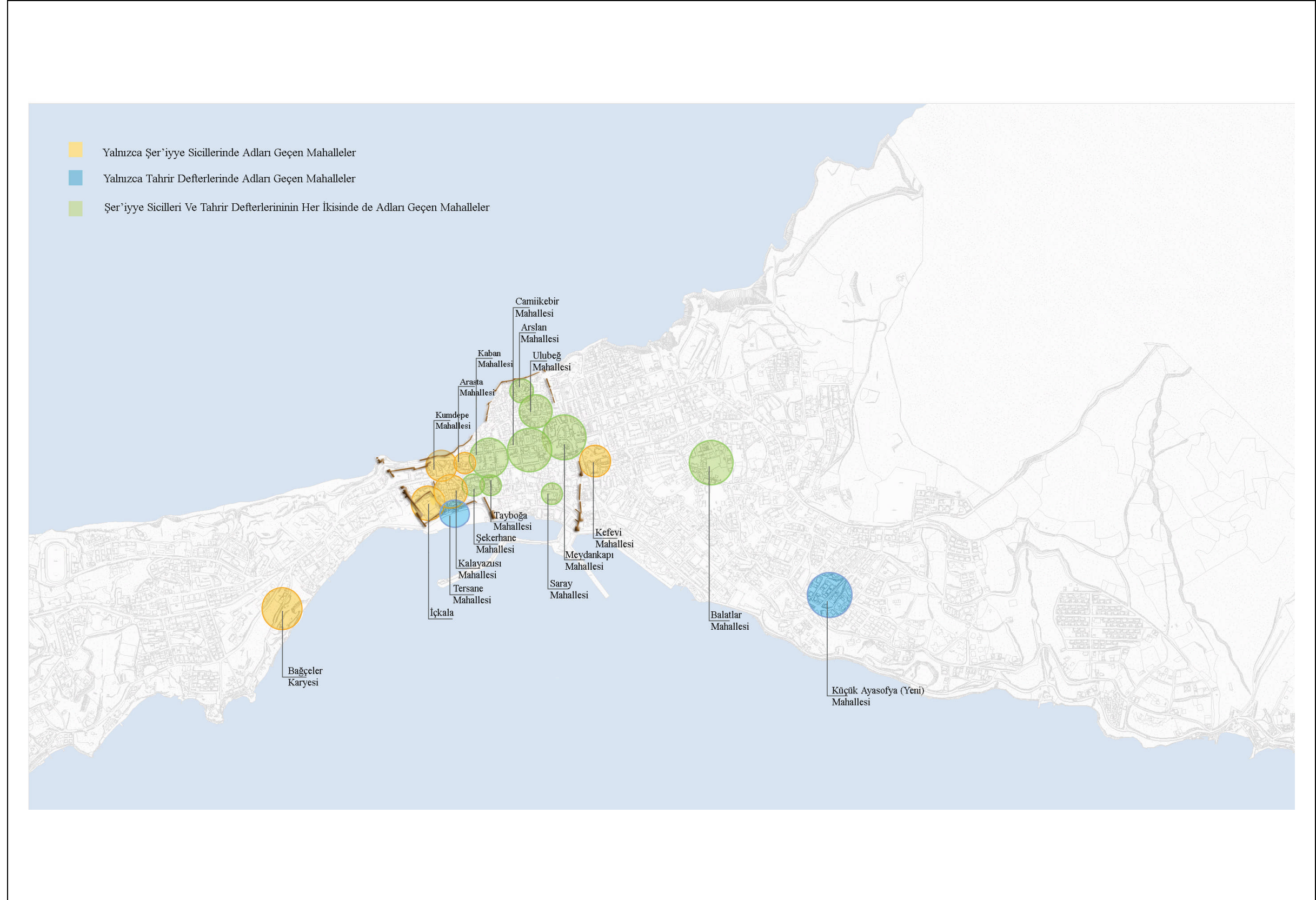
Tahrir Defterleri'nde geçen mahalle isimlerine göre kentin fiziksel gelişimi

Ek 13.

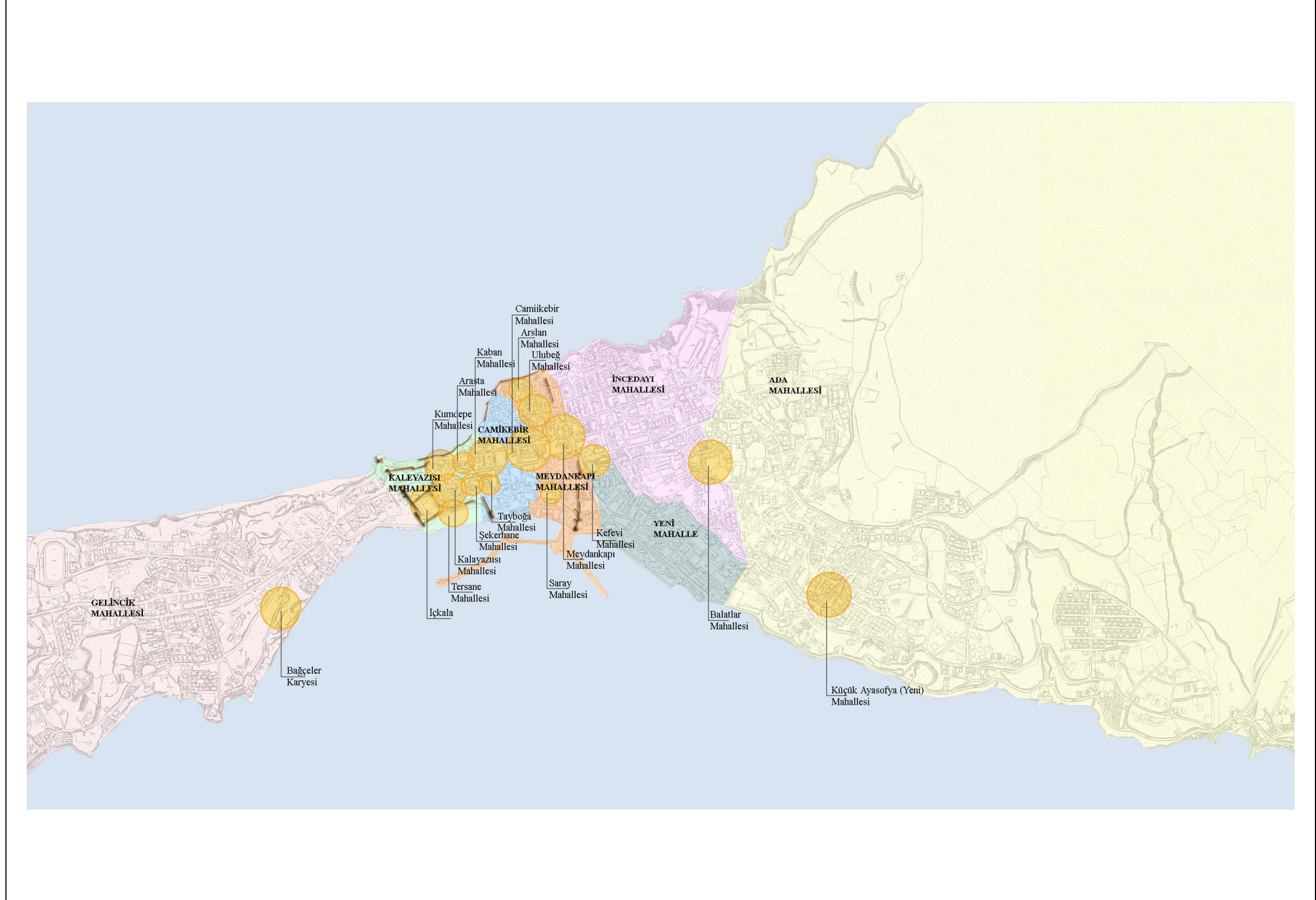
Şer'iyye Sicilleri'nde geçen mahalle isimlerine göre kentin fiziksel gelişimi

Ek 14.

Şer'iyye Sicilleri ve Tahrir Defterleri'nde geçen mahalle isimlerine göre kentin fiziksel gelişimi

Ek 15.

Günümüzdekiler ile tarihsel kaynaklarda geçen Sinop mahalleleri

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Sinop'ta doğdu. İlköğrenimi, Sinop Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nda, orta ve lise öğrenimini Sinop Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2001 yılında girdiği Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünden 2005 yılında "mimar" olarak mezun oldu. Aynı yıl KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaya hak kazandı ve Fen Bilimleri Enstitüsü'nce Araştırma Görevlisi kadrosuna atandı. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak akademik çalışmalarını sürdürmekte ve iyi derecede İngilizce bilmektedir.